

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БРЕУС ОЛЕНА ВАДИМІВНА

УДК 351.741(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ
ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів має посилання на відповідне джерело

_____ О.В. Бреус

Науковий керівник: **Білик Вадим Миколайович**, кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Бреус О.В. Адміністративно-правові засади реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

Метою дисертаційного дослідження визначено здійснення теоретико-правової характеристики адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України задля визначення напрямів із удосконалення ефективності здійснення правоохоронної діяльності.

Задля досягнення поставленої мети поставлено за необхідність виконання таких завдань: встановити сутність принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України як об'єкту адміністративно-правового дослідження; визначити генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України; дослідити зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції; відобразити особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів; охарактеризувати особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення; вивчити специфіку дотримання права на свободу і особисту недоторканість в діяльності Національної поліції України; дослідити забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання; вивчити особливості реалізації принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України; встановити місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України;

спрогнозувати перспективи вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України.

У дисертації було аргументовано також деякі положення, що становлять наукову новизну, а саме:

вперше:

– встановлено, що реалізація адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України має відповідати критеріям: належності; ефективності; сервісності та відповідності;

– обґрунтовано, що перспективним у розвитку Національної поліції України є спрямування здійснення наукових досліджень, присвячених формуванню концепції адміністративної сервісності у дотриманні прав та свобод людини і громадянина, що має належним чином бути реалізована як в умовах воєнного стану, так і в умовах повоєнної відбудови;

– визначено, що реалізація принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України вимагає перегляду підходів до побудови її внутрішньої організаційної структури, ефективність впровадження якої перебуває у безпосередніх кореляційних зв'язках із розробкою та здійсненням наставницьких (менторських) програм, постійного навчання співробітників, поліпшення службової підготовки працівників поліції, створення можливостей для їх кар'єрного росту та різноманітності служби, що дозволить вирішити задачу із створення корпоративної культури, що відповідала б сучасним викликам та цінностям інформаційного суспільства;

удосконалено:

– підходи до визначення заходів взаємодії між підрозділами Національної поліції та громадськістю, що класифіковано : іміджеві (створення постійно діючих платформ для діалогу; залучення громадськості до розробки та реалізації програм безпеки; сприяння розвитку волонтерських рухів та громадських формувань); інформативно-консультаційні

(підвищення рівня інформованості та комунікації; забезпечення прозорості діяльності поліції; створення зручних онлайн-платформ для отримання звернень від громадян, повідомлень про правопорушення та обміну інформацією; активне використання соціальних мереж); профілактичні (проведення профілактичних бесід у школах, організація зустрічей з підлітками для формування правової культури та попередження злочинності серед молоді; організацій лекцій, семінарів та інших заходів для підвищення правової грамотності громадян та навчання їх правилам безпечної поведінки; робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах); службові (підвищення професіоналізму поліцейських; залучення експертів та тренерів для навчання поліцейських з різних сфер, зокрема психологів, юристів та соціологів; обмін досвідом з іноземними колегами); контрольно-координаційні (створення незалежних механізмів для розгляду скарг на дії поліцейських; проведення регулярних опитувань громадської думки про роботу поліції; залучення представників громадськості до роботи атестаційних комісій);

– положення щодо удосконалення діяльності Національної поліції у забезпеченні безпеки мирних зібрань, де важливими є: проведення постійного навчання з прав людини, тактики ведення мирних демонстрацій, де важливою є роль мінімізації насильства і застосування заходів адміністративного примусу лише із дотриманням тесту на пропорційність; інклюзивний підхід до організації зібрань, що вимагає налагодження співпраці між поліцією та організаторами мирних зібрань, а також консультації з представниками різних громадських організацій; аналіз та прогнозування ситуацій запланованих мирних зібрань, а також оцінка можливих сценаріїв розвитку подій для оптимізації стратегії дій поліції;

дістало подальший розвиток:

– аргументація підходів до визначення напрямів імплементації практики Європейського суду з прав людини в правозастосовну практику Національної поліції України повинна включати, що вимагає : здійснення

навчання правоохоронців принципам ЄСПЛ щодо прав людини, зокрема права на свободу мирних зібрань, недопустимості катувань та нелюдського поводження; розробки чітких адміністративних процедур для дотримання стандартів ЄСПЛ при застосуванні сили та арештах; забезпечення прозорості та підзвітності дій поліції, зокрема через внутрішній та зовнішній моніторинг та незалежні перевірки; підвищення стандартів звітності щодо дотримання прав людини під час виконання службових обов'язків, що зменшить ймовірність порушень прав і свобод громадян;

- удосконалення змісту нормативних положень, що визначають зміст діяльності правоохоронних органів із дотримання прав та свобод людини, та вимагають відображення у профільному законодавстві, зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію», а також у перспективному законодавстві України.

Визначено, що практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес: у науково-дослідній діяльності - для створення теоретико-методологічної бази адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України; у правотворчій діяльності – для обґрунтування пропозицій із розробки та ухвалення нормативно-правових актів із визначення адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України; у практичній діяльності – задля підвищення ефективності реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України; в освітньому процесі – для встановлення тематичного змісту таких навчальних дисциплін, як «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Адміністративна діяльність» та інших дисциплін адміністративного спрямування.

Ключові слова: забезпечення прав людини, принцип, поліцейська діяльність, адміністративне право, адміністративно-юрисдикційна діяльність, поліцейські заходи, адміністративна відповідальність, правове регулювання.

SUMMARY

Breus O.V. Administrative and legal principles of implementing the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.07 – «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The purpose of the dissertation research is to carry out a theoretical and legal characteristic of the administrative and legal principles of implementing the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine in order to identify areas for improving the effectiveness of law enforcement activities.

To achieve the goal, the following tasks are set: to establish the essence of the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine as an object of administrative and legal research; to determine the genesis of the implementation of the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine; to investigate foreign experience in implementing the principle of respecting human rights and freedoms in police activities; to reflect the features of respecting human rights and freedoms during the application of police measures; to characterize the features of compliance with human rights and freedoms by the police during the proceedings in cases of administrative offenses; to study the specifics of compliance with the right to freedom and personal integrity in the activities of the National Police of Ukraine; to investigate the provision by the National Police of the right of citizens to peaceful assemblies; to study the features of the implementation of the principle of gender equality in the activities of the National Police of Ukraine; to establish the place of the procedural practice of the European Court of Human Rights in the implementation of the principle of compliance with

human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine; to predict the prospects for improving the implementation of the principle of compliance with human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine.

The dissertation also argued some provisions that constitute scientific novelty, namely:

for the first time:

- it was established that the implementation of administrative and legal principles for the implementation of the principle of respect for human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine must meet the criteria of: appropriateness; efficiency; serviceability and compliance;

- it was substantiated that a promising direction in the development of the National Police of Ukraine is the direction of scientific research devoted to the formation of the concept of administrative serviceability in respect for the rights and freedoms of man and citizen, which should be properly implemented both in conditions of martial law and in conditions of post-war reconstruction;

- it was determined that the implementation of the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine requires a review of approaches to building its internal organizational structure, the effectiveness of the implementation of which is directly correlated with the development and implementation of mentoring programs, continuous training of employees, improvement of in-service training of police officers, creation of opportunities for their career growth and diversity of the service, which will allow solving the problem of creating a corporate culture that would meet modern challenges and values of the information society;

improved:

- approaches to determining measures of interaction between units of the National Police and the public, which are classified as: image (creation of permanent platforms for dialogue; involvement of the public in the development and implementation of security programs; promotion of the development of

volunteer movements and public formations); informative and advisory (increasing the level of awareness and communication; ensuring transparency of police activities; creating convenient online platforms for receiving appeals from citizens, reports of offenses and exchanging information; active use of social networks); preventive (conducting preventive conversations in schools, organizing meetings with adolescents to form a legal culture and prevent crime among youth; organizing lectures, seminars and other events to increase the legal literacy of citizens and teach them the rules of safe behavior; working with families who find themselves in difficult life circumstances); service (increasing the professionalism of police officers; involving experts and trainers to train police officers from various fields, in particular psychologists, lawyers and sociologists; exchanging experience with foreign colleagues); control and coordination (creating independent mechanisms for considering complaints about police actions; conducting regular public opinion polls on police work; involving public representatives in the work of certification commissions);

– provisions on improving the activities of the National Police in ensuring the safety of peaceful assemblies, where the following are important: conducting ongoing training on human rights, tactics for conducting peaceful demonstrations, where the role of minimizing violence and applying administrative coercion measures is important only with compliance with the proportionality test; an inclusive approach to organizing assemblies, which requires establishing cooperation between the police and organizers of peaceful assemblies, as well as consultations with representatives of various public organizations; analysis and forecasting of situations of planned peaceful assemblies, as well as assessment of possible scenarios for the development of events to optimize the strategy of police actions;

has been further developed:

– the argumentation of approaches to determining the directions of implementing the practice of the European Court of Human Rights in the law enforcement practice of the National Police of Ukraine should include, which

requires: training law enforcement officers in the principles of the ECHR on human rights, in particular the right to freedom of peaceful assembly, the inadmissibility of torture and inhuman treatment; development of clear administrative procedures to comply with ECHR standards when using force and arrests; ensuring transparency and accountability of police actions, in particular through internal and external monitoring and independent audits; increasing reporting standards on compliance with human rights in the performance of official duties, which will reduce the likelihood of violations of citizens' rights and freedoms;

- improving the content of regulatory provisions that determine the content of law enforcement agencies' activities to comply with human rights and freedoms, and require reflection in relevant legislation, in particular, in the Law of Ukraine "On the National Police", as well as in future legislation of Ukraine.

It was determined that the practical significance of the results obtained is that they are of both scientific and theoretical and practical interest: in scientific and research activities - to create a theoretical and methodological basis for the administrative and legal principles of implementing the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine; in law-making activities - to substantiate proposals for the development and adoption of regulatory legal acts to determine the administrative and legal principles of implementing the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine; in practical activities - to increase the effectiveness of implementing the principle of respecting human rights and freedoms in the activities of the National Police of Ukraine; in the educational process - to establish the thematic content of such academic disciplines as "Administrative Law", "Administrative Process", "Administrative Activities" and other disciplines of an administrative nature.

Keywords: ensuring human rights, principle, police activity, administrative law, administrative-jurisdictional activity, police measures, administrative responsibility, legal regulation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Раздольська О.В. Особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 3. С. 218–222.
2. Раздольська О.В. Проблемні питання забезпечення функціонування принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 528–530.
3. Раздольська О.В. Дотримання права на свободу і особисту недоторканість в діяльності Національної поліції України. *KELM*. 2023. № 3(55). С. 290–293 (Республіка Польща).
4. Раздольська О.В. Забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 349–354.
5. Раздольська О.В. Реалізація принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 234–238.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Раздольська О.В. Принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Львів, 28–29 січ. 2022 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 56–58.
7. Раздольська О.В. Генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Одеса, 21–22 січ. 2022 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2022. С. 123–124.
8. Раздольська О.В. Зарубіжний досвід реалізації принципу

дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 2–3 груд. 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 100–102.

9. Раздольська О.В. Міжнародне нормативно-правове регулювання принципу дотримання прав людини в діяльності поліції. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 24–25 лют. 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 84–86.

10. Раздольська О.В. Особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16–17 черв. 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 156–157.

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	23
1.1. Принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України як об'єкт адміністративно-правового дослідження	23
1.2. Генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України	38
1.3. Зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції	52
Висновки до розділу 1	66
 РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	 68
2.1. Особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів	68
2.2. Особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення	84
2.3. Дотримання права на свободу і особисту недоторканість в діяльності Національної поліції України	98
2.4. Забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання	109
2.5. Реалізація принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України	121
Висновки до розділу 2	132

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	136
3.1. Місце прецедентної практики Європейського суду з прав людини в реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України	136
3.2. Перспективи вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України	154
Висновки до розділу 3	163
ВИСНОВКИ	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	171
ДОДАТКИ	199

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У статті 3 Конституції України було проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю. Саме провадження гарантій їх реалізації та захисту має визначати зміст та спрямування діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування в цілому, і органів Національної поліції, зокрема.

Необхідно підкреслити, що ефективність забезпечення прав і свобод людини перебуває у безпосередній залежності від впровадження механізмів якісної взаємодії органів правоохоронної та правозахисної системи держави, від їх здатності забезпечувати інформаційний обмін між собою та громадськістю.

Забезпечення прав і свобод людини особливо гостро постає як зміст функціонування держави в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови, коли додаються проблеми захисту інтересів внутрішньо переміщених осіб, дотримання вимог міграційних режимів, реалізації заходів із захисту та збереження майна фізичних та юридичних осіб. Важливим є також впровадження заходів зі створення безпечних умов для реалізації особами наданих їм суб'єктивних публічних прав та інтересів, зокрема, інтересів, що реалізуються в межах виборчого та управлінського процесів.

Означені задачі в тому числі мають забезпечуватися шляхом належного виконання обов'язків органами Національної поліції України, що мають функціонувати, сприяючи впровадженню європейських стандартів захисту прав і свобод людини, дотримання принципів рівності, справедливості та розумності.

Зазначене обумовлює актуальність пошуку організаційних та нормативних напрямів забезпечення ефективності діяльності Національної поліції України, виконання нею обов'язків із забезпечення прав і свобод людини і громадянина, належного їх дотримання.

Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини Національною поліцією України загально визнано вважається комплексною системою причин, засобів, методів та інструментів, оптимальне поєднання яких є необхідною передумовою для розбудови держави на засадах адміністративної сервісності та панування принципів верховенства права.

Очевидно, що проблематика забезпечення органами Національної поліції України дотримання прав і свобод людини не є новою, і постійно становить коло наукових інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-правників, а також практиків юридичної діяльності.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Варто виділити наукові розробки з питань реалізації принципу дотримання прав і свобод людини таких вчених, як В.Б. Авер'янов, О.І. Безпалова, Ю.В. Гаруст, Є.А. Гетьман, І.О. Грицай, В.А. Глуховець, О.В. Джафарова, О.С. Дніпров, Є.В. Дуліба, Г.М. Захарчин, О.Ф. Кобзар, І.В. Курило, В.І. Курило, К.М. Куркова, Л.І. Луценко-Миськів, А.А. Манжула, Є.Є. Морозов, Л.Р. Наливайко, Р.А. Сербин, Є.Ю. Соболев, Л.В. Сорока, В.Ю. Оксін, О.О. Уварова, Р.В. Шаповал та ін. Конституційно-правові та теоретичні засади дослідження питань дотримання прав і свобод людини та громадянина висвітлено у наукових працях О.В. Петришина, В.Ф. Погорілка, С.П. Погребняка, Ю.М. Тодики, Ю.С. Шемшученка та інших.

Теоретичним підґрунтям вивчення проблем дотримання прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів є дисертації: О.В. Негодченка на тему «Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади» (2004 р.); О.Ю. Салманової на тему «Правові акти в управлінській діяльності Національної поліції України» (2016 р.); К.Л. Бугайчука на тему «Публічне адміністрування в органах Національної поліції» (2020 р.); І.В. Іщенко на тему «Національна поліція як суб'єкт реалізації превентивної функції держави: адміністративно-правовий аспект» (2024 р.); І.В. Ісаєнка на тему «Адміністративно-правовий механізм

профілактики правопорушень проти громадського порядку та безпеки Національною поліцією України» (2024 р.); О.Ю. Камишанського на тему «Адміністративно-правове забезпечення служби в Національній поліції України» (2024 р.) та ін.

Зазначене свідчить про стійкий науковий інтерес до проблематики дотримання прав і свобод людини і громадянина у діяльності Національної поліції України, однак при цьому умови воєнного стану та умови розбудови інформаційного суспільства водночас визначають наявність низки недосліджених теоретичних та практичних питань регламентації діяльності системи правоохоронних та правозахисних органів.

Наведена аргументація засвідчує актуальність здійснення наукового дослідження проблеми встановлення адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України, її практичну затребуваність та теоретичну цінність розробки для потреб сучасної юридичної науки та правозастосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Проблематика дисертації корелюється із положеннями Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021, Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2024 р. № 940), Концепції створення державної системи захисту критичної інфраструктури, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 р. № 1009-р, Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період

до 2023 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1027-р. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є здійснення теоретико-правової характеристики адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України задля визначення напрямів удосконалення ефективності здійснення правоохоронної діяльності.

Поставлена мета зумовила необхідність виконання таких *завдань*:

- розкрити сутність принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України як об'єкта адміністративно-правового дослідження;
- визначити генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України;
- розкрити зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції;
- виокремити особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів;
- з'ясувати особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення;
- розкрити специфіку дотримання права на свободу і особисту недоторканість в діяльності Національної поліції України;
- розкрити забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання;
- визначити особливості реалізації принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України;
- встановити місце прецедентної практики Європейського суду з прав людини в реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності

Національної поліції України;

– обґрунтувати перспективи вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, змінюються та припиняються під час забезпечення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України.

Методи дослідження. Задля досягнення поставленої мети та завдань дисертаційного дослідження застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальнонаукових методів. За допомогою методів *аналізу* та *синтезу*, аналогії вивчення суміжних явищ, через індуктивно-дедуктивне мислення визначено сутність принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України як об'єкту адміністративно-правового дослідження (підрозділ 1.1, 1.3). Застосування *формально-логічного* методу та *історико-правового* методу наукового пізнання дозволило визначити генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України (підрозділи 1.2, 3.2). *Логіко-семантичний* метод дозволив з'ясувати особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів (розділ 2). Методи *класифікації* та *структурного групування* покладено в основу вивчення прецедентної практики Європейського суду з прав людини в реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України (підрозділи 3.1., 3.2.). *Системно-структурний* метод дозволив здійснити характеристику підходів до розвитку законодавства в частині прогнозування перспектив вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України (підрозділ 3.1).

Науково-теоретичним підґрунтям дисертації визначено наукові розробки у сфері загальної теорії держави і права, конституційного права,

адміністративного права та процесу.

Нормативною базою дисертації є Конституція України, законодавчі акти України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, постанови Верховної Ради України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Емпіричну базу дослідження становлять політичні публіцистичні праці, проєкти нормативних актів, довідкові видання, статистичні матеріали діяльності правоохоронних органів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших монографічних досліджень у межах науки адміністративного права, в якому комплексно досліджено адміністративно-правові засади реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. За результатами проведеного аналізу сформульовано наукові положення та висновки, запропоновані особисто здобувачем. Основні з них такі:

вперше:

- встановлено, що реалізація адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України має відповідати критеріям: належності; ефективності; сервісності та відповідності;

- обґрунтовано, що перспективним у розвитку Національної поліції України є спрямування здійснення наукових досліджень, присвячених формуванню концепції адміністративної сервісності у дотриманні прав та свобод людини і громадянина, що має належним чином бути реалізована як в умовах воєнного стану, так і в умовах повоєнної відбудови;

- визначено, що реалізація принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України вимагає перегляду підходів до побудови її внутрішньої організаційної структури, ефективність впровадження якої перебуває у безпосередніх кореляційних зв'язках із

розробкою та здійсненням наставницьких (менторських) програм, постійного навчання співробітників, поліпшення службової підготовки працівників поліції, створення можливостей для їх кар'єрного росту та різноманітності служби, що дозволить вирішити задачу зі створення корпоративної культури, що відповідає б сучасним викликам та цінностям інформаційного суспільства;

удосконалено:

– класифікацію підходів до визначення заходів взаємодії між підрозділами Національної поліції та громадськістю: іміджеві (створення постійно діючих платформ для діалогу; залучення громадськості до розробки та реалізації програм безпеки; сприяння розвитку волонтерських рухів та громадських формувань); інформативно-консультаційні (підвищення рівня інформованості та комунікації; забезпечення прозорості діяльності поліції; створення зручних онлайн-платформ для отримання звернень від громадян, повідомлень про правопорушення та обміну інформацією; активне використання соціальних мереж); профілактичні (проведення профілактичних бесід у школах, організація зустрічей з підлітками для формування правової культури та попередження злочинності серед молоді; організацій лекцій, семінарів та інших заходів для підвищення правової грамотності громадян та навчання їх правилам безпечної поведінки; робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах); службові (підвищення професіоналізму поліцейських; залучення експертів та тренерів для навчання поліцейських з різних сфер, зокрема психологів, юристів та соціологів; обмін досвідом з іноземними колегами); контрольно-координаційні (створення незалежних механізмів для розгляду скарг на дії поліцейських; проведення регулярних опитувань громадської думки про роботу поліції; залучення представників громадськості до роботи атестаційних комісій);

– положення щодо удосконалення діяльності Національної поліції у забезпеченні безпеки мирних зібрань шляхом: проведення постійного

навчання з прав людини, тактики ведення мирних демонстрацій, де важливою є роль мінімізації насильства і застосування заходів адміністративного примусу лише із дотриманням тесту на пропорційність; інклюзивний підхід до організації зібрань, що вимагає налагодження співпраці між поліцією та організаторами мирних зібрань, а також консультації з представниками різних громадських організацій; аналіз та прогнозування ситуацій запланованих мирних зібрань, а також оцінка можливих сценаріїв розвитку подій для оптимізації стратегії дій поліції;

дістали подальшого розвитку:

– наукова аргументація щодо підходів до визначення напрямів імплементації практики Європейського суду з прав людини в правозастосовну практику Національної поліції України, що повинно включати: здійснення навчання правоохоронців принципам ЄСПЛ щодо прав людини, зокрема права на свободу мирних зібрань, недопустимості катувань та нелюдського поводження; розробки чітких адміністративних процедур для дотримання стандартів ЄСПЛ при застосуванні сили та арештах; забезпечення прозорості та підзвітності дій поліції, зокрема через внутрішній та зовнішній моніторинг та незалежні перевірки; підвищення стандартів звітності щодо дотримання прав людини під час виконання службових обов’язків, що зменшить ймовірність порушень прав і свобод громадян;

– удосконалення змісту нормативних положень, що визначають зміст діяльності правоохоронних органів із дотримання прав та свобод людини та вимагають відображення у профільному законодавстві, зокрема, у Законі України «Про Національну поліцію», а також у перспективному законодавстві України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес у:

– *науково-дослідній діяльності* – для створення теоретико-методологічної бази адміністративно-правових засад реалізації принципу

дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

- *правотворчій діяльності* – для обґрунтування пропозицій із розробки та ухвалення нормативно-правових актів щодо визначення адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України;

- *практичній діяльності* – задля підвищення ефективності реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України;

- *освітньому процесі* – для встановлення тематичного змісту таких навчальних дисциплін, як «Адміністративне право», «Адміністративний процес», «Адміністративна діяльність» та інших дисциплін адміністративного спрямування.

Апробація матеріалів дисертації. Ключові положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів і семінарів, зокрема: «Пріоритетні напрями розвитку правової системи України» (м. Львів, 28–29 січня 2022 р.); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, Україна, 21–22 січня 2022 р.); «Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права» (м. Кременчук, 2–3 грудня 2022 року); «Юридичні науки: проблеми та перспективи» (24–25 лютого 2023 р.); «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (м. Київ, 16–17 червня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 201 сторінку. Робота містить список використаних джерел з 248 найменувань на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України як об'єкт адміністративно-правового дослідження.

Станом на сьогодні, в умовах відбиття збройної агресії росії, проти Української незалежності та територіальної цілісності, важливим питанням є належне забезпечення функціонування всіх без виключення органів державної влади та інституцій громадянського суспільства, оскільки саме від їх ефективності залежить спроможність України протидіяти різноманітним проявам збройної агресії.

Питання опрацювання принципів дотримання прав і свобод людини і діяльності Національної поліції України опрацьовувалось багатьма вченими та дослідниками, котрі неодноразово звертали увагу на тому, що воно є достатньо багатогранним і поліваріативним, а відповідно, може бути проаналізовано крізь призму багатьох гуманітарних наук. Як-то державне управління, право, політологія чи будь-які інші, пов'язані з даними галузями та спеціальностями фахових напрямів. Водночас, найбільш глибоко та змістовно дану категорію, на нашу думку висвітлено саме в правничих дослідженнях, котрі глибоко та змістовно розкривають питання дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України, котра, перш за все є органом правопорядку та забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина на нашій території.

Поряд із цим, постає питання про окреслення адміністративно-правового змісту відповідної категорії, оскільки саме він надає необхідну та

притаманну цьому явищу межу правозастосування та дозволяє змістовно та структурно охарактеризувати відповідне явище й комплексно запропонувати ймовірні шляхи вирішення проблемних питань. Крім цього, слід зауважити, що адміністративно-правові науки та адміністративне право, як самостійна й специфічна галузь до структури та змісту якої входить, перш за все, нарис правовідносин між особою та державою, якнайбільш чітко здатна відобразити сутність та зміст правовідносин Національної поліції України як органу державної влади у взаєминах із цільовою аудиторією її сервісу – особами й громадянами України, відносно яких у останньої є обов'язок і непорушний принцип дотримуватись їх прав і свобод [141].

Питання чіткого та зрозумілого визначення принципів діяльності Національної поліції України, особливо в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні є найбільш пріоритетним і важливим, а відповідно, потребує додаткових досліджень та здійснення глибоких теоретико-правових роздумів на відповідну тематику.

Дослідники неодноразово зауважували на тому, що говорячи про словникове значення терміна «принцип», то загалом він розкривається як основне, найзагальніше, вихідне положення, засіб, правило, яке визначає природу та соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [126, с. 693]. Відповідно, характеризуючи його крізь призму правової науки, слід зауважувати, що це поняття набуває сутнісних юридичних ознак, перш за все через зазначення таких у конкретних, діючих у правовому полі нормативних актів, що й становлять зміст правовідносин між особами, які беруть участь в їх забезпечення (чи то дотриманні).

З філософської точки зору категорія «принцип» розуміється у двох значеннях: 1) як підстава, з якої слід виходити та якою необхідно керуватися у науковому пізнанні чи практичній діяльності; 2) як внутрішнє переконання людини, яке визначає її ставлення до дійсності, норми поведінки і діяльності [227, с. 309]. Відповідно, правова характеристика поняття принцип, аналогічно відображає, що підставою, є чітко відображене в нормативно-

правовому акті положення дозвільної чи заборонювальної дії, що прямо впливає на правовідносини між державою та особою, що й працює в обидві сторони. Окремо питання полягає в визначенні чітких меж внутрішнього розуміння людиною наданих їм прав, свобод і обов'язків, що власне й регулюється принципами та засадами, вказаними законодавстві (це й визначається правовим суспільством та державою) [61].

Як основні засади вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо), а також як внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності, їх розглядає також і Ю. Волошин [42, с. 110-111]. Ми цілком погоджуємось із зазначеним, більш розширеним трактуванням, оскільки правовий принцип, якщо переходить до більш специфічного трактування відповідного явища, перш за все характерний тим, що він визначає межі та зміст правовідносин і в залежності від рівня та його імперативності, може безпосередньо впливати на формування нормативно-правового поля (котре й встановлює прямо чи опосередковано межі можливого та неприпустимого в конкретному суспільстві [62].

Будь-яка загальна ідея проходить крізь історію у своїх специфічних формах, обумовлених особливостями буття людей і рівнем їх цивілізації. Термін «ідея» відображає генетичний аспект принципу, допомагає продемонструвати, що принципи є інтелектуально-духовними засадами та надають принципам такої риси, як універсальність, самоочевидність, самодостатність [159, с. 25-26]. Відповідно, розглядаючи дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина, як об'єкт адміністративно-правового дослідження, належить, перш за все зауважити на тому, що ідея та сутність відповідного інституту знайшла своє відображення досить давно й уклалась в суспільно-політичній конструкції сучасного Українського

суспільства, декларуючись як на рівні Конституції України та загальнодержавного курсу на європейську інтеграцію, так і на рівні нормативно-правових актів й інших документів, що декларують не лише основи життєдіяльності суспільства, а й фундамент діяльності всіх без виключення органів державної влади, що працюють виключно на благо такого соціуму й усіх його членів.

Дослідники, неодноразово спираючись на думки та позиції одне одного вказували про те, що в юридичній літературі минулого та сучасності немає єдиної точки щодо визначення поняття принципів права. Юридична наука у відповідні історичні епохи була єдиною у проголошенні певних положень та ідей як принципів права. Іншими словами, принципи права - це такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з тими закономірностями суспільного життя, на яких ця правова система побудована і які вона закріплює. Сама ця залежність зумовлює характер правотворчості, зміст правових норм, способи і методи реалізації права [125, с. 20-21]. Може здатись, що концепція принципів права, виходить далеко за межі нормативного розуміння змісту цього поняття, але на нашу думку, слід перш за все, в адміністративно-правовому змісті звертатись не лише до ідеї та духу прав і свобод людини і громадянина, оскільки саме це, нормативно визначене мірило підкреслює можливість та інструментарій належної діяльності як органів державної влади (в частині чіткого розуміння кола компетенції та змісту повноважень), а також життєдіяльності окремих осіб і громадян (у частині розуміння меж дозволеного та змісту відповідальності та сутності явища «протиправності») [97].

Про це, слушно зауважують й інші автори, підкреслюючи, що принципи також визначаються через категорію вимог – побажань, прохань, висловлених так, що не допускається заперечення [205, с. 183]. На нашу думку, це відображає зміст і сутність вимоги з філософсько-теоретичної точки зору, що хоч і відображає її змістовне навантаження та етимологічну сутність, проте не є реальним у контексті правозастосування.

Водночас, у юридичній науці, на думку Р. Дворкіна, принципи права є вимогами справедливості, чесності чи якогось іншого морального виміру [65, с. 47]. Більше того, на нашу думку, слід указати, що принцип юридичної відповідальності за вчинені протиправні діяння (себто такі діяння, що порушили права і свободи людини і громадянина) є практико застосовним і дієвими, що підтверджують результати системних процесів із притягнення до відповідальності поліцейських.

Загальнолюдські принципи – юридичні засади, ідеали, які зумовлюються певним рівнем всесвітнього розвитку цивілізації, втілюють прогресивні здобутки правової історії людства і широко визнані в міжнародних нормативних документах [8;9;10]. До цих принципів, зокрема, належать: захист основних прав і свобод людини; юридична рівність однойменних суб'єктів перед державою та перед законом; верховенство закону як акта нормативного волевиявлення вищого представницького органу державної влади або прямого волевиявлення народу (референдум); взаємопов'язаність (єдність) юридичних прав і виконання обов'язків людей та інших суб'єктів суспільного життя; здійснення правосуддя незалежними судами; застосування юридичної відповідальності тільки в разі вчинення особою винного протиправного діяння (презумпція невинуватості особи) [184, с. 128;57]. На нашу думку, питання взаємопов'язаності зазначених термінів і юридичних категорій, важко не помітити. Перш за все належить зауважити, що Національна поліція України слугує гарантом дотримання прав і свобод людини і громадянина загалом, а відповідно, через таку функцію громадяни мають можливість реалізовувати права – одне через інше. Забезпечуючи право на життя, поліцією одночасно забезпечується право на свободу пересування та на вільний вибір виду трудової діяльності, права на працю загалом. Здійснюючи досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері громадської безпеки, поліцією забезпечується право на вільний вибір місця проживання тощо. Водночас, слід зауважити, що питання із недостатнім забезпеченням прав і свобод людини Національною

поліцією України є аксіоматичними питанням порушення принципу прав і свобод людини і громадянина самим органом державної влади, уповноваженим і зобов'язаним на захист відповідного юридичного інституту. Тому, адміністративно-правовий зміст забезпечення дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в Національній поліції України є визначальним, як система координат та взаємодії поліція – держава [58].

Принцип зароджується як певна ідея у теорії, закріплюється у системі правових норм і через них перетворюється у суспільні відносини. Суспільні відносини концентруються і закріплюються у нормах права, на підставі яких формулюються принципи. Таким чином, схема здійснення, перетворення у життя принципів співпадає з механізмом виникнення і реалізації права. У цьому випадку велике значення має вирішення питання щодо моменту виникнення принципу права. Існують дві основні наукові позиції з цього питання, зокрема: законодавче закріплення принципу права (ідеї, що не закріплені у законі, не можуть вважатися правовими принципами); регулюючий вплив на правозастосовну практику можуть чинити і такі правові ідеї-принципи, які не закріплені в законі [11;12]. Вважаємо необхідним зазначити, що в основу принципу покладені суспільні інтереси та потреби, які формуються і змінюються незалежно від волі законодавця. Зокрема, основна роль у виявленні таких потреб належить юридичній практиці, яка за своєю природою покликана оперативно реагувати на зміни, що відбуваються у сфері права. Безумовно, виникнення, формування принципу як наукової ідеї або керівної засади юридичної практики - це тривалий та складний процес. І законодавче закріплення виступає лише завершальною стадією цього процесу [23]. Зокрема, наукові дискусії і практична перевірка адекватності принципу суспільним відносинам не закінчуються і після його включення у текст закону, а досить часто отримують новий імпульс [98]. На нашу думку, досліджувати питання верховенства права чи закону та теорій праворозуміння в контексті адміністративно-правових відносин є не досить доречним, хоч дискусія про ідеологію прав

людини безперечно лежить в основі формування меж компетенції поліції та кордонів дозволеного для конкретного кола осіб і громадян. Проте, оскільки питання пов'язані з державно-правовим регулюванням чітко унормовані в законодавстві України та міжнародних нормативно-правових актах, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зміст і сутність дотримання прав і свобод людини і громадянина, людських прав, а також широти та змісту кола компетенції органів державної влади відносно осіб і громадян, а також у контексті способу та видів реалізації власних повноважень відносно суспільства є досить однозначною та достатньо окресленою з нормативно-правової точки зору для правозастосування [25;26;27].

Водночас, окремо слід указати, що соціологічна концепція праворозуміння є більш притаманною на даному етапі становлення людських взаємин, адже саме суспільство визначає межі та кордони правильного та не правильного, більшою мірою бере участь в управлінні державними справами та чітко демонструє свою волю в частині впливу на діяльність наприклад Національної поліції України й у випадку недотримання останньою принципу прав і свобод людини і громадянина – справедливо відреагує й відповідну вимогу не можливо буде проігнорувати та знівелювати [40].

Як зазначали О. Куракін і М. Романов, на сьогоднішній день сучасна теорія права, виділяє три основоположні концепції праворозуміння, Українська держава визначає курс на інтеграцію до європейського співтовариства де соціологічна теорія праворозуміння є базовою. Вона не виключає існування верховенства закону, але, як зауважили теоретики права, «існування правового закону». Протиставляти принципи верховенства права та закону не досить коректно бо обидва принципи є одними з основоположних складових правової держави, побудувати яку намагається Українське співтовариство. Адже саме через принцип верховенства закону, право має практичну реалізацію, у вигляді писаних нормативно-правових актів [134]. Відповідно, декларування в Конституції України та інших

нормативно-правових актах чітких приписів і нормативно-правових конструкцій прийнятих через законодавчо та юридично врегульовані процедури, релевантна із виявленням волі народу щодо життєдіяльності в правовому суспільстві, корелюється із прийняттям правил щодо поваги як інституту прав і свобод людини і громадянина як комплексу категорій і окремих видів можливостей осіб, так і у контексті дороговказу в діяльності окремого органу державної влади, у тому числі правоохоронного органу – Національної поліції України.

Водночас, поняття прав і свобод людини і громадянина, у тому числі як принцип, основоположну засаду загалом і в діяльності Національної поліції України багатьма вченими розглядається по-різному, що потребує, з нашого боку деталізації в контексті предмету та об'єкту дослідження.

Дослідники підкреслюють, що ситуацію з класифікацією категорії права людини, що склалася з сучасній правничій науці, можна оцінити як проблемну [43]. Представниками традиційного для вітчизняної юридичної науки підходу класифікація прав людини розглядається як важливе питання, розв'язання якого сприяє глибшому всебічному розумінню, а отже, і вивченню прав і свобод людини, з'ясуванню їх змістовної сутності [239, с. 167]. Оскільки саме змістове наповнення поняття прав і свобод людини і громадянина прямопропорційно впливає на можливість їх дотримання в діяльності як органу державної влади безпосередньо (себто – Національної поліції України) так і в контексті виконання нею своїх функцій і завдань, щодо забезпечення дотримання останніх.

С.П. Головатим було обґрунтовано такі підходи до поділу поняття «основні права людини»: за змістом (характером) потреб людини, котрі цими правами забезпечуються: 1) фізичні; 2) особистісні права; 3) культурні (гуманітарні) права; 4) економічні права; 5) політичні права; за значенням для їх носія: 1) основні (безумовно необхідні для його існування та розвитку); неосновні (які не є життєво необхідними); за характером, способом здійснення: 1) активні (свобода «для», тобто для вчинення активних дій);

2) пасивні (свобода «від», тобто від втручання, від перешкоджання з боку інших суб'єктів); за суб'єктним складом здійснення: 1) індивідуальні (здійснюються лише одноособовими діями – наприклад, право на свободу вираження поглядів, на виховання своєї дитини); 2) колективні (можуть бути реалізовані лише спільними діями учасників групи носіїв права – наприклад, право на утворення громадських об'єднань, проведення мітингів, демонстрацій) 3) «змішані» (здійснюються як індивідуальними, так і колективними діями) [183, с. 11-13]. Відповідно, належить зазначити, що всі ці групи та види, мають належне відображення в законодавстві України, охороняються окремими нормативно-правовими актами й перш за все Конституцією України, а відповідно потребують належного проєкціювання в діяльності Національної поліції України, поваги до їх непорушності та цивілізаційного змісту.

Водночас, окремо слід звернути увагу на те, що окремі права і свободи людини і громадянина в певних випадках держава має змогу обмежити чи тимчасово порушити, за умови коли це пов'язано з захистом державного суверенітету чи територіальної цілісності, а також у випадку здійснення в установленому законодавством України порядку досудового розслідування, провадження в справах про адміністративні правопорушення чи під час здійснення адміністративно-юрисдикційних повноважень поліцейськими під час виконання функціональних (службових) обов'язків. Проте, важливим є те, що природа такого порушення чи обмеження є виключним випадком і над ним превалює інститут найменшої шкоди примусовому тимчасовому обмеженню прав людини під час здійснення правоохоронних функцій, оскільки саме в такий спосіб, подекуди, порушення принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина визначається як правомірне й не вважається деструктивним.

Ю. Бисага зауважує, що витоки явища, яке згодом стали називати правами людини, беруть свій початок з найдавніших часів людської історії. Ідеї про цінність та недоторканність життя, про рівність людей перед вищими

силами містяться ще в прадавніх міфах і віруваннях. Серед перших письмових свідчень формування уявлень і понять про права людини можна назвати, зокрема, давньоєврейські священні книги Танах. У деяких з-поміж 24 книг, які створювалися протягом століть, містяться ідеї про цінність і недоторканність людського життя та про рівність людей. Згодом, у VI-V ст. до н. е., ідеї рівності всіх людей обстоювалися давньогрецькими філософами-софістами (Лікофрон, Антифон, Алкідам). Вони доводили, що всі люди від народження мають однакові, зумовлені природою права, оскільки створені Космосом і над усіма «рівно тяжіє доля» (Сенека, наприклад, вважав, що всі люди є співтоваришами як раби долі). Аналогічні ідеї з'явилися і на Сході. Так, китайський мислитель Мо-Цзи (V ст. до н. е.) доводив, що всі люди рівні перед небом; держава ж є результатом їх угоди [16]. Відповідно, належить підкреслити, що оскільки держава, як і релевантно визначено Конституцією України є соціально-правовим утворенням у якому людина, її життя та здоров'я, честь і гідність визначаються найвищою соціальною цінністю, діюча соціально-правова угода між суспільством і органами державної влади (у випадку Національної поліції України) є такою, що прямо пропорційно впливає не лише на зміст і сутність правовідносин, а й на спосіб, мету та завдання діяльності відповідного органу державної влади, що покликаний не «всіляко забезпечувати дотримання прав і свобод людини і громадянина», а зобов'язаний діяти виключно в межах і у спосіб визначені Конституцією та законами України, котрі в свою чергу, мають право-соціальний зміст і є продуктом суспільства та його законодавчої волі, втіленою в різних формах демократії.

Для України питання прав людини нині набуває надзвичайної актуальності. Виявлення з перших кроків самостійного державного будівництва бажання посісти гідне місце у світовому та європейському співтовариствах означає для України необхідність приведення свого законодавства у відповідність із міжнародними, а у географічному вимірі – європейськими стандартами прав людини. Тому, досліджуючи означену

проблему, треба акцентувати на загальновизнаних нормах прав людини, що притаманні як міжнародному, так і внутрішньодержавному праву. Вони відображають історично досягнутий рівень демократії та гуманності суспільства у міжнародному та внутрішньодержавному аспектах. Завдяки цьому останні мають особливі юридичні властивості – ні міжнародний договір, ані внутрішньодержавний закон не можуть обмежити права людини [232]. Відповідно, безпосередньо зазначене в Законі України «Про Національну поліцію» положення, щодо вимоги до діяльності даного органу – втілення принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина є значним демократичним кроком, що в свою чергу лягає в основу соціально-державних взаємин, вибудовуючи при цьому аксіоматично конструйовану систему взаємин, де кожен член суспільства, у тому числі поліція, як юридична особа та кожен поліцейський як посадова особа органу державної влади має чітко визначене коло компетенції, перелік і конкретний список повноважень, котрі можуть бути реалізовані лише крізь призму дотримання прав і свобод інших осіб і громадян, навіть коли мова йде про забезпечення захисту чи охорони прав і свобод конкретних осіб. Так, наприклад, чітко визначається коло правомірності підстав застосування вогнепальної зброї, де завдана шкода має бути рівноцінна (подекуди й менш небезпечна) ніж ймовірно завдана зловмисником, що чітко підкреслює й виводить на новий рівень права і свободи людини і громадянина у взаємозв'язку й взаємодії з державою [49;50].

О. Горова зазначає, що уявлення та поняття про права людини розпочали формуватися з найдавніших часів розвитку суспільства. Вже в цей період визнавалася актуальність окресленого питання, його важливість для життєдіяльності та окремої людини, і держави загалом. І сьогодні, через багато століть, воно важливе для кожної країни світу. Про це свідчать античні часи, періоди Відродження та Просвітництва, буржуазних революцій, результати світових війн, демократичні процеси побудови правової держави та визначальні події становлення громадянського суспільства [54, с. 38; 51].

Належить підкреслити, що в контексті правоохоронної діяльності національної поліції України, питання пов'язані з захистом відповідної інституції постають досить гостро, оскільки специфіка діяльності саме цього органу правопорядку, безпосередньо релевантна з ймовірністю завдання правомірних обмежень правам і свободам інших осіб і громадян, що в свою чергу може негативно вплинути не лише на зміст і сутність інституту прав і свобод людини і громадянина, а й у контексті перспективного функціонування самої Національної поліції України та її посадових осіб, на яких покладено відповідні функції.

На відміну від поняття «свободи людини», в правах людини фіксується конкретна сфера, напрям діяльності індивіда. Держава зобов'язана забезпечити та захистити законні дії людини в зазначеній сфері. В цьому випадку вже не пропонується можливість вибору варіанту діяльності всередині цього права. Цим правом можна скористатися, реалізувати його чи ні, оскільки право не є обов'язком. Наприклад, українці мають право на участь в управлінні державою як безпосередньо, так і через голосування за своїх кандидатів до парламенту. Але не всі йдуть на виборчі дільниці для того, щоби взяти участь у голосуванні [185, с. 12–13]. Водночас, аналогічне, чітко взаємопов'язано з правоохоронною діяльністю, оскільки визначення Закону України «Про Національну поліцію України», щодо необхідності забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина у діяльності поліції, пропорційне з обов'язками самої поліції, щодо повного, всебічного та комплексного забезпечення дотримання прав і свобод людини і власній діяльності, крізь призму наданих законодавством України інструментів, щодо того чи іншого виду (форми) впливу на правовідносини між особами й громадянами.

Проте, належить зауважити, що наявний у Національній поліції України обов'язок, щодо забезпечення принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності, корелюється з чітко визначеними в законодавстві України нормами й положеннями щодо змісту та сутності відповідного

інституту, чітких його меж. Саме тому, підхід до концепції повноти прав і свобод людини і громадянина є надважливим, що в свою чергу потребує додаткового вивчення та уточнення.

Щодо природно-правової концепції, О. Руднєва слушно зауважує, що у процесі формування ідеї забезпечення прав людини важливу роль відіграла теорія природного права внаслідок обґрунтованої нею концепції невід'ємних прав і свобод людини, які повинні гарантуватись і забезпечуватись незалежно від волі державної влади в певний історичний період. У межах вказаної парадигми було аргументовано положення, що факт виділення специфічної групи прав людини, які позначаються поняттям «невід'ємні права», зумовлений розвитком і науково-теоретичним обґрунтуванням доктрини природного права, яка, надаючи тлумачення феномена права, апелювала не до тих чи інших зовнішніх інстанцій (держава, Бог тощо), а насамперед до сутності чи природи людини, виділяючи таку її іпостась, яка й дає змогу нам вживати як поняття «право», так і поняття «людина» [199, с. 31]. На нашу думку, безперечним є те, що забезпечення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини Національною поліцією України, має охоплювати всі наявні в законодавстві України (визначені та гарантовані) права, а крім цього, кожна посадова особа Національної поліції має керуватись власним переконанням і здоровим глуздом, що логічно взаємопов'язується з системно накопичуваним суспільством змістом інституту прав і свобод людини і громадянина, що в свою чергу доповнює розуміння сутності відповідного правового явища, адже суспільство проживає життя крізь призму принципу «дозволено все, що не заборонено», в той час як правоохоронні органи (та й органи державної влади й їх посадові особи загалом) керуються протилежним принципом – можна лише те, що прямо передбачено. Ця підвалина, в свою чергу також дозволяє звернути увагу на створення умов для забезпечення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Правові реформи, істиною метою яких є захист прав і свобод людини, повинні реалізовувати невимірювану кількість юридичних можливостей для

незліченної кількості громадян. Відповідно формальна і фактична мета таких реформ найчастіше знаходиться за межами розуміння реформаторів, а виконання такої реформи може перебувати за межами можливостей людини чи групи осіб. Однак прагнення свідомих громадян до ефективної реалізації інституту прав людини повинно набути привілейованого статусу сьогодення. Використовуючи інститут прав людини як соціальну призму, ми можемо впевнитися у тому, що однією з найпроблемніших галузей українського законодавства щодо забезпечення прав людини є сфера дії кримінальних процесуальних правовідносин. Постійні порушення прав людини, які стали нормою для України, зводять до мінімуму фактичну можливість громадян реалізовувати свої права. Реформування і модернізація кримінального процесу є надважливим завданням для сучасної незалежної України. Забезпечення існування інституту прав людини на практиці повинно стати першочерговим завданням для всіх гілок влади в Україні. При цьому, саме наукове дослідження інституту прав людини має слугувати загальнотеоретичною основою якісної правової реформи в Україні [136]. Слід зауважити що крізь призму пропонованого іншими дослідниками й ученими, питання пов'язані з реалізацією структурних змін у системі кримінальної юстиції та адміністративного права, процесу й адміністративної діяльності неминуче порушується питання пов'язане з дотриманням прав і свобод людини і громадянина в такій діяльності, оскільки саме з цього починається відповідна діяльність. Саме права людини, є базовим і вихідним детермінантом, котрий направляє вектор державної політики й уточнює сутність та структуру (а також міру потреби) внесення відповідних змін до законодавства України.

Крім цього, також належить підкреслити, що саме принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина, як фундамент діяльності Національної поліції України є таким, що спрямовує форми, методи, способи, а також обмежує в низці засобів реалізації правоохоронної функції, що покладено на поліцію. Завдана працівниками поліції, з метою забезпечення прав і свобод

людини і громадянина шкода, має бути рівноцінна потенційній (відвернутій) ним, у протилежному випадку, констатуючи не співмірність відповідних структурних компонентів даного кола правовідносин і взаємин, питання притягнення поліцейського до відповідальності за порушення принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина є очевидним.

Підсумовуючи аналіз принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина, слід зауважити позицію правників, щодо сутності та змісту інституту прав і свобод людини. Так, кожне суспільство мало різні уявлення про справедливість, гідність і повагу. Майже в кожній давній спільноті людей панувала думка про те, що її провідники повинні правити мудро та керуватися при цьому інтересами загального добробуту. Джерелом таких поглядів були заповіді Божі, закони природи, традиції, а часом і політичні рішення, але вони не ґрунтувалися на розумінні того, що кожна людина наділена правом мати справедливих керівників. В упорядкованому суспільстві народ неодмінно відчував, що його еліта брала на себе певні політичні зобов'язання. Проте у нього не було жодних природних чи політичних прав, які він міг би протиставляти несправедливому керівництву. Століттями тривав процес поступового визнання індивідуальної свободи та обмеження влади уряду [170, с. 6]. Відповідно, слід зауважити, що принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України як об'єкт адміністративно-правового дослідження є найбільш широко застосовним не лише в діяльності Національної поліції України. Будучи притаманним їй складаючи основу функціонування всіх, без виключення, органів державної влади він слугує призмою та основним спрямовувачем вектору не лише державної політики в сфері забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, а й коригує точкові елементи пов'язані з функціонування конкретного органу державної влади та його посадових осіб, що безпосередньо впливають на міру та ступінь дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Як об'єкт адміністративно-правового дослідження, на нашу думку, це явище буде, й уже розкривається з якнайширшої сторони, оскільки в системі

координат і взаємодії між органом державної влади та його посадовими особами, а також іншими особами та громадянами, чітко виражається зміст і сутність адміністративно-правових відносин, основною особливістю яких є вибудовування системи взаємодії «держава-особа».

1.2. Генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України.

Питання реалізації принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України є дуже важливими, оскільки встановлення суттєвих історичних детермінант, уможливить ефективізацію процесів пошуку шляхів розв'язання сталих проблемних питань, а також тих питань, в яких здавалося-б рішення й ефективного розв'язання бути не може.

Історіографія становлення інституту прав і свобод людини і громадянина прямопропорційно відображається в реалізації відповідного принципу в діяльності органів державної влади, зокрема й Національної поліції України, оскільки від сутності та змісту відповідного явища прямо залежить можливість його правозастосування, втілення відповідних норм у життя й правоохоронну практику. Реалізація принципу як процес, прямопропорційно залежить від тих перемінних і нормативних умов, якими насичений відповідний інститут, оскільки нерідко положення законодавства України, щодо прав і свобод людини і громадянина (наповнення змістовної частини цього інституту), а саме тому, генезис реалізації дотримання цього принципу в діяльності Національної поліції України – є важливим елементом даного дослідження. Чільним буде також зазначити про те, що поліція України, як правоохоронний орган нового порядку, що був побудований на ідеології людиноцентризму та прав і свобод людини і громадянина системно трансформується, оскільки сучасне суспільство досить динамічно продукує

норми і положення, які слід вважати складовою частиною інституту прав і свобод людини і громадянина.

Саме тому, це питання набуває нової гостроти та актуальності, що в умовах відбиття збройної агресії росії проти України, участь в процесі якого бере також і Національна поліція України, на нашу думку потребує дослідження, систематизації та впорядкування, із метою встановлення основних закономірностей і виявлення слабких елементів, відповідної конструкції.

Як зазначає Є.Є. Морозов, «у сучасних умовах зростає значення безпеки як глобальної цінності людства, зберігається значущість такого її компонента, як гуманітарна безпека, головним об'єктом якої є людина, її інтелектуальний, духовний, морально-етичний потенціал. Людина – це частинка і разом з тим основа будь-якого суспільства і держави. Будь-яка держава має бути зацікавленою у розвитку кожного свого громадянина, в дотриманні безпеки, забезпеченні благ та реалізації інтересів особистості. Незадоволення особистих інтересів громадян неминуче призводить суспільство до нестійкого стану, що, у свою чергу, обумовлює такі соціальні явища, як зростання злочинності, страйки, прояви неповаги до держави. Тому, проблема створення сталого суспільства пов'язана з безпекою особистості, з реальними можливостями здійснення її прав і свобод» [78;151].

Навпроти ж, Україною було обрано шлях на євроінтеграцію, що забезпечується стійкими законодавчими змінами, що й прямо вплинуло на розформування міліції, а також створення Національної поліції України, в якій пропагується й є основним принципом діяльності та реалізації тих чи інших повноважень – людиноцентризм, котрий означає, перш за все, дотримання прав і свобод людини і громадянина. Водночас, інтерпретуючи такі теоретико-правові конструкції на діяльність поліції безпосередньо, слід зауважити, що вона виконує багатоманітні функції.

У науковому дискурсі трискладовий інституційний державно-правовий статус Національної поліції України розглядається як концептуально

визначальна основа функціонування цього органу у правовій системі держави. Цей статус відображає її приналежність до системи органів виконавчої влади, підпорядкування Міністерству внутрішніх справ, а також реалізацію функцій у сфері охорони правопорядку, захисту прав і свобод людини та протидії злочинності.

На основі аналізу законодавства, зокрема Закону України «Про Національну поліцію», можна стверджувати, що діяльність Національної поліції є не лише формою реалізації державної політики у сфері безпеки, а й механізмом втілення фундаментального принципу прав людини — принципу їх дотримання, захисту та сприяння у їх реалізації. У цьому контексті функціонування поліції охоплює чотири ключові сфери, кожна з яких є стратегічною для суспільного розвитку та безпосередньо корелює з демократичними цінностями:

1. Забезпечення публічної безпеки і порядку – функція, що має прямий вплив на суспільну стабільність та правовий порядок. Реалізація цієї сфери пов'язана з превентивними та реагуючими діями поліції, що мають відповідати стандартам правомірності, пропорційності та необхідності.
2. Охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави – уособлює баланс між індивідуальними правами та публічним інтересом. Ця сфера діяльності вимагає високого рівня правосвідомості поліцейських, адже будь-яке втручання у права має бути обґрунтованим та законним.
3. Протидія злочинності – реалізується як через оперативно-розшукові, слідчі, так і профілактичні заходи. У цій частині надзвичайно важливо забезпечити дотримання прав підозрюваних, обвинувачених і потерпілих, що є ознакою правової держави.
4. Надання допомоги особам, які цього потребують – така діяльність надає поліції соціально-орієнтованого виміру. У цьому аспекті вона виступає не лише як інструмент примусу, а як сервісна служба, здатна

ефективно реагувати на виклики, спричинені соціальними, економічними або надзвичайними обставинами.

Усі ці напрями діяльності мають пряму проекцію на реалізацію принципу дотримання прав і свобод людини та громадянина, що визначено у ст. 7 Закону України «Про Національну поліцію». Саме тому складові цього принципу – як-от повага до гідності, заборона дискримінації, прозорість, підзвітність та недопущення свавілля – мають бути не лише формально закріпленими, а й реалізованими у щоденній діяльності поліцейських.

Інтеграція цих засад до законодавчого поля не є випадковою. Вона відображає соціальне замовлення на трансформацію поліції з карального інструменту держави у сервісну, демократично контрольовану інституцію. Це вимагає не лише належного нормативного забезпечення, а й постійного професійного розвитку поліцейських, впровадження етичних стандартів та забезпечення ефективного громадського нагляду.

Таким чином, вказані сфери діяльності поліції не тільки розкривають зміст її функціонального навантаження, але й формують основу для правового балансу між обов'язком держави гарантувати безпеку та зобов'язанням забезпечити повагу до прав людини.

Таке особливе правове становище Національної поліції України зумовлене обсягом і складністю її роботи у галузі здійснення правоохоронної діяльності, а також тим, що на неї покладається основний тягар протидії злочинності та з провадження превентивної й профілактичної діяльності, [91;92] спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень з метою реалізації єдиної державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, яка є складовою внутрішньої політики суверенної та незалежної України [68, с. 133]. Цілком підтримуючи позицію автора слід зазначити про те, що дійсно, складність дотримання принципу прав людини в діяльності Національної поліції України полягає в тому, що захист прав (подекуди ситуативна їх охорона) поліцейськими є

суттєвим і багатограним аспектом, котрий базується на неможливості допущення порушення права іншої особи, але, логічно припустити, що порушником цього права є також інша особа (фізична чи то юридична). Ця позиція підкріплюється напрацюваннями вчених і дослідників у різних галузях права й корелюється з утіленими в нормативно-правові акти конструкції права.

У своїй діяльності поліція керується Конституцією України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цим та іншими законами України, актами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, а також виданими відповідно до них актами Міністерства внутрішніх справ України, іншими нормативно-правовими актами. На працівників поліції (поліцейських та державних службовців) поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [175]. Відповідно, правоохоронна діяльність Національної поліції України, порівняно з діяльністю міліції, як її попередниці, що функціонувала з часів здобуття незалежності до 2015 року базується безпосередньо на тих аспектах і основних засадах, що пропорційно впливають на рівень і міру забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина в умовах функціонування Національної поліції України, як суб'єкта, що має реальні повноваження щодо тимчасового обмеження прав людини, а також, за певних обставин, може їх законно порушити, на противагу потенційно завдаваній зловмисником шкоді [94;95].

Вбачається, що поліцейська діяльність у правоохоронній сфері має ґрунтуватися лише на юридичних нормах, систематизованих та об'єктивованих у відповідних нормативно-правових актах відмінної юридичної сили як національного, так і міжнародно-правового характеру [36, с. 118–127]. Власне, на нашу думку, в цьому й полягає еволюційний зміст становлення принципу дотримання прав людини в діяльності поліції,

оскільки саме діючи виключно в межах і у спосіб визначені Конституцією та законами України, можливим є не лише збереження інституту прав і свобод людини і громадянина, а й накопичення сформованих цінностей та їх подальше розширення.

Як указують В. Черней і С. Чернявський – неодмінним доповненням переліку проблемних аспектів юридичного, організаційного та прикладного спрямування є актуалізація наукових пошуків у сфері правоохорони, що сприятиме визначенню шляхів удосконалення законодавства та практики його застосування [237, с. 11]. На нашу думку, досліджуючи генезу становлення принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина, важливим є врахування як позицій і думок учених, так і матеріалів правозастосування та нормативно-правового базису, що служив основою для діяльності не лише поліцейських (міліцейських) органів, а й усіх органів охорони правопорядку України.

В Українській державі утверджуються нові спеціальні принципи діяльності правоохоронних органів, які становлять засадничі умови взаємовідносин між людиною та державою. У зв'язку з цим діяльність Національної поліції має ґрунтуватися на системі принципів, процесуально-правових правил, які прямо чи побічно спрямовані для забезпечення дотримання прав людини. Водночас з урахуванням висловлених у сучасних наукових доробках позицій щодо забезпечення дотримання прав людини в правоохоронній діяльності можна констатувати, що нині відсутнє комплексне монографічне дослідження щодо забезпечення дотримання прав людини під час виконання Національною поліцією України своїх завдань з урахуванням науки конституційного права саме як галузі юридичної науки, що досліджує конституційні засади побудови держави та суспільства, основні права, свободи й обов'язки людини та громадянина, конституційні основи організації та діяльності органів державної влади тощо [37;101]. Саме такий вектор розвитку, на нашу думку був зумовлений подіями як Революції на граніті й Помаранчевої революції так і Революції Гідності, що стали

сакральними й невідворотними точками в розвитку України як європейської держави, становлення правових процесів у ній крізь призму демократичних засад і основ, котрі й слугують основою для функціонування цивілізованого суспільства й забезпечують належний стан соціально-правових відносин між особами, громадянами та державною та органами державної влади.

Крім цього, належить зауважити, що в контексті норм і положень різних нормативно-правових актів, а також напрацювання наукових позицій із окресленої тематики, важливим є створення не лише належного нормативно-правового забезпечення дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції, а й проведення широкої виховної та соціально-гуманітарної роботи як серед населення так і серед поліцейських (для цієї категорії осіб – основною формою є усвідомлення вимог і наказів, що існують в межах уже визначених норм законодавства). Такі заходи, як показала еволюція та генеза становлення прав і свобод людини і громадянина є корінними й мають бути враховані під час формування концепцій і стратегічному плануванні діяльності тих чи інших органів державної влади.

Слід, на нашу думку також звернути увагу на саме поняття принцип, що є досить абстрактним в Українському законодавстві та не може бути визначено однозначно, хоч і містить свої конструктивні складові в різних нормативно-правових актах.

Вчені зауважують, що термін «принцип» вживається у різних значеннях: 1) основні засади вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [42, с. 110-111]. Саме тому, говорячи про принцип дотримання прав і свобод людини і громадянина, важливим є питання пов'язані з відображенням їх у нормативно-правових актах, котрі

регулюють діяльність того чи іншого сектору державницької діяльності та мають на меті сформулювати концептуальне бачення ролі та місця прав і свобод людини і громадянина в правоохоронній діяльності та в правовій системі суспільств загалом.

Крім цього, слід зазначити, що принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України є вузько направленим і безпосередньо кореспондується з положенням Конституції України та інших нормативно-правових актів, де чітко зазначається, що права і свободи людини і громадянина є непорушними, а людське життя – найвища соціальна цінність для країни.

Принципи права не можуть бути зведені до зовнішньо виражених знакових форм, що існують незалежно від суб'єкта – людини, як і саме право – до замкнутої, логічно несуперечливої системи норм, сформульованих у законах та інших державних нормативних актах. Онтологічна природа принципів права набагато складніша. Як слушно зазначено у «Висновках та рекомендаціях з загальнонаціональної правничої дискусії» щодо принципів права, її неможливо адекватно пояснити з юридико-позитивістських теоретичних позицій [160, с. 90].

Саме тому нами підтримується позиція про те, що питання забезпечення реалізації принципу прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України є досить багатоманітним і включає в себе, як запит суспільства на унормування тих чи інших правовідносин, встановлення їх як міри належної поведінки так і втілення цього бачення на рівні нормативно-правових актів, високої юридичної сили (Конституції України чи Закону України), що в свою чергу потягне за собою необхідність внесення змін до менших за значенням і юридичною силою документів, що в кінцевому результаті й відобразиться на діяльності конкретного органу державної влади та його працівників.

В юридичній літературі минулого та сучасності немає єдиної точки щодо визначення поняття принципів права, що у свою чергу, дає можливість

стверджувати про актуальність цієї проблеми. Незважаючи на відмінність у поглядах на проблему принципів права, юридична наука у відповідні історичні епохи була єдиною у проголошенні певних положень та ідей як принципів права. Іншими словами, принципи права - це такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з тими закономірностями суспільного життя, на яких ця правова система побудована і які вона закріплює. Сама ця залежність зумовлює характер правотворчості, зміст правових норм, способи і методи реалізації права [125, с. 20-21]. Підкресливши зміст і сутність право реалізаційних процесів і вплив на них принципів права, слід указати, що до прикладу, Законом України «Про Національну поліцію» принцип дотримання прав людини трактується в досить широкому змісті й у подальшому інтерпретується на діяльність. Так, до прикладу, здійснення заходів, що обмежують права людини, має бути негайно припинене, якщо мета їх застосування досягнута або в них немає подальшої необхідності.

Це чітко кореспондується з нормами й положеннями визначеними надалі в указаному Законі України, щодо застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї поліцейськими під час забезпечення реалізації функцій і виконання завдань поліції.

Спеціально-дозвільний конституційний принцип є важливою концептуальною основою для розуміння та застосування спеціального принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції. Він вказує на ієрархічну підпорядкованість цього спеціального принципу загальним конституційним принципам, що означає, що діяльність поліції у сфері прав людини має здійснюватися у суворій відповідності до Конституції України та інших законів, які встановлюють межі та умови обмеження прав і свобод. Спеціально-дозвільний принцип передбачає, що поліція може здійснювати свої повноваження, які можуть обмежувати права і свободи людини, лише на підставі прямої вказівки закону та за умови дотримання встановленої процедури. Принцип дотримання прав і свобод

людини в діяльності поліції конкретизує цей загальний принцип, встановлюючи конкретні вимоги до дій поліцейських, спрямовані на захист прав людини.

Цей взаємозв'язок має безпосередній вплив на правозастосовну практику поліції. Він означає, що поліцейські повинні не тільки знати та розуміти свої повноваження, але й вміти застосовувати їх з повагою до прав і свобод людини, дотримуючись принципів законності, пропорційності та необхідності.

Важливо зазначити, що спеціально-дозвільний принцип не є *carte blanche* для поліції. Він лише визначає межі її діяльності, встановлюючи, що будь-яке обмеження прав людини має бути чітко передбачено законом та відповідати конституційним принципам.

В цілому, спеціально-дозвільний конституційний принцип та принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Їх правильне розуміння та застосування є запорукою забезпечення законності та захисту прав людини у діяльності правоохоронних органів [33]. Відповідно, слід зазначити, що становлення відповідного принципу безпосередньо впливає на формування кола ефективних юридичних засобів конструювання правовідносин у суспільстві та системі координат «особа-держава-право», що в свою чергу базується не лише на нормативно-правових актах, а й на змісті та сутності інституту дотримання прав і свобод людини і громадянина, а також втіленні його функціонування в системі Національної поліції України, як одного основних складових сектору безпеки і оборони України та гаранта дотримання прав і свобод людини і громадянина, зокрема й у воєнний час.

Правоохоронні органи, і особливо Національна поліція, відіграють вирішальну роль у захисті прав і свобод громадян. Під час застосування поліцейських заходів важливо усвідомлювати, що права людини закріплені у чітких правових нормах, які визначають допустимі варіанти поведінки

поліцейських. Права людини є гарантованими правилами, забезпеченими відповідними механізмами та процедурами захисту.

Водночас, не слід ігнорувати той факт, що поліцейський, діючи в рамках правового поля, має право самостійно приймати рішення щодо застосування поліцейських заходів.

Сучасні вимоги до працівників поліції включають високий моральний і культурний рівень, належну освіту, глибоке знання не тільки національних нормативно-правових актів та їх застосування, а й міжнародних документів, що стосуються діяльності правоохоронних органів та забезпечення прав і свобод людини в Україні [24].

У цьому контексті важливо підкреслити високі вимоги до посади поліцейського та відповідного звання. Це забезпечується не тільки декларуванням, а й проведенням конкурсних відборів на певні посади. Такий підхід демонструє прозорість процесу добору та сприяє залученню найкращих представників суспільства.

Ці люди, завдяки своїм знанням та досвіду, здатні не тільки усвідомлювати важливість прав і свобод людини, але й застосовувати це розуміння на практиці. Вони повинні чітко розуміти межу між правами та свободами однієї людини та іншої. Поліцейські заходи, спрямовані на досягнення правопорядку, не можуть перетворюватися на репресивні інструменти, що завдають шкоди інституту прав і свобод людини в цілому.

Правові принципи відіграють ключову роль у забезпеченні цілісності та ефективності правової системи. Вони служать сполучною ланкою між різними елементами права, такими як норми, інститути та галузі, сприяючи їх єдності та взаємодії. Принципи права забезпечують органічний взаємозв'язок між різними елементами правової системи, сприяючи її цілісності та єдності. Вони відображають сутність та зміст права в концентрованому вигляді, демонструючи його глибинні основи, включаючи економічні, політичні та моральні аспекти суспільства. Принципи права служать критеріями для оцінки правомірності дій суб'єктів права,

допомагаючи визначити, чи відповідають їхні дії вимогам закону та справедливості. Вони впливають на формування правового мислення та правової культури в суспільстві, сприяючи повазі до закону та прав людини. Отже, як зазначає А.М. Колодій, принципи права є фундаментом правової системи, забезпечуючи її стабільність, ефективність та відповідність потребам суспільства [125, с. 28-40]. Відповідно, питання пов'язане з забезпеченням дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України має пронизувати відповідний правоохоронний орган наскрізь, що в свою чергу дозволить врахувати особливості правозастосовної практики, а також утвердити на ще більш високому рівні інститут прав і свобод людини і громадянина. Відображення політичних, моральних та інших відносин транслюється в діяльності поліції, крізь призму застосування відповідного принципу, що в свою чергу дозволяє відкрити нові вектори до розширення його застосування й укріплення самого інституту прав і свобод людини, в концептуальному розумінні.

Процес формування та форми вираження принципів права (як і їх термінологічні позначення) у різних правових сім'ях і цивілізаціях істотно розрізняються. Як свідчить світовий досвід, вони далеко не завжди фіксуються у якомусь конкретному юридичному документі, зокрема в конституції, що помітно навіть у межах європейської цивілізації. В англійському праві, наприклад, принципи права потрібно відшукувати не в конституції, оскільки як єдиний кодифікований акт у Великій Британії вона відсутня, і навіть не в законах, незважаючи на зростання їхньої питомої ваги в англійській правовій системі, а у відповідних інститутах і звичаях, що часто мають багатовікову історію, судових рішеннях тощо [248, с. 154]. Водночас, національна правова система України будується за іншим принципом. Не відмовляючись від застосування соціологічної концепції праворозуміння й її ролі в процесах формування правової системи суспільства та законодавчому процесі, слід зауважити, що принципи прецедентного права не поширюються в українській правовій системі, що в свою чергу, формує обстановку та

ситуацію, в якій питання забезпечення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина може бути висвітлено виключно в чинних нормативно-правових актах, котрій є обов'язковими до виконання як органами державної влади так і їх посадовими особами. Водночас, правові та соціальні традиції, крізь призму законопроектного та нормотворчого процесу, системно знаходять своє відображення в чинному законодавстві.

Органи поліції відіграють особливу роль у правозахисному механізмі, між нею і державою встановилися привілейовані відносини з тих причин, що поліція є необхідним інститутом для суспільства. Якщо держава зобов'язана стежити за тим, щоб права людини поважалися і дотримувалися, то на практиці до цієї діяльності часто залучаються правоохоронні органи. Працівники органів поліції не є соціальними працівниками і соціальні права не входять у рамки їх компетенції та обов'язків, але вони постійно спілкуються з людьми різних верст населення і роблять свій внесок у підтримку безпеки для всіх громадян [112;124]. На нашу думку, важливим є зазначення положення про те, що принцип забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина в поліцейській (саме правоохоронній) діяльності, чітко співвідноситься з іншими, менш значимими принципами, що також указуються в Законі України «Про Національну поліцію». Слід зауважити, що неможливим є реалізація правоохоронних функцій поліцією, виконання нею завдань покладених Конституцією України та іншими нормативно-правовими актам без комунікації з суспільством. Ба більше, окремим питанням постає чітка необхідність припинення вчинюваного правопорушення, що безперечно, забезпечується шляхом порушення (законного) або тимчасового обмеження прав і свобод зловмисника, котрий порушує своїми діями права і свободи інших осіб.

Національна поліція України є органом, на який покладено завдання служити суспільству шляхом забезпечення охорони законних прав та свобод людини і громадянина, підтримувати публічну безпеку та правопорядок, а також протидіяти злочинності. У процесі виконання даних завдань

проявляється компетенція Національної поліції щодо реалізації міжнародних стандартів прав людини. Ці завдання утворюють специфіку та особливий характер діяльності поліцейського, підготовка якого повинна бути зосереджена на набутті ним практичних знань, умінь та навичок, виховання у нього поваги до природних прав людини, а виконання його професійних службових обов'язків повинно відбуватися відповідно до вимог нормативно – правових актів, посадових (функціональних) обов'язків та наказів керівництва [39]. Відповідно, такі завдання крізь призму порушеного питання чітко корелюються з поточною системою забезпечення прав і свобод людини і громадянина та в ще більш суворому форматі накладаються в формі юридичних норм на діяльність поліції, чітко встановлюючи при цьому межі та кордони дозволеного в поліцейській діяльності відповідного органу охорони правопорядку.

Деякі підрозділи поліції регулярно зустрічаються з місцевою владою для обговорення соціальних проблем – такі зустрічі можна вважати як зразок внеску поліції в покращення життя суспільства. Повноваженнями працівників поліції наділяє закон. Вони мають право застосовувати силу, носити зброю, заарештовувати й затримувати громадян, робити обшуки та огляди транспортних засобів, приміщень та помешкань. Ці повноваження обмежені різною мірою. Деякі права людини обмежені для захисту інших прав чи для того, щоб допомогти поліції підтримувати публічний порядок або ж запобігати злочинам. Захист прав людини є функцією поліції, вимога поваги прав людини впливає на способи, якими поліція виконує всі свої функції. Для підтримки довіри між громадськістю і поліцією одним із ключових факторів є безпека. Виходячи з міжнародних стандартів забезпечення прав і свобод людини, головними принципами в діяльності Національної поліції України слід вважати законність, недискримінацію, відповідність вимогам демократичного суспільства та гуманність. Вони не повинні вдаватися до корупційних діянь, а навпаки, протидіяти будь-яким діям такого роду та суворо карати за них [112;124].

В даному випадку, слід зазначити, що генеза становлення принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина, перш за все відображається й логічно пов'язується з ієрархією та системою еволюціонування прав і свобод людини і громадянина, як самостійного й непорушного інституту, що чітко відображає та вміщає в собі необхідні надбання, як цивілізації загалом так і окремих видів і форм прояву соціально-правових відносин у суспільстві, що в свою чергу є змістом і сутністю життєдіяльності цивілізації [190].

Крім цього, окремим питанням, що пропонується детально дослідити в дисертаційному дослідженні є зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції, що й може зарадити в процесах пошуку шляхів вирішення проблемних ситуацій і відповідей на складні питання, зокрема й пов'язані з дією правового режиму воєнного стану та необхідністю забезпечення функціонування Національної поліції України одночасно як суб'єкт сектору безпеки і оборони України, що бере участь в відбитті збройної агресії, а також як основний реалізатор державної правоохоронної політики відносно Українського суспільства, що зобов'язаний у своїх діяльності, під час виконання конкретних завдань та в розрізі щоденного функціонування забезпечувати реалізацію та втілення в життя принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина, як це й існує в демократичних державах інших країн цивілізованого світу, зокрема до прикладу країн європейського простору, чий непорушні та високі стандарти слугують орієнтиром для розвитку правової системи Українського суспільства та держави.

1.3. Зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції

У сучасному контексті трансформації національного сектору безпеки й прагнення України до інтеграції в європейський правовий простір, питання

запозичення зарубіжного досвіду набуває особливої актуальності. Насамперед, ефективне використання міжнародної практики безпосередньо залежить від стратегічного курсу держави, що визначає її зовнішньополітичні та правові пріоритети. У випадку України, яка задекларувала своє прагнення до членства в Європейському Союзі та перебуває на завершальному етапі імплементації європейських стандартів, постає об'єктивна необхідність адаптації моделі діяльності органів публічної влади, зокрема правоохоронних структур, до загальноєвропейських принципів і цінностей.

У цьому аспекті слід визнати, що інститут прав і свобод людини та громадянина, а також механізми їх забезпечення і захисту, посідають ключове місце в європейській моделі правопорядку. Відповідно, функціонування Національної поліції України, її правова природа та принципи діяльності, повинні формуватися з урахуванням напрацювань, стандартів та практик, притаманних країнам ЄС, насамперед у частині дотримання прав людини, верховенства права, відкритості, пропорційності та відповідальності.

Зокрема, практики держав ЄС демонструють комплексний підхід до організації поліцейської служби як сервісного інституту, що функціонує на засадах довіри, партнерства з громадянським суспільством і дотримання стандартів демократичного контролю. Відповідно, у процесі адаптації європейських підходів українське законодавство – зокрема Закон України «Про Національну поліцію» – включає не лише загальні правові формули щодо пріоритетності прав і свобод людини, а й конкретні механізми реалізації цієї пріоритетності в умовах як мирного часу, так і воєнного стану.

Особливу увагу слід звернути на ті аспекти зарубіжного досвіду, які безпосередньо впливають на наповнення принципу прав людини в діяльності поліції в умовах збройного конфлікту. Зокрема, країни ЄС акцентують на недопущенні надмірного втручання у приватне життя, збереженні процедурних гарантій, суворому контролі за використанням сили та засобів обмеження свободи, а також на забезпеченні незалежного розслідування порушень з боку поліцейських.

Таким чином, у контексті збройної агресії проти України, яка зумовлює підвищене навантаження на сектор безпеки, адаптація кращих практик ЄС дозволяє підтримувати баланс між вимогами національної безпеки та необхідністю забезпечення правового статусу особи. Це не лише посилює легітимність і ефективність діяльності Національної поліції, а й сприяє формуванню нового стандарту поліцейського сервісу – відкритого, підзвітного та орієнтованого на права людини [189].

Варто наголосити, що Європейський суд з прав людини, як найавторитетніший міжнародний судовий орган у сфері прав людини, виконує ключову роль у забезпеченні дотримання прав і свобод, а його юрисдикція тісно пов'язана з європейським правовим простором, зокрема із державами-членами Ради Європи. З огляду на стратегічний курс України на євроінтеграцію, аналіз та адаптація досвіду країн ЄС у сфері реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції є вкрай важливими. У контексті реформування національної правоохоронної системи міжнародні правозахисні інституції очікують від української держави забезпечення ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, а також створення надійних механізмів їхнього відновлення у разі порушення. При цьому важливо пам'ятати, що будь-яке обмеження прав людини може бути здійснене виключно відповідно до закону та уповноваженими на те державними органами [128, с. 106].

Варто зазначити, що ключовим міжнародним нормативним актом, який визначає стандарти діяльності правоохоронних органів, є Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року. У цьому документі викладено основні етичні принципи поведінки для працівників поліції та інших осіб, уповноважених на виконання функцій у сфері підтримання правопорядку. Основоположною вимогою Кодексу є безумовна повага до прав і свобод людини в усіх аспектах діяльності правоохоронців. Забороняється застосування тортур, жорстокого або принизливого поводження, а також

будь-які форми корупції. Застосування сили дозволяється лише як крайній захід, за умов крайньої необхідності. Кодекс також підкреслює обов'язок дотримання конфіденційності у поводженні з персональною або іншою чутливою інформацією, що стала відома в процесі виконання службових обов'язків [189; 24;19].

Слід, на нашу думку загострити увагу на тому, що низка міжнародних нормативно-правових актів регулює сферу стандартизацій забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина. Так, міжнародними документами, правові норми яких покладено в основу діяльності Національної поліції, є Конвенція про захист прав і основоположних свобод 1950 р., Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р., Резолюція № 690 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію», Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р., Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку 1990 р. [39]. Зазначені нормативно-правові акти, перш за все регулюють взаємини суспільства та поліції, крізь призму превалюючої в європейському суспільстві доктрини прав і свобод людини і громадянина, що в свою чергу й формує уявлення про правильність роботи (способів і методів діяльності) органів правопорядку та основні засади відношення поліції до суспільства та окремих його представників. У свою чергу слід підкреслити, що лєвова частка запропонованих у міжнародному законодавстві конструкцій вже імплементована в діяльність Національної поліції України, ще з моменту її створення та активно використовується поліцейськими в повсякденній практичній діяльності [187].

У контексті зарубіжного досвіду наука поліцейського права вже давно сформувалася як самостійна галузь правових знань. Вона покликана забезпечувати науково-теоретичну основу для регулювання діяльності органів поліції відповідно до міжнародних правових стандартів. У більшості

країн Європи поліцейське право належить до провідних галузей публічного права і розглядається нарівні з конституційним, адміністративним та цивільним правом [135, с. 20;18]. Такий підхід значно зміцнює принцип дотримання прав і свобод людини, оскільки забезпечує його практичну реалізацію в діяльності правоохоронних органів. Крім того, наукова розробка поліцейського права дозволяє не лише формалізувати механізми взаємодії поліції із суспільством, а й забезпечити відповідність правоохоронної діяльності демократичним засадам. Саме на основі наукових досліджень формуються конкретні правові моделі, що гарантують ефективність і легітимність роботи поліції в умовах правової держави.

Як зазначали попередньо дослідники, за результатами аналізу розуміння та проведення видової диференціації міжнародно-правових стандартів діяльності органів охорони правопорядку В. Боняк пропонує їх інтерпретацію як уніфікованих для правоохоронної діяльності принципів та правил поведінки посадових і службових осіб цих органів публічної влади, що мають імперативний характер, об'єктивовані в міжнародно-правових актах та рішеннях міжнародних правозахисних інституцій і забезпечені (на випадок їх порушення) міжнародно-правовими санкціями. Учена пропонує міжнародні стандарти діяльності органів охорони правопорядку розглядати як єдність двох основних складових частин, а саме професійних стандартів посадових і службових осіб органів охорони правопорядку, насамперед стандартів професійної підготовки; стандартів з охорони та захисту прав і свобод людини, забезпечення законності та правопорядку [22]. Слід указати, що на нашу думку, коли мова йде про забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України, що фактично є найбільш широким за змістом принципом і таким, що поглинає всі інші принципи, важливим аспектом є диференціація його складових частин на ті елементи й конструктивні складові, що його складають та формують зміст і сутність. Так, безпосередньо слід указати, що забезпеченням дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності

поліції, слід уважати також і належну підготовку поліцейських, їх добір на службу, а також контроль за здійсненням службових повноважень та посадових обов'язків, що в свою чергу пропорційно впливає на правопорядок у суспільстві [189].

А. Добровінський, посилаючись на ключові міжнародні нормативно-правові акти, зазначає, що основоположні стандарти поліцейської діяльності в Європі сформульовані у Резолюції № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи «Декларація про поліцію» від 8 травня 1979 року та Рекомендації Rec(2001)10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» від 19 вересня 2001 року. Крім того, важливими є документи ООН: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» від 17 грудня 1979 року та «Основні принципи застосування сили й вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку», прийняті восьмим Конгресом ООН 7 вересня 1990 року. Ці документи встановлюють базові етичні засади, що регулюють поведінку поліції, гарантують повагу до прав людини й обмежують застосування сили лише у крайніх випадках [79].

Аналіз положень «Декларації про поліцію» від 8 травня 1979 року дозволяє виокремити низку базових стандартів, які визначають засади професійної діяльності поліцейських у демократичному суспільстві. Серед ключових принципів зазначається, що поліцейський повинен здійснювати свої функції чесно, неупереджено, об'єктивно та з дотриманням високих моральних стандартів, включно з повагою до власної гідності та гідності інших. Поліція визнається державною службою, що має діяти виключно в інтересах суспільства, дотримуючись законності та демократичних цінностей.

Окрему увагу в Декларації приділено боротьбі з корупцією – поліцейські повинні активно протидіяти проявам зловживання владою. Передбачено, що службовець зобов'язаний відмовитись від виконання завідомо злочинного наказу та не брати участі у переслідуванні осіб за

ознаками расової, релігійної або політичної належності, якщо такі дії не мають під собою правових підстав.

Документ також акцентує на потребі у прозорій командній структурі поліції, що дозволяє встановити відповідальність за незаконні накази. Професійне функціонування поліцейських має забезпечуватися відповідними матеріальними, психологічними та правовими умовами, які гарантують неупередженість, захист честі й гідності особового складу. У сукупності ці стандарти формують етичну та правову основу демократичного поліцейського управління [66;79].

Міжнародно-правові стандарти поліцейської діяльності виступають своєрідним дзеркалом універсальної концепції прав людини, що визнана міжнародною спільнотою, і становлять один із ключових орієнтирів для гармонізації національного законодавства України з міжнародно-правовими зобов'язаннями. Актуальність їхнього впровадження в діяльність Національної поліції України полягає не лише у необхідності виконання міжнародних договорів, учасником яких є Україна, але й у прагненні до інтеграції в європейський правовий простір.

Приведення нормативних актів Міністерства внутрішніх справ України у відповідність до положень міжнародних документів — таких як Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, Європейський кодекс поліцейської етики, стандарти Ради Європи тощо — виступає формою інституційного вдосконалення, спрямованого на підвищення ефективності діяльності поліції, а також забезпечення належного захисту прав і свобод людини, що дозволяє впроваджувати в практику поліцейської служби загальновизнані механізми реагування на порушення прав, застосування сили, дотримання принципів справедливості, рівності та недискримінації [38].

У контексті сучасних викликів, зокрема загроз транснаціональної організованої злочинності, імплементація міжнародних стандартів поліцейської діяльності має не лише нормативне, а й превентивне значення.

Вона формує засади для адаптації поліції до новітніх моделей реагування, побудованих на засадах сервісної, прозорої та підзвітної діяльності. Водночас своєчасне застосування таких стандартів є маркером правової зрілості держави, що прагне стати повноцінним суб'єктом європейської правової спільноти.

Отже, міжнародно-правові стандарти не лише трансформують структуру нормативного поля поліцейської діяльності в Україні, але й відіграють важливу роль у формуванні національної правової культури. Їх впровадження становить основу сучасної доктрини розвитку Національної поліції, яка повинна орієнтуватися на пріоритет прав і свобод людини, утвердження демократичних цінностей та належного врядування.

Європейським кодексом поліцейської етики, прийнятим 19.09.2001, встановлено, що основними цілями поліції є: підтримка публічного спокою, забезпечення права і порядку в суспільстві; захист і дотримання основоположних прав і свобод особи, закріплених, зокрема, в Європейській конвенції про права людини; запобігання та подолання злочинності; виявлення злочинів; надання допомоги і послуг суспільству [194]. Звідси й витікає основоположна ідея про те, що поліція, як будь-який орган правопорядку є виключно сервісною службою в суспільстві, що служить останньому для задоволення потреб його безпечного існування та створення відповідного середовища, що в свою чергу забезпечується, перш за все у спосіб дотримання прав і свобод людини і громадянина в своїй діяльності, як непорушного й одного з основних принципів [76;74;73].

Х. Солнцева, зазначає, що законодавча автономія штатів США спричинила значну децентралізацію поліцейської системи США. Поліцейські структури штатів вважаються незалежними від Федеральної поліції й автономно функціонують на конкретній території. У країні нараховується близько 500 тис. поліцейських і в цілому 40 тис. поліцейських органів різної компетенції, більше половини з яких є просто офісами шерифів у малих містах, де працюють одна або дві особи. Отже, вчена доходить висновку, що

у США відсутній ієрархічний зв'язок, як в Україні, по вертикалі й по горизонталі [206, с. 71]. В той же час, слід звернути увагу, що така модель управління поліцейською системою, на нашу думку суттєво позитивно впливає на забезпечення дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина, оскільки за такої умови досить стійким інституційно й цілісним є локальний менеджмент, як форма управління окремими поліцейськими підрозділами, вдосконалюється за рахунок зменшення обсягів, система підготовки поліцейських, а відповідно – це позитивно впливає на рівень їх обізнаності інститутом прав і свобод людини і громадянина загалом і в указаній діяльності зокрема.

Наприклад, у цьому напрямі Центральне управління кримінальної поліції Грузії в рамках своєї компетенції уповноважене на виконання таких завдань, як: 1) боротьба зі злочинністю; 2) затримання осіб, забезпечення безпеки затриманих і засуджених, а також виявлення невідомих тіл; 3) боротьба з нелегальною міграцією, запобігання, попередження та усунення фактів незаконної міграції, затримання іноземців, що перебувають без законних на те підстав у Грузії, та забезпечення їх доставки до місць їх призначення (центр тимчасового розміщення/ізолятор тимчасового утримання); 4) забезпечення виконання вимог кримінального законодавства; 5) боротьба з незаконним обігом наркотичних засобів як на національному, так і на міжнародному рівні, а також боротьба із незаконним обігом зброї, включаючи зброю масового знищення та її складові компоненти; 6) організація профілактичних заходів щодо попередження вчинення злочинів неповнолітніми; 7) розслідування кіберзлочинності та захист безпеки учасників кримінального процесу шляхом реалізації конкретних заходів захисту; 8) здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідно до чинного законодавства; 9) застосовування кримінально-процесуальних правоохоронних заходів щодо ефективного розслідування кримінальних справ за правилами і положеннями, встановленими Кримінально-процесуальним кодексом Грузії, у справах, віднесених до його компетенції;

10) здійснення превентивних заходів щодо попередження та запобігання злочинності й іншим правопорушенням, а також інших завдань, передбачених чинним законодавством Грузії [234]. Відповідно, зазначення таких завдань, що чітко сформульовані в законодавчому акті, відбувається також і в національному Українському законодавстві, що вможливило окреслення конкретного виду діяльності та дозволяє позитивно реалізовувати державну та відомчу політику в сфері забезпечення дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина.

Слід зауважити, що на порушення прав людини постійно звертає увагу міжнародна спільнота. У доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, підготовленої за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, що оприлюднена 11 березня 2021 р., висвітлено низку порушень прав людини по всій країні. Зокрема, зазначено, що хоча останніми роками зменшилась кількість випадків катування та жорстокого поводження, проте досі відсутня відповідальність у випадках, де відбувалося насильство з боку поліції. Місія ООН з прав людини підкреслює, що уряд України має притягнути винних до відповідальності не тільки за порушення прав людини, але й за всі інші порушення, в тому числі за загибелі людей і вбивства [81]. Саме ці причини та перемінні створюють умови за яких невинно зростає необхідність укріплення інституту прав і свобод людини і громадянина загалом, а також стабілізації й урівноваження діяльності пов'язаної з правоохороною крізь призму дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина [102].

Суб'єкт законодавчої ініціативи максимально наблизив адміністративно-правовий статус американського поліцейського до громади, адже на місцевому рівні керівник поліції залежить виключно від закону та своїх виборців [56]. У південних штатах Америки закріплюється, що керівник поліції наділений і політичною владою [83, с. 217]. Слід зазначити, що безперечно такий статус керівника регіональної поліції має досить серйозний вплив на процес забезпечення дотримання принципу прав і свобод людини і

громадянина в поліцейській діяльності, проте, українське законодавство визначає, що поліція знаходиться поза політикою, й відповідні явища – політичні та правозахисні виділяються в хоч у суміжну але поза однорідну діяльність, де більшого змісту та сутності, а також потреби суворого контролю потребує все ж правоохоронна (себто поліцейська).

Також велику роль у покращенні організації поліцейської служби відіграє Асоціація керівників поліції (Association of Chief Police Officers – АСРО), зусилля якої спрямовані на розробку стандартів поліцейської діяльності та їхнє запровадження в систему підготовки працівників поліції. Але не менш важливий напрямок діяльності АСРО полягає у розробленні критеріїв ефективності роботи поліцейських підрозділів [56]. Відповідно, зазначеною організацією, свого часу й було напрацьовано основні конструктивні елементи принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина. Такі засади, будучи логічно побудованими й дотично до діяльності пов'язаними, знайшли своє відображення в аналізі та пропозиціях членів відповідної організації, щодо напрямів удосконалення цього сегменту в організаційних процесах у поліції.

Слід, при цьому зауважити те, що не всі намагання пов'язані з організацією забезпечення дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції пов'язуються не лише з відповідним процесом із точки зору організації діяльності поліції, як органу правопорядку, а й крізь призму системної трансформації інституту прав і свобод людини і громадянина, що набуває нового значення в сучасних умовах, зокрема під час збройної агресії росії проти України та всього цивілізованого світу.

Особливу увагу дослідників у сфері правоохоронної діяльності викликає організаційна структура поліцейських підрозділів Великої Британії, що традиційно розглядається як одна з найбільш ефективних у Європі. Такий інтерес зумовлений насамперед високим рівнем довіри територіальних громад до поліції, що є результатом багаторічної орієнтації британської поліцейської системи на сервісну модель взаємодії з населенням.

Ключовою характеристикою британської поліції є її децентралізована структура, в якій окремі поліцейські служби функціонують у межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць і підзвітні місцевим органам управління. У Великій Британії діє система «community policing» (громадо-орієнтована поліція), яка передбачає постійний контакт поліцейських з членами громади, активну участь поліції у житті району, оперативне реагування на локальні потреби, проблеми та запити громадян.

Ця модель, яка ґрунтується на принципах прозорості, превентивності та відкритості, не лише сприяє ефективному попередженню правопорушень, а й формує у громадян розуміння поліції як інституції, що виконує сервісну функцію, а не лише контролює чи карає. Саме така форма взаємодії значною мірою пояснює високий рівень легітимності поліції в очах британського суспільства.

Таким чином, вивчення досвіду Великої Британії є надзвичайно корисним для удосконалення української системи публічної безпеки, зокрема в контексті впровадження інституцій, орієнтованих на партнерську співпрацю з населенням та зміцнення довіри до органів поліції [56; 127, с. 319]. Усі перелічені інструменти функціонального посилення спроможності поліції є засобами забезпечення дотримання інституту прав і свобод людини та громадянина. Їх впровадження сприяє формуванню у працівників поліції цілісного розуміння необхідності здійснення службової діяльності виключно в рамках правових стандартів, що гарантують максимальний захист особистих прав і свобод.

У цьому контексті показовим є приклад Норвегії, організаційна структура поліції якої відображає специфіку її державного устрою, а також пріоритети державної антикорупційної політики. Зокрема, територіальні підрозділи поліції (поліцейські округи) навмисно не збігаються з адміністративно-територіальними одиницями (фюльке), що мінімізує ризики корупційного впливу з боку місцевої влади та сприяє збереженню інституційної автономії поліції.

Крім того, всі поліцейські підрозділи підпорядковані виключно Директорату державної поліції, що забезпечує централізоване управління, єдину політико-правову стратегію та високі стандарти професійної етики. У порівнянні з децентралізованими моделями, наприклад у США, така система дозволяє забезпечити більш стабільне правозастосування та ефективний контроль за дотриманням службових повноважень.

Повноваження поліцейських Норвегії мають багато спільного з компетенцією працівників Національної поліції України, однак відзначаються більшим рівнем процесуальної гнучкості. Наприклад, у випадках незначних правопорушень, поліцейські мають право застосовувати альтернативні заходи реагування, такі як офіційне застереження або накладення штрафу без звернення до суду. При цьому особа зберігає право оскаржити такі рішення у судовому порядку, що підсилює процесуальні гарантії.

Щодо більш серйозних кримінальних справ, переслідування здійснюється окремими прокурорами, які також мають повноваження надавати обов'язкові для виконання вказівки поліції, скасовувати її рішення або самостійно приймати процесуальні акти. Це створює ефективну модель прокурорського нагляду за дотриманням законності в діяльності правоохоронних органів, що важливо для гарантування прав і свобод громадян.

Таким чином, модель поліцейської служби Норвегії поєднує в собі централізацію управління, правову регламентацію повноважень і підзвітність, забезпечуючи баланс між ефективністю публічного адміністрування та захистом основоположних прав людини. Її досвід становить вагомий орієнтир для вдосконалення системи поліції в Україні, зокрема у частині процесуальних гарантій, розмежування владних повноважень та впровадження механізмів зовнішнього контролю [204, с.26-28]. Необхідно зазначити, що забезпечення дотримання й високого стандарту прав і свобод людини і громадянина в поліцейській діяльності забезпечується

також контролем за її провадженням. Так, різноманітні поліцейські підрозділи, як в Україні так і в світі контролюються органами прокуратури чи іншими підрозділами (органами влади) зі сфери кримінальної юстиції, що на нашу думку має сприйматись як аксіома – оскільки без системного контролю та перевірки стану забезпеченості принципу прав і свобод людини і громадянина неможливо буде не лише оцінити досягнення конкретного поліцейського підрозділу в цій галузі, а й узагалі створити умови для його розвитку в подальшому.

Соціальна інженерія – є найбільш поширеною серед поліцейських підрозділів сучасної Європи. Модель орієнтована на створення стабільних місцевих громад, де поліція бере ініціативу при вирішенні виникаючих проблем серед місцевого населення шляхом екстенсивного застосування методів відновлювального правосуддя (Restorative Justice). Така проблемно-орієнтована тактика розглядається як найбільш ефективний спосіб попередження злочинів [75;72;77]. Поліцейський при цьому сприймається громадянами як соціальний посередник, основними вміннями якого є вирішення конфліктів та ведення переговорів. Оперативно-розшукова діяльність та технологічна оснащеність залишаються важливими напрямками діяльності поліції, але вони розглядається лише як засоби, що дозволяють ідентифікувати проблему й отримати необхідну інформацію для її вирішення. Ресурси, які витрачаються поліцією цієї моделі для спостереження і встановлення особистості правопорушників, спрямовуються на довгострокові освітні програми для населення і роботу з молоддю. Успішність діяльності поліції оцінюється за результатами соціальних змін і зниження рівня злочинності [100]. Серед способів і методів, що застосовуються керівниками органів правопорядку в світі, превалює метод соціальної інженерії, котра логічно поєднує в собі дотримання принципу прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції, поглиблюючи розуміння кожним поліцейським окремо відповідний вектор у діяльності за допомогою налагодження спілкування між зазначеними суб'єктами. Крім цього,

зазначення й превалювання позиції про те, що поліцейський не має протиставляти себе суспільству, а перш за все є його складовою частиною, й є на стільки правомірним у діяльності та правильності вибору відповідного вектору, на скільки дотримується прав і свобод людини і громадянина в такій діяльності.

Висновки до розділу 1

Так, у розділі до дисертаційного дослідження було опрацьовано питання пов'язані з об'єктними характеристиками принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України, як адміністративно-правової категорії та зазначено про те, що відповідне правниче явище має всі необхідні елементи, котрі наповнюють його крізь призму інших складових законодавства. Оскільки сутність адміністративно-правових відносин полягає саме в необхідності наявності суб'єкта – органу державної влади та відповідного суб'єкта-представника суспільства, доцільним при цьому є необхідність розгляду діяльності поліції та відповідних службових осіб, котрі в свою чергу виступають втіленням влади держави та реалізаторами державної правоохоронної політики в даному векторі.

Слід також зауважити, що генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України було досліджено якомога ширше й установлено, що етимологія та історіографія становлення відповідного явища в системі принципів поліції обліковується створенням міліцейських підрозділів в Україні, проте найбільш широкого, глобального та людиноцентристського поштовху в розвитку, даний процес набув саме зі створенням Національної поліції України та імплементацією відповідної правової категорії саме в Закон України «Про Національну поліцію» [192].

Водночас, зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності органів правопорядку та зокрема, поліції базується на низці нормативно-правових актів як міжнародного рівня та гатунку, так і на національному законодавстві відповідної країни, що такий принцип імплементувала та дотримується. Крім цього, належить зауважити, що певною мірою формулювання принципів і стандартів випрацюваних теорією прав і свобод людини і громадянина корелюється з мірою та можливістю імплементції відповідних теоретичних конструкцій у діяльність практичних органів правопорядку [190].

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

2.1. Особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів

Почати всебічний розгляд, анонсованої в рамках даного підрозділу відповідної науково-дослідницької роботи, юридичної проблематики із особливостей процесу неухильного врахування прав та свобод людини під час поліцейської діяльності, яка виявляється в конкретних заходах, вбачається за доречне із звернення прискіпливої уваги на справу *Pagerie v. France* («Пагері проти Франції»), яка розглядалась Європейським судом з прав людини, безпосередньо стосується тематики цього підрозділу та була офіційно завершена рішенням лише нещодавно в квітні 2023 року [219]. Так, означена справа стосувалася одного з базових прав людини в сучасному світі, а саме – права на свободу пересування, закріпленого у статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції ООН «Про основоположні права та свободи людини та громадянина», порушення якого мало місце на думку заявника [129]. Останній був змушений дотримуватися особистого правового режиму комендантської години з покладанням на нього обов'язку з чіткою періодичністю з'являтися до поліції після низки терористичних спалахів у Франції в листопаді 2015 року. ЄСПЛ врахував специфічний контекст правовідносин між заявником та поліцією, яким виступила боротьба проти тероризму, нагальність якої була беззаперечною та пояснювалася, в тому числі, поведінкою і біографією заявника, який, окрім того, мав право періодично переглядати необхідність подальшого існування відносно своєї особи персональної комендантської години.

Виходить, що права людини можуть бути обмежені під час здійснення певних поліцейських заходів і це не буде їх понівеченням, особливо в спеціальних правових умовах, як-от у вищезазначеному прикладі терористичної активності або більш наглядного для нас – воєнного стану та фактичної війни. Разом з тим важко чітко відповісти де знаходяться ті межі відсутності понівечення особистих прав людини, які є базисом життя в суспільстві, і як поліції або іншим уповноваженим структурам не переступити цю межу. Чи існують в даному контексті об'єктивні чинники, чи все це віддає виключно суб'єктивізмом? Наведене питання аж ніяк не риторичне та обов'язково потребує аргументованої відповіді. В цілому, за базис в розумінні того, що саме являють собою права і свободи людини можна взяти думку С. С. Бродовського, який в одній з наукових робіт разом із своїм науковим керівником та за сумісництвом кандидатом юридичних наук доцентом О. О. Небратом пише, що перелічені юридично-філософські дефініції це формально окреслені, але паралельно з цим гарантовані в юридичному сенсі, можливості особи користуватися соціальними благами, що в певній мірі складає собою універсальну міру допустимої поведінки людини в тій організації суспільства, яка домінує в конкретній державі. При цьому наявність згаданого явища є запорукою та першопричиною появи принципу конституціоналізму, де правила допустимої поведінки визнаються непохитними та забезпечують повагу до честі та гідності всіх і кожного [24].

Слід погодитися й з думкою М. Р. Калімана, який каже, що права і свободи людини є найвищою цінністю для держави, а відтак автоматично й для тих органів, які уособлюють її волю, де окремо виділяється Національна поліція, як центральний орган виконавчої влади в правоохоронній діяльності [110]. Подібна теза далеко не революційна та походить своїм корінням до гуманістичних джерел, тобто ідей, які у відповідний період розвитку людства сягнули такого розмаху, що змогли перейти рубікон, затвердившись в якості неухильної істини та настанови нащадкам майбутнього. Так, Шарль Луї де Монтеск'є, Томас Пейн та інші писали, що прихід індивідуумів до спільного

життя, що сформувало так зване «суспільство» відбувся для того, аби мати більше прав, які могли б більш-менш передбачувано оберігатися, що значно безпечніше за життя за «законом джунглів». З огляду на це, не дивно, що як в науковій площині, так й серед юристів-практиків особлива увага приділяється чіткому визначенню механізмів забезпечення і дотримання прав і свобод людини та громадянина особливо під час втілення в життя тих чи інших поліцейських, примусових заходів [59].

Уповноваженими на захист прав і свобод людини і громадянина в будь-якій державі виступають правоохоронні, силові структури, які теоретично керуються у власній діяльності виключно принципами верховенства права, законності, прозорості, відкритості, політичної нейтральності, партнерства тощо. Поряд з цим не буде відкриттям, що ці силові (правоохоронні) органи, зокрема та ж сама поліція, не завжди дотримуються перерахованих юридичних принципів, ставлячи досягнення певної мети вище будь-яких стопорів у вигляді того яким чином ця мета досягається та чи законні взагалі дії по її досягненню. Очевидно, що в першу чергу за таких умов відбувається зазіхання на права та свободи людини, як квінтесенцію правовідносин між державою та підвладним суб'єктом. Дедалі більше та гостріше співвідношення допустимого зазіхання постало з кінця лютого 2022 року, коли люди на практиці стикнулися із правовим режимом, що раніше функціонував лише фрагментарно (на Донбасі). Відтепер як в державних інститутів, так й в громадян з'явилися як нові права (наприклад, право на компенсацію шкоди, завданої діями держави-агресора), так й нові обов'язки (наприклад – обов'язок дотримуватися режиму обмежень щодо перетину кордону, комендантської години тощо). Як слушно наголошує В. М. Синенький розширення компетенції Національної поліції України в системі ймовірних примусових заходів, зумовлених військовим станом, зробило ще більш нагальним питання дотримання поліцейськими принципу законності та контролю за його дотриманням, аби будь-яке порушення суворо каралося [203]. На авторський погляд наведена теза згаданого кандидату історичних

наук є особливо актуальною, з огляду на те, що ще з березня 2022 року до профільного законодавства внесені зміни, відповідно до яких поліція в умовах воєнного стану може використовувати різноманітні підручні засоби для усунення наявної небезпеки (ч. 5 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію України») [175], що настільки ж важливо, враховуючи обстановку в державі, наскільки небезпечно за умови невірного застосування або помилкового трактування ситуації, коли може бути здійснено навіть позбавлення головного права людини – права на життя.

Примітно, що законодавство рясніє й іншими приписами, які відправляють до центричності людської постаті в будь-яких юридичних механізмах. Так, наприклад, юридичні гарантії недоторканості особи закріплені у Конституції України (ст. 29), котрі додатково розкриваються у статті 19, де зазначено, що ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством [130]. Т. М. Варга в своїй статті приділяє увагу тому, що окрім Конституції схожі положення домінують й в міжнародних нормативно-правових актах. Зокрема, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права йдеться про неможливість свавільного арешту особи чи тримання під вартою, а також про неможливість обмеження волі в спосіб відмінний від того, що передбачений законодавством, про імперативну повагу до честі та гідності, про особисту недоторканність, заборону катувань чи іншого жорстокого поводження, а також заборону аморального поводження з людиною [28]. До речі, положення означеного пакту перекочували й в такий міжнародно-правовий документ, як Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, ухвалений ООН ще в 1979 році (ратифікований Україною у 1996 році), та який додатково передбачає етичні норми поведінки правоохоронних органів [147]. Пізніше багато принципів, сформульованих в цьому Кодексі, трансформуються в національне законодавство, як наприклад теза, що певні обмеження прав і свобод людини виступають в якості необхідних умов діяльності поліції саме для

забезпечення дотримання прав і свобод в цілому, для більшого загалу індивідуумів.

Звичайно, що конституційне та міжнародно-правове закріплення цінності людини і, як наслідок, її прав та свобод не означає реалізацію названих принципів та підходів у фактичному вимірі. На превеликий жаль, в суспільстві сучасного постмодерну де-юре та де-факто досить часто не збігаються, а відтак є різниця між пафосними постулатами, які можуть бути найбільш прогресивнішими у світі, та їхньою ефективністю. З цього приводу правознавці зазвичай пишуть, що не тільки спеціалісти, а вже й пересічні громадяни мають стійке уявлення, що задеклароване проголошення прав і свобод має підкріплюватися певними гарантіями, які держава та утворені нею інститути і інституції поступово і, що важливіше, послідовно впроваджує в реальні умови співіснування із людьми, тим самим підтверджуючи свою частину обов'язків за суспільним договором, який дозволив цій державі появитися на світ [119]. При цьому зазначені гарантії з боку держави це не аморфні філософські конструкції, а реальні принципи, методи, засоби, умови та найголовніше – норми, які упорядковують той-таки процес впливу на людину, дозволяючи зазіхати на її базові права лише у виключних випадках [186]. Перелічене дає змогу пересвідчитися, що саме держава є основним суб'єктом гарантування прав людини. Водночас, робить це держава через власні структури, де неабияка роль відведена правоохоронним органам, зокрема й підрозділам Національної поліції. На важливості ефективного, а не тільки декларативного дотримання прав і свобод людини у відносинах із державою через її інституції наголошували, до речі, й дослідники, що написали декілька наукових робіт у тандемі в складі К. В. Громовенка та Я. О. Тицької [59].

Дотримання прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної поліції це певний базис та фундамент, без якого неможлива розбудова демократичної держави із домінуванням принципу верховенства права, як вже зазначалося в першому підрозділі цієї роботи. При цьому

означене дотримання базових налаштувань демократії містить в собі величезну кількість особливостей, які дозволяють відмежувати його від інших юридично-правових принципів. Одна з основних та наріжних особливостей дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів виступає характерна риса, яка безпосередньо міститься у наведеній тезі. В даному контексті мається на увазі, що саме існування прав і свобод в людини обмежує поліцію в її діяльності, не дозволяючи реалізовувати наявні завдання в будь-який спосіб за бажанням, а виключно в той спосіб, коли не будуть порушені ці ж самі права та свободи особи. Відступ від сформованого постулату можливий лише у виключних випадках крайньої необхідності, коли права та свободи людини вимушено обмежуються. Проте, це робиться із іншою, вже менш аутентичною особливістю, характерною для багатьох юридичних конструкцій, – «обмеження» тільки на підставі закону, прийнятого в належний спосіб. Тим самим формується лінія пропорційності втручання, коли шкода від засобів, до яких вдалася поліція, прямо пропорційна відвернутій загрозі. В протилежному випадку є всі підстави дискутувати на тему порушення принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина. При цьому не стільки важливо чи не було норми яка б дозволяла застосування того чи іншого поліцейського заходу чи, маючи чіткий алгоритм дії, затверджений законодавцем, поліцейський самостійно обрав не вірну модель поведінки – в будь-якому разі присутня неспівмірність відповідних структурних компонентів даного кола правовідносин. В фактичному вимірі матеріального світу принцип пропорційності в діяльності поліції, серед іншого, означає, наприклад, в разі огляду місця проживання підозрюваного огляд виключно тих речей, що пов'язані з такою особою, процесом її затримання або розслідування інших обставин відповідного правопорушення. Все інше – втручання в приватне життя та порушення прав і свобод цього ж підозрюваного.

Для того, аби далі більш детально зануритися в особливості дотримання прав і свобод людини під час здійснення поліцейських заходів і

навести їх перелік з відповідними прикладами, необхідно детальніше проаналізувати законодавство та науково-емпіричну базу на предмет того, а які взагалі поліцейські заходи можуть застосовуватися по відношенню до особи, зокрема в адміністративно-правовій сфері.

Як вже неодноразово наголошувалося, поліція являє собою центральний орган виконавчої влади, який виконує низку правоохоронних завдань: від профілактики та превентивної діяльності задля унеможливлення появи порушницьких проявів, до конкретної протидії правопорушенням шляхом розкриття кримінально-караних дій або правопорушень в адміністративній сфері. Для успішної реалізації зазначених завдань на практиці поліцію наділено повноваженнями здійснювати певні заходи. Національне законодавство визначає поліцейський захід як дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини й застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень (ч. 1 ст. 29 Закону) [175]. Частина дослідників вірно ставить наголос на тому, що ключовою тезою із законодавчого формулювання є саме словосполучення «обмеження прав», яке доволі чітко маркує сутність чи, точніше, обов'язковий наслідок застосування поліцейського заходу, підкріплюючи лінгвістично також важливу різницю між іншою юридичною конструкцією, а саме «порушення права». Поряд з цим, якщо лінгвістично кожен носій української мови легко розмежує одне правове явище від іншого, в умовах реального життя та різноманітних правовідносин, котрі трапляються постійно та всюди, виникають неабиякі складнощі, адже абсолютно будь-яке незаконне обмеження права людини автоматично стає його порушенням, а відтак необхідність фундаментального розуміння досліджуваних категорій поза усілякими сумнівами [207]. Відмічена різниця між «обмеженням права» та його «порушенням» добре простежується на наріжному прикладі, знайомому, напевно що кожному, з голівудських стрічок, який втім абсолютно історично обумовлений, а саме «Правилу Міранди» чи більш відомому виразі

«Ви маєте право зберігати мовчання». Примітно, що навіть люди не з юридичних осередків більш-менш розуміють сутність згаданої концепції, коли в кожній людині, яка підозрюється у вчиненні правопорушення (адміністративного чи кримінального не настільки важливо в даному розрізі) є базове право відмови від свідчень або пояснень проти себе, рівно як і проти близьких родичів чи безпосередніх членів родини. В середині минулого сторіччя в США працівники поліції не роз'яснили це право згаданому Міранді, внаслідок чого останній після багаточасового допиту зізнався у вчиненні інкримінованого відносно нього діяння, що було єдиним доказом з боку обвинувачення, але згодом Міранду було виправдано, адже з боку поліції було встановлено порушення п'ятої поправки Конституції Сполучених Штатів, та він не мав свідчити проти самого себе, про що він не знав та протиправно не був попереджений поліцією [243]. «Юридична мораль» цієї історії в тому, що межа між обмеженням права та його порушенням надто тонка, а взаємозв'язок між цими двома аспектами комплексний та вкрай тісний. Той-таки Ернесто Міранда в цілому-то був дійсно винним в інкримінованому діянні, а обмеження його права на вільне пересування шляхом застосування фізичного впливу у вигляді затримання було аргументованим «обмеженням» з боку правоохоронців, однак неповідомлення щодо можливості «зберігати мовчання» вже кваліфікувалося вищими судовими інстанціями однозначно як порушення права підозрюваного, що закріплено в Конституції та наразі домінує в усіх правових системах. Таким чином, виключні повноваження поліції на застосування поліцейських заходів повинні мати чітку кореляцію з алгоритмами і приписами, які вирізняються передбаченістю та правовою визначеністю, а також надаються і розробляються через призму утвердження принципу забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина. Згадана кореляція, до речі, доволі якісно вибудовується при розумінні вектору взаємовідносин між поліцією та населенням, відповідно до якого потенційне заподіяння шкоди підозрюваному у вчиненні протиправного діяння (чи

бездіяльності) є меншим або співмірним потенційній, тобто відвернутій, небезпеці суспільним правовідносинам.

Розмірковуючи з приводу існування, безумовно нової для української правової системи, концепції поліцейських заходів, науковці в унісон говорять про новизну самого Закону про Національну поліцію, формулювання котрого значно прогресивніші за застарілі пострадянські постулати. Разом з тим перейти з «міліцейських» уявлень до «поліцейського» сервісного відношення до населення, де поліція швидше менеджмент, аніж каральний механізм, складніше, ніж може здатися на перший погляд. Об'єктивного схвалення заслуговує позиція В. О. Іванцова та К. О. Чишко, які пишуть, що найбільш повне визначення термінології, а саме дефініції «поліцейські заходи» містяться безпосередньо в Законі та не має сенсу тлумачити їх в якомусь іншому розрізі. Втім, науковій спільноті слід опікуватися двома аспектами, які впливають із тлумачення, запропонованого законодавцем та об'єктивною дійсністю, серед яких необхідно виокремити: застосування обмежень права в позасудовому порядку та неповноту регулювання змісту та підстав застосування відповідного обмеження, що зумовлює потенційні вже порушення прав людини та громадянина [104].

Аргументованість наведеної тези доволі наявна навіть з першого погляду. Дійсно, поліцейський захід пов'язаний із динамікою буття, а відтак застосовується, виходячи із ситуації «на землі», а не «на папері», що унеможливорює судову санкцію на його застосування. Відтак, хто вирішує чи правомірний поліцейський захід та його застосування, чи ні? На жаль, виключно подальший розвиток подій. Справа в тому, що поліція називає будь-які власні вимоги законними та жадає їх неухильного виконання, загрожуючи в протилежному випадку вдатися до тих самих поліцейських заходів, аж до фізичного впливу. До того ж часто йде посилення на КУпАП, зокрема статтю 185, яка регламентує непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків [123]. Водночас, якщо особа є достатньо обізнаною в юридичному сенсі та має усі підстави

вважати вимогу чи розпорядження поліцейського незаконною, відмовляючи її виконувати, яким алгоритмом дій керуватися та як вирішувати колізію? Практика однозначна – поліція застосує відповідний захід, а вже питання правомірності будуть розглядатися в подальшому у суді й до винесення рішення судовою інстанцією, що може зайняти декілька місяців, питання законного обмеження права особи чи все ж таки його порушення, внаслідок протиправних дій поліцейського, буде відкритим, що створює прецедент невизначеності. В цю ж канву логічно лягає питання підстав застосування того чи іншого поліцейського заходу, перехід від перевірки документів до заходу примусу у вигляді фізичного впливу або навіть застосування вогнепальної зброї. Доволі часто необхідність переходу від одного заходу до іншого є суб'єктивною та не має жодного індикатору, універсального для всіх без виключення випадків.

Заради справедливості варто наголосити, що законодавець не живе в казковому світі та розуміє наведену проблематику, через що чисто теоретично прописав бодай базові вимоги до поліцейських заходів у частині 2 статті 29 Закону України «Про Національну поліцію України», де передбачено, що будь-який поліцейський захід повинен відповідати критеріям законності, необхідності, пропорційності та ефективності [175]. При цьому ж згадана стаття відповідного нормативно-правового акту роз'яснює, що мається на увазі під кожним із зазначених критеріїв. Ще більш детально таке роз'яснення продовжується вже у науково-практичних коментарях до Закону, де наприклад критерії законності пов'язуються із Конституцією та тим, що застосування поліцейського заходу всупереч закону тягне порушення прав інших осіб, що призведе до відповідних правових наслідків [99]. Необхідність за приписами наукових коментарів переважно пов'язується із неможливістю застосувати інший поліцейський захід. До того ж стандарт застосування передбачає найбільш сприятливий захід для того, відносно кого такий захід застосовується, а також його найбільшу ефективність. Пропорційність відправляє нас до співвідношення між потенційною шкодою

та благами, на які йде зазіхання, а ефективність має на увазі забезпечення виконання повноважень поліції.

Р. М. Волинець, між іншим, стверджує, що критерії законності, необхідності, пропорційності та ефективності поліцейського заходу/заходів є де-факто їхніми особливостями застосування в розрізі дотримання прав і свобод людини та громадянина [41]. Погодитися з такою думкою можна, напевно що, лише умовно, адже зазначені критерії в такому випадку є особливостями правоохоронної діяльності загалом, адже є універсальними та такими, що в принципі формують будь-яку правоохоронну діяльність та відповідно будь-якого органу, не обмежуючись поліцією, а відсилаючи також до СБУ, НАБУ, САП тощо.

Наведена теоретична база звучить та виглядає максимально привабливо, втім практика значно більш прозаїчна. Всі з наведених критеріїв (або особливостей застосування) суб'єктивні по своїй сутті. І це, між іншим, не проблематика неякісного законотворення, а скоріше філософська проблема самої концепції теорії права, де те, що вважається законним з точки зору одного суб'єкту не завжди є таким по факту. При цьому не важливо, хто виступає таким суб'єктом. Невірне розуміння законності може мати місце як з боку пересічного громадянина, так й з боку поліції, СБУ чи навіть Президента. Приклад суб'єктивізму критеріїв, якими керується поліція під час застосування поліцейських заходів зразу приходить на згадку у зв'язку з відносно нещодавніми подіями в Дніпрі, коли водій був застрілений поліцейським, коли вчинив опір при затриманні та загрожував напарниці поліцейського, що здійснив летальний постріл. Ситуація дискусійна та болюча, через що їй ще складніше давати будь-які оцінки [231], але робити це й не вбачається необхідним. Суть авторської думки в тому, що рішення застосувати найбільш жорсткий поліцейський захід – вогнепальну зброю було в будь-якому разі суб'єктивним і його обумовленість буде залежати від погляду сторони та підтримки або табору поліції, або табору правозахисників та людей, що традиційно перебувають в опозиції до силових структур.

Питання на мільйон полягає в тому, чи можна було досягти відвернення чи припинення нападу в інший спосіб та чи не була заподіяна надмірна шкода, яка непропорційна обставині негайного реагування. Кожен відповідь самостійно, але одна з особливостей дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів простежується надміру яскраво – суб'єктивізм застосування поліцейського заходу повинен бути мінімізований.

Інше влучне слово для поняття суб'єктивізм – це оціночність. На занадто гіперболізованій оціночності законодавства, що сприяє різного роду маніпуляціям, наголошували й О. М. Соловйова та Б. В. Якубов, які обстоюють думку, що, попри оцінку законності підстави застосування того чи іншого поліцейського заходу самою поліцією, не можна розглядати оціночні поняття, використані в Законі, виключно як негативний фактор. Така позиція вмотивована тим, що саме гнучкість оціночного відношення поліції дає певний простір для розсуду в конкретній ситуації, що дає змогу ефективніше та швидше запобігати протиправній поведінці або припиняти її. Автори зауважують, що в будь-якому разі не можливо прибрати всю абстрактність регулювання співвідношення між застосовними поліцейськими заходами та правами і свободами людини, на обмеження яких направлені такі заходи. Говорячи про потенційні порушення прав і свобод підвладного суб'єкта, не можна забувати і про негативний вплив на поліцейського, який цілком зрозуміло, правомірно та слушно здійснював свої повноваження та виконував обов'язки, але через «оціночність» законодавчих приписів в певному сенсі порушив права особи, що тягне низку несприятливих наслідків [207].

Перелік поліцейських заходів в своєму загалі передбачений у розділі V Закону України «Про Національну поліцію України» [175] та є вичерпним за своєю суттю. Одним з превентивних заходів, передбачених у згаданому розділі Закону, є перевірка документів особи і на ньому можна доволі яскраво прослідити за позицією, висвітленою у попередньому абзаці, та її специфікою. Серед підстав для того, аби перевірити документи особи, ст. 32 зазначає наступне: «якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на

зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи». «Володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки іншої особи» – максимально суб'єктивне, оціночне формулювання, котре дає поліцейському надмірний простір для застосування і маніпуляцій. Фактично достатньо лише суб'єктивної оцінки зовнішності людини. З одного боку породжено надто багато запитань, з іншого боку подібний простір реагування та роздуму для поліції вважається допустимим, адже обмеження права особи відбувається в мінімальному вимірі, а отже превентивна діяльність поліції повинна акцептуватися задля уникнення абсурдності ситуації, коли навіть банальні дії, направлені на унеможливлення протиправної поведінки, підпадають під сумнів їхньої вмотивованості. Схожа динаміка стосується й інших превентивних поліцейських заходів, диспозиції статей яких рясніють словосполученнями «з достатніх підстав» (Опитування особи – ст. 33) або чогось на кшталт. Висновок з відміченого будує кореляційний зв'язок з ще однією особливістю дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів, якою виступає наявність здорового «глузду», тобто розсуду, коли до обмеження деяких прав застосовуються більш гнучких вимоги, аніж до обмеження інших прав.

Остання думка перекликається з позицією О. І. Безпалова, який в своїх роботах стверджує, що тлумачення терміну «поліцейський захід» прямо пов'язане із розумінням мети існування цієї юридичної конструкції. В свою чергу, така мета полягає в оперативному вирішенні ситуації на місці через вдавання до чітко визначених засобів, що загалом спрямовано на досягнення фактичного результату – охорони прав і свобод людини, протидії правопорушницькій діяльності, підтримання публічної безпеки і правопорядку [3]. Ототожнення дефініції «поліцейські заходи» із поняттям «засоби» має місце й в інших джерелах, зокрема деяких Науково-практичних коментарях до Закону України «Про Національну поліцію України» [99]. Присутня й трохи інша думка, як-от в О. В. Ткалі, яка вказує, що де-факто «поліцейські заходи» те ж саме що й «адміністративно-правові заходи» адже

мова йде про систему прийомів і способів втілення в життя адміністративно-правового впливу з боку держави в сфері охорони важливих для суспільства відносин та благ, що в певній мірі дорівнює забезпеченню правомірної поведінки в соціумі [228]. Підтримує погляд відміченої колеги й Н. М. Шубіна, яка у власній дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук розширила та висвітлила інші аспекти пропозицій О. В. Ткалі. Так, Н. М. Шубіна пише, що законодавче тлумачення поліцейських заходів дублює наукове розуміння адміністративно-правових заходів, що простежується через кореляцію спрямованості обох термінів на запобігання, в першу чергу, адміністративних правопорушень, виявлення причинно-наслідкового зв'язку, ліквідацію сприяючих факторів адміністративно-деліктної поведінки тощо. При цьому така спрямованість реалізується через владно-правообмежувальні заходи психологічного (превентивного) та фізичного характеру, які застосовують особи, наділені відповідними повноваженнями, і вся ця структура функціонує на підставі наявних норм національного та міжнародного законодавства. Важливо також, що все перелічене втілюється на практиці незалежно від волі учасників правовідносин та в будь-якому разі передбачає пасивне (профілактичне) або активне (фізичне) спонукання до виконання та дотримання встановлених правил і адміністративних процедур [241].

Виходячи з переліченої емпіричної бази, можна побачити, що «спонукання» з боку уповноважених органів, в тому числі поліції, котре і являє собою поліцейські заходи завжди обумовлені кінцевим результатом, і повинні бути припинені у разі досягнення бажаного результату або якщо таке досягнення є вочевидь неможливим обраним заходом, або необхідність застосування відпала. Це, безсумнівно, є однією з особливостей застосування поліцейських заходів в контексті дотримання прав і свобод людини та громадянина. Згадана емпірична база дозволяє також паралельно класифікувати поліцейські заходи на дві великі групи: профілактичні та заходи фізичного впливу. Розшифровка цієї класифікації доволі зрозуміло

наводиться безпосередньо в профільному Законі. В науковому полі присутня дискусія з приводу того, чи не є превентивні поліцейські заходи скоріше різновидом заходів впливу через свій, хоча й менший, але примус підвладного суб'єкта, але це вже тема іншого дослідження. В рамках же цієї роботи та, зокрема, цього підрозділу логічно ще раз зосередитись на особливостях дотримання прав і свобод людини під час застосування тих чи інших поліцейських заходів.

Вище вже було наголошено на такому критерії поліцейських заходів, який одночасно є і особливістю дотримання прав і свобод суб'єкта, як необхідність, але доцільно визначити цю особливість дещо через інший семантично-лінгвістичний спосіб, а саме через використання словосполучення «абсолютна необхідність», що, між іншим, відповідає настановам ЄСПЛ. Означений аспект особливо нагальний в контексті поліцейських заходів в розрізі фізичного впливу і, насамперед, застосування вогнепальної зброї. В одному зі своїх рішень Європейський суд з прав людини вказав, що застосування вогнепальної зброї з метою затримання особи, яка підозрюється у вчиненні ненасильницького злочину, не може бути «абсолютно необхідним» [218]. Дана теза відноситься і до вище наявного прикладу з летальним випадком під час затримання поліцейськими водія в Дніпрі і, насправді, ще до досить значної кількості прецедентів в українському правовому полі. Питання «абсолютної необхідності» в подібних ситуаціях завжди знаходиться на першому рядку під час з'ясування обставин справи та встановлення факту, чи було перевищено межі застосування поліцейського заходу чи ні.

Таким чином, враховуючи обмеженість кількісно-сторінкового виразу даної науково-дослідницької роботи, та підводячи підсумок цьому підрозділу, треба зазначити, що Закон України «Про Національну поліцію України» в цілому доволі добре прописаний, адже відтепер поліцейські заходи тлумачаться не на рівні Інструкцій, а на рівні окремого уніфікованого Закону. Схвального відгуку заслуговує й нормотворча техніка, адже перелічені умови

застосування того чи іншого поліцейського заходу доволі зрозумілі [149]. Єдина проблема, яка характерна для багатьох вітчизняних нормативно-правових актів – це надмірна оціночність деяких приписів, що не дозволяє погодитися з повною об'єктивністю Закону.

Крім того, аналіз нормативного та емпіричного підґрунтя продемонстрував, що під час застосування тих чи інших поліцейських заходів виділяються наступні особливості дотримання прав і свобод людини: саме існування категорії прав і свобод людини обмежує поліцію в свавільному трактуванні власних повноважень, не даючи в такому разі переходити межу дозволеного; пропорційність втручання із співвідношенням нанесеної шкоди та відвернутої загрози; не ідентичність «обмеження» та «порушення»; керування поліцією в обов'язковому порядку принципами законності, верховенства права та правової визначеності; врахування критеріїв законності, абсолютної необхідності та ефективності під час реалізації поліцейських заходів, мінімізація суб'єктивної оцінки, яка не заперечує застосування «здорового глузду/розсуду»; націленість кожного поліцейського заходу на досягнення конкретного результату та їхня строковість, що передбачає відміну заходу, що застосовувався, після досягнення законної цілі. Крім того, сюди ж можна віднести особливість інформативного характеру превентивних поліцейських заходів, що носять характер впливу на виховання особи, поваги до людини, а також спрямування на забезпечення громадської безпеки.

Поліцейські заходи, як інструмент забезпечення правопорядку в суспільстві та спосіб досягнення поставленої правоохоронної мети є надзвичайно ефективними, але водночас, вони можуть суттєво обмежити права і свободи людини і громадянина, що потребує визначення фундаментального підходу до питання опрацювання теоретико-правового та практичного механізму їх застосування крізь призму забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України [191]. Важливим аспектом також вбачається внутрішня

узгодженість принципів і стандартів забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина із правоохоронною функцією держави, що дозволяє побудувати цілісну, непорушну та логічну структуру. В цілому ж варто пам'ятати про певний базис теорії держави та права, коли суспільству та окремим його представникам «можна все, що прямо не заборонено», а органам влади, правоохоронним органам – «виключно те, що прямо дозволено».

2.2. Особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення

Логічно продовжуючи висвітлення загальної теми даної науково-дослідницької роботи з попереднього підрозділу, необхідно деталізувати особливості дотримання прав і свобод людини не тільки під час застосування тих чи інших поліцейських заходів відповідними правоохоронними структурами, а й розширити понятійне охоплення іншими сферами суспільного буття, зокрема й в контексті проваджень в справах про адміністративні правопорушення. Обрання саме цієї частини відносин в співвідношенні «людина – держава» пояснюється зокрема тим, що адміністративні провадження являють собою, напевно що, найпопулярніший вид юрисдикційних проваджень, а також охоплюють екстримально велику кількість життєвих подій: від діяльності самої держави, її уповноважених органів, до діяльності установ, підприємств та організацій, а також необмеженого кола приватних осіб. При цьому тут важливо розуміти, що провадження в справах про адміністративні правопорушення доволі глибоке соціально-правове явище і його спрощений розгляд, як, наприклад, виключно суми процесуальних дій, побудованих на законодавчій інструкції та здійснених компетентними структурами, щодо вирішення справи про адміністративне правопорушення, про що пише С. Т. Гончарук [53], не дає

повного уявлення про багатогранність згаданої юридичної конструкції. Робити це помилково і з огляду на те, що відносно «легкий» формат адміністративного провадження (короткі строки розгляду, відсутність імперативної потреби в усіх без винятку випадках скласти протокол адміністративного порушення тощо) компенсується тотальним наближенням до проваджень кримінального процесу, в якому, як відомо, не буває неважливих елементів, адже часто об'єктивно винна особа через суд скасовує штрафні санкції відносно себе через закінчення строків притягнення до відповідальності (попри винність, питання якої не розглядається і факт якої не встановлюється) або через недоведеність складу адміністративного правопорушення, що зазвичай внаслідок того, що правоохоронці (якщо мова йде про певний тип правопорушень) не допрацювали, відносячись до «легкої» процедури адміністративного провадження з цією ж «легкістю» в роботі, що скоріше правильно було б назвати недбалістю. Прикладів зазначеному – велика кількість, що перевіряється швидким аналізом масивів судової практики в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Так, наприклад, у справі за № 299/854/24, яка розглядалася Виноградівським районним судом та завершилась винесенням Постанови було встановлено, що адміністративне провадження підлягає закриттю через відсутність в діях особи складу інкримінованого правопорушення. Судом зауважено, що протокол про адміністративне правопорушення не містить прізвищ свідків події, їх адреси, а також пояснень потерпілої. При чому сам по собі протокол про адміністративне правопорушення самотійно, без підтвердження викладених в ньому обставин іншими належними та допустимими доказами, не є безумовним та беззаперечним доказом вини особи у вчиненні адміністративного правопорушення, а виступає лише початковим правовим висновком щодо дій особи [164]. Звичайно, що особа, яку намагалися притягнути до відповідальності, могла здійснити інкриміноване відносно неї діяння, а саме погрози фізичного насильства над дружиною в стані сильного алкогольного сп'яніння, але доказів цьому поліція не зібрала, обмежившись

протоколом про адміністративне правопорушення, що потягло уникнення потенційним правопорушником штрафної санкції. Виходячи з відміченого, варто погодитися із М. В. Ковалів, який обстоює думку, що, попри «легкість» адміністративного провадження та його процедур, правоохоронні органи повинні серйозно ставитися до кожного випадку адміністративного правопорушення, розуміючи, що він не тільки є наближеною копією кримінального провадження, а може виступити й прологом до вже кримінально караних дій [120]. В наведеному випадку, погрози суб'єкта адміністративного правопорушення щодо насильства за певної кон'юнктури могли б призвести й до вже реальних фізичних дій, і таке діяння швидко перекваліфікувалося б в кримінальне провадження із зміною процесуального статусу та наслідків вже для самого порушника, не говорячи про потенційно небезпечні наслідки суспільним правовідносинам, на яке здійснилося посягання. Зрозуміло, що серйозність ставлення в цьому випадку не означає нехтування правами та свободами людей, а в діях поліції (чи іншого правоохоронного органу) повинна прослідковуватися головна особливість – пропорційність втручання.

Для вірного аналізу окресленої в цьому підрозділі тематики необхідно чітко відрізняти кожний юридичний термін, аби не загубитися в подекуди складних кореляційних зв'язках. Так, передусім, в рамках доктрини адміністративного права варто розмежовувати дефініції «процес» та «провадження», котрі час від часу синонімізують [133]. Відношення до такого зрівняння та погляди на сутнісне наповнення кожного терміну традиційно для теорії права різноманітні. Говорячи про традиційність явищ та підходів в системі національного права, не можна не врахувати і думки «традиційних» вчених-правників, які мають вагу навіть для сучасної техніки нормотворення. В цьому контексті особіно стоїть той-таки О. М. Бандурка, який в співавторстві із М. М. Тищенком обстоює думку, що адміністративний процес це, в першу чергу, процес юридичного характеру, який покликаний впорядкувати розгляд та вирішення конкретних адміністративних справ, відштовхуючись від

адміністративно-процесуальних правових норм, та базуючись на діяльності спеціальних органів, утворених державою, котрі керуються у власних діях як матеріальними нормами адміністративного права, так і нормами інших галузей права [7]. На цій основі розбудовував свої наукові роботи й І. П. Голосніченко, який ставить окремий наголос на тому, що адміністративний процес повинен мати характеризуючі риси, що б відповідним чином найменуватися і ці риси це: врегульованість процесуальними нормами, наявність повноважень в певних органів на вирішення окремих справ, реалізація державної, виконавчої функції в низці правовідносин та, власне кажуче, сама наявність цих правовідносин між визначеним колом суб'єктів, де особливу роль відіграють органи державної влади, посадові особи та інші суб'єкти командитних зав'язків підпорядкування [52].

Спрощуючи складну семантику наукової лексики, можна погодитися з тезою, запропонованою Ю. А. Ведерніковим та його колегою В. К. Шкарупю, котрі вагомо заявили, адміністративний процес – це порядок вирішення індивідуалізованих та конкретизованих справ у сфері державного управління, що реалізується органами виконавчої влади та їх посадовими особами з врахуванням дозвільно-зобов'язуючого механізму, закріпленого в профільному законодавстві [30]. Іншими словами, на прикладі реального зразка, адміністративний процес являє собою взаємовідносини приватної особи (фізичної чи юридичної – не важливо) із дозвільними державними органами на предмет отримання/продовження/анулювання ліцензій (ліцензована діяльність), а держава зі свого боку надала зазначеним суб'єктам «дорожню мапу» у вигляді законодавства, де чітко прописаний процес взаємовідносин, що можна вважати певним алгоритмом. Це ж стосується діяльності Національної поліції, коли існують тіж такі Правила дорожнього руху, якими повинен керуватися підвладний суб'єкт, і паралельно з цим існує державний орган виконавчої гілки влади, він же суб'єкт із владними повноваженнями, який контролює дотримання наданих державою Правил,

торкаючись в своїй діяльності приватної особи, взаємодіючи з нею та перебуваючи в тісному взаємозв'язку. Разом з тим загальне, широке уявлення про адміністративний процес не дорівнює його вузькому тлумаченню, наприклад виключно в розрізі судового контролю. Діяльність адміністративних судів теж за своєю суттю є адміністративним процесом, але звуженим до фактично одного питання: правомірності дій чи бездіяльності органу публічного управління в одному, окремо взятому епізоді. В широкому ж загалі адміністративний процес дозволяє розглядати його в сумі різного роду зв'язків за наявності відносин підпорядкування.

Теза, описана в останній частині попереднього абзацу перекликається з твердженням колективу науковців – спеціалістів в галузі адміністративного права, які безапеляційно стверджують, що адміністративний процес – це система різних проваджень, що співвідносяться з ним в логічному русі категорій загального та особливого [6]. Тут виокремлюється і адміністративне провадження, і судове провадження, і виконавче провадження, що вимагає надання тлумачення вже цій, логічно введеній категорії.

Отже, процес – сукупність проваджень, а провадження – один з видів процесу. Втім, що це означає на практиці? Можна сказати, що процес охоплює юридично значущу діяльність публічної адміністрації, а провадження зосереджується на вузькій групі однотипних справ/відносин. Мета процесу глобальна та дещо аморфна та перебуває в площині юридично-філософського спектру. Красномовний зразок – адміністративний процес врегулювання податкових правовідносин в державі [140]. Є глобальна мета у вигляді справедливого та функціонуючого законодавства, де вмотивовано інкасується частина доходів приватної особи на користь держави, яка акумулює ці кошти, забезпечуючи вищий ступінь комфорту життя в її середині. Ця мета має на увазі якісну роботу спеціальних органів та розробку цілісного комплексу дій, направленою на її реалізацію. Проте, успішність реалізації питання не тільки відкрите, а й таке, відповідь на яке іноді отримується через деякий час.

Провадження, в свою чергу, не ставить таких глобальних цілей, як справедлива податкова система, що відповідає викликам сьогодення, а навпаки перебуває в практичному вимірі ситуацій тут і зараз, коли уповноважені органи виявляють ті чи інші порушення, закономірності протиправної поведінки та реагують на це із максимально якісним «таймінгом». Зрозуміло, що без цієї нагальної реакції існування жодних глобальних цілей просто неможливе. При цьому подекуди реакція може бути помилковою, навіть якщо мова йде про судове провадження, коли судова практика тлумачить спірні правовідносини із помилкою, що вирішується згодом, шляхом того ж відступу Верховного Суду від раніше сформованих позицій.

Примітним здається і те, що провадження завжди передбачає певну стадійність. Класично мається на увазі порушення справи про адміністративне правопорушення, її безпосередній розгляд, оскарження постановленого за наслідком розгляду рішення та виконання кінцевого рішення (зазвичай судового) [4]. Враховуючи це, форм і методів забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина на всіх перелічених стадіях може бути безліч із врахуванням особливостей функціонування тих чи інших стадій. При цьому в будь-якому разі ефективною методикою в уявленнях О. В. Раздольської продовжує залишатися якісний добір професійних кадрів на службу в лавах поліції [191].

У літературі словникового типу дається таке визначення досліджуваній категорії. Адміністративне провадження – це комплекс дій, врегульованих нормами адміністративного права, які спрямовані на розгляд органами державної влади або органами місцевого самоврядування (їхніми посадовими особами) індивідуалізованих адміністративних справ [31]. Дещо більш повно, на авторський погляд, згадану дефініцію сформулював В. Б. Авер'янов, який в тандемі з іншими науковцями у підручнику з адміністративного права України зафіксував, що адміністративне провадження слід розглядати, як єдність послідовних дій, направлених на

розгляд і вирішення індивідуалізованих, конкретних адміністративних справ [5]. В цій ж канві перебувають наукові подумки й Н. М. Зільника, котрий пише, що провадження у справах про адміністративні правопорушення (вони ж адміністративні провадження) являють собою впорядковану відповідними нормами діяльність уповноважених органів, яка спрямована на ефективний розгляд та вирішення конкретного правопорушення з дотриманням принципів повного, своєчасного та всебічного з'ясування кожного елементу справи у суворій відповідності до законодавчих обмежень [103]. При цьому нормативною основою виступає, в першу чергу, Кодекс України про адміністративні правопорушення [123], а в другу – профільні акти законодавства у тій чи іншій сфері суспільних правовідносин. Сукупність наведених наукових думок добре резонує сутнісним наповненням з, вже неодноразово згаданим, адміністративним процесом, який, в уявленнях одного з мастодонтів вітчизняного адміністративного права В. М. Бевзенка, виступає комплексною єдністю правовідносин, що обумовлені своєю появою такої цілі, як захист прав, свобод і законних інтересів приватних осіб від неправомірних або потенційно неправомірних дій/бездіяльності органів із владними повноваженнями або дозволяє уникнути несприятливих наслідків від невдалих управлінських рішень тих самих суб'єктів, базуючись на приписах чинного законодавства [13].

Таким чином, виходить, що дотримання прав і свобод людини та громадянина під час адміністративного процесу – це безпосередньо можливість особи піддати аргументованому сумніву заклики щодо неправомірності його дій через оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів із владними повноваженнями або змусити їх діяти в межах законодавчого поля, не дозволяючи приймати завідомо неправомірні та помилкові управлінські рішення, використовуючи весь наявний та наданий законодавцем інструментарій: від позовної заяви (письмових пояснень) та права на апеляційне чи касаційне оскарження у випадку невдоволення результатом розгляду справи судом першої інстанції до виконання судового рішення через

звернення до тих самих органів Державного казначейства за безспірним списанням суми боргу/судового збору тощо, що виступає певним оберегом від помилкових дій владного органу подібного типу у майбутньому. Водночас, адміністративне провадження зосереджується на дослідженні обставин конкретного правопорушення з прийняттям окремого документу (протоколу, постанови про притягнення до адміністративної відповідальності), де дотримання прав і свобод людини вже проявляється в дещо інших особливостях, серед яких можна назвати право особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, давати пояснення щодо інкримінованого діяння, надавати докази, заявляти клопотання, брати участь в процесі розгляду, зв'язуватися з юристом чи адвокатом для надання грамотних свідчень, отримувати копії документів, а також ознайомлюватися з іншими матеріалами, що складають відповідну справу про правопорушення. Більш детальний перелік передбачений у ст. 268 Кодексу України про адміністративні правопорушення [123]. В контексті зазначеного можна класифікувати відмічені особливості за градацією, запропонованою С. Ю. Беньковським, який щоправда замість слова «особливості» використовує слово «принципи», що втім не змінює суті. Так, наведений автор пише, що законодавство дозволяє розрізнити соціально-правові особливості (принципи), де домінують високопарні гуманізм, соціальна справедливість, демократизм, та загальні, серед яких виокремлюються: законність, публічність, сервісність, презумпція невинуватості, необхідність доведеності вини, всебічність, повнота та об'єктивність дослідження, забезпечення права на свободу й особисту недоторканність, рівність всіх учасників провадження перед законом, забезпечення права на захист, забезпечення можливості користуватися під час провадження рідною мовою, забезпечення права на оскарження дій і рішень посадових осіб та органів, які здійснюють провадження в справі тощо, а серед спеціальних особливостей-принципів можна виділити гласність, конфіденційність, безпосереднє дослідження доказів [14].

В певному сенсі можна сказати, що для поліції, яка мусить в своїй діяльності дотримуватися принципу захисту прав і свобод людини, врахування положень ст. 268 згаданого нормативно-правового акту та інших статей, куди вона відсилає, об'єднуючи в собі характеристики відсилочної норми, є мінімумом, без якого ми не можемо казати про таке дотримання. Наприклад, як слушно відмічає кандидат юридичних наук О. Г. Юшкевич, поліція, на жаль, досить часто ігнорує розділ IV Кодексу України про адміністративні правопорушення, який безпосередньо врегульовує провадження у справах про адміністративні правопорушення, зокрема ту ж статтю 268, коли умовному водію відмовляють в задоволенні його клопотання про необхідність узгодження правової позиції з адвокатом або іншим законним представником, в якого є право на надання юридичної консультації, що тягне за собою скасування актів, котрі свідчать про притягнення особи до адміністративної відповідальності, внаслідок порушення згаданої статті та конкретно конституційного права особи на професійну правничу допомогу, яке окремо проголошується також Основним Законом України [244]. Заради справедливості варто наголосити, що судові рішення зазвичай базуються не тільки на порушенні цієї екстрапопулярної статті 268 КУпАП, й використовують множинність порушень з боку тієї ж поліції, як-от додатково порушення порядку розгляду справи, зокрема через не з'ясування того, чи було взагалі вчинено адміністративне правопорушення, чи є винність в діях, що інкримінуються особі, чи підлягає така особа притягненню до відповідальності, чи присутні пом'якшуючі обставини тощо. Не менш важливо, що подекуди фігурує недостатність доказової бази стосовно інкримінованого діяння/бездіяльності. Доволі часто протоколи або постанови не включають покази технічних приладів, які не працюють або не були увімкнені, що апріорі свідчить про протиправність дій поліцейських та, як наслідок – порушення прав і свобод людини під час провадження в справах про адміністративні правопорушення. Зрозуміло, що порушення подібного роду є підставою для судового оскарження або винесення судом відповідного

рішення (в залежності від того про що йде мова: постанову про притягнення до адміністративної відповідальності або протокол про адміністративне правопорушення). Наприклад, у справі за № 272/460/21 Житомирський апеляційний суд вказав, що відсутність запису події, який автоматично перезаписується з боді-камери поліцейського кожні тридцять днів та показів свідків, яких суд першої інстанції чомусь не викликав, має місце сумнівність у винуватості особи, а усі сумніви в подібних правовідносинах повинні трактуватися саме на користь підвладного суб'єкта, що і стало наслідком перегляду справи у вигляді задоволення апеляційної скарги та скасування рішення суду першої інстанції [167].

Ще більш наочний приклад міститься в іншій справі, яка в Єдиному державному реєстрі судових рішень має номер 592/344/20, з Рішення по якій буде приведено доволі багато цитат. Правопорушення, яке ставилося у вину особі, регулює ст. 158 КУпАП та відповідно називається злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського. Втім, як у численних випадках з мобілізацією, коли поліція де-факто допомагає представникам ТЦК порушувати права громадян, паралельно маніпулюючи цією статтею Кодексу України про адміністративні правопорушення, в досліджуваній справі так само під великим питанням перебував сам факт «законності» вимоги та/або розпорядження поліцейського. Так, за фабулою справи особа під час перевірки документів відмовилася надати такі документи та назвати власне прізвище, ім'я і по-батькові, після чого під час затримання відмовилася добровільно прослідувати до поліцейського відділку, а під час застосування фізичного впливу та спецзасобів з боку поліції чинила пасивний опір. Окрім комічного формулювання «пасивний опір» привертають увагу й інші обставини справи. Вищезгадана особа в день події була на власному робочому місці у форменному одязі електрика, коли раптово побачила наближення поліціантів. Останні зупинили особу без пояснення причин, обмеживши її свободу та вимагали пред'явлення документів, котрі б її ідентифікували. В свою чергу, електрик просив продемонструвати службові

посвідчення, на що отримав відмову. Так само він не отримав пояснень з приводу причини зупинки, окрім посилань на те, що він начебто є підозрілою особою. З приводу документу було зауважено, що законодавство не передбачає імперативу щодо обов'язкової наявності паспорту чи чогось на кшталт при собі, а всю інформацію, яка їх цікавить, представники поліції можуть дізнатися в офісі підприємства неподалік. Більш того, увагу поліцейських було звернуто на те, що особа є інвалідом другої групи, а до місця події почали зходитися свідки – робітники того ж підприємства, де працював електрик. Твердження колег, які підтвердили, що електрик працює з ними та зараз виконує робоче завдання поліцію не зацікавили, і коли особа почала рухатися по «власних справах», було прийнято миттєве рішення щодо такого поліцейського заходу, як захід фізичного впливу. Особу-електрика повалили на асфальт та почали наносити удари по голові та ногам (зі слів свідків). Ба більше, виходячи з інформації із судового рішення, особі не повідомили жодних її прав, а протокол про адміністративне правопорушення було складено вже у відділку поліції разом із протоколом затримання, до яких особа щоправда змогла внести власні зауваження. Разом з тим цій же особі відмовили викликати швидку та відмовили у наданні змоги зв'язатися із адвокатом. Наведена ситуація призвела до звернення до прокуратури, а питання адміністративного правопорушення потрапило на розгляд до Ковпаківського районного суду м. Суми.

Аналізуючи обставини справи та правові позиції сторін, згаданий судовий орган вказав, що, в першу чергу, під час проваджень у справах про адміністративні правопорушення уповноважений орган повинен з'ясувати чи було взагалі вчинено правопорушення, чи винна особа в його вчиненні, а також інші обставини, що впливають на кваліфікацію діяння. До того ж, диспозиція ст. 185 КУпАП передбачає об'єктом правопорушення суспільні правовідносини в сфері забезпечення громадського порядку, об'єктивною стороною якого виступає – безпосередньо злісна непокора законному розпорядженню або вимозі працівника поліції при виконанні ним службових

обов'язків, а також вчинення таких самих дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку, суб'єкт правопорушення – класичний, а суб'єктивна сторона проявляється у наявності вини у формі умислу [165]. Таке правопорушення повинно проявлятися у відмові від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень працівників поліції при виконанні службових обов'язків, або у відмові, вираженій в зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок. Дане правопорушення обов'язково передбачає наявність законної вимоги співробітника поліції при виконанні ним службових обов'язків, оскільки вимога працівника поліції або розпорядження це – акт, юридично рівнозначний наказу, що виражений у категоричній формі, який має бути законодавчо обґрунтований. Виходячи з наведеного, на наявність складу даного правопорушення в діях особи впливає не лише вимога, яка була поставлена працівниками поліції, але і той зв'язок, з яким вона висувалась [165].

Далі суд зазначив, що розгляд досліджуваної справи відбувається в межах, окреслених протоколом про адміністративне правопорушення, який складений з очевидними порушеннями. Так в протоколі не висвітлено об'єктивну сторону інкримінованого діяння, помилково визначено місце вчинення правопорушення, не зазначені наявні свідки, а сама особа, яка затримувалась для її встановлення, не була належним чином ідентифікована. Наявні докази засвідчили про необґрунтованість вимоги поліцейського, а також чітко продемонстрували відсутність будь-якої непокори, яка б заважала нормальній роботі органів поліції. Відтак, провадження підлягає закриттю, з огляду на відсутність складу адміністративного правопорушення [168].

Вищенаведена судова справа й рішення, прийняте за наслідком її розгляду, цікава з декількох точок зору. По-перше, в ній прослідковується зв'язок попереднього підрозділу із даним, а саме особливості дотримання

прав і свобод поліцією як під час застосування тих чи інших поліцейських заходів, так й безпосередньо в рамках провадження в справах про адміністративні правопорушення. Іншими словами, наявним стає кореляційний зв'язок комплексності поліцейських заходів із адміністративним провадженням. Говорячи більш конкретно, очевидно, що поліція в досліджуваній справі перед застосуванням поліцейського заходу у вигляді фізичного впливу не переймалася питаннями їх пропорційності, вмотивованості, законності тощо. Виходить, що орган влади знехтував правами і свободами людини, ігноруючи ті особливості, про які йшла мова в підрозділі 2.1. Так само, не було дотримано прав і свобод людини, особливостей їх дотримання, в рамках адміністративного провадження, адже особі не повідомили її права, не дали змоги поспілкуватися із юристом та не розглянули дії на предмет наявності складу правопорушення, не говорячи вже про незрозумілість заповнення протоколу. По-друге, справа № 592/344/20 добре маркує ті ж самі особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення, якими опікується тематика вже цього підрозділу (в цьому підрозділі ці особливості взагалі займають центральне місце). В цьому сенсі, окрім стандарту у вигляді пропорційності, законності, вмотивованості і т. д., виокремлюється обов'язкова документальна фіксація у вигляді протоколу чи постанови з можливістю внесення власних заперечень, які, в тому числі, гарантують дотримання прав і свобод людини і громадянина, оскільки притягнення до відповідальності не буде базуватися виключно на фіксації правопорушення через суб'єктивну призму сприйняття поліцейським, а повинно враховувати надані заперечення, зауваження, котрі підлягають спростуванню доказовою базою саме з боку поліції. Сюди ж можна віднести різнорівневість оскарження, де уявлення поліції про подію не є істиною в останній інстанції. Наприклад, при складанні протоколів про адміністративні правопорушення кінцеве слово має суд, до якого зацікавлена особа може подати письмові пояснення із власною аргументацією того, що складає подію

та інкриміноване діяння. При цьому будь-яке порушення форми, змісту чи суті протоколу в дев'яносто дев'яти відсотках випадків свідчить про порушення з боку поліції та відсутність вини в діях/бездіяльності людини.

З огляду на зазначене, трьома найважливішими особливостями дотримання прав і свобод особи поліцією під час адміністративного провадження виступають документальна фіксація, де можна зафіксувати усі наявні порушення прав і свобод, можливість судового оскарження та перевірки законності дій поліції та більш ширшу доказову базу з використанням різного роду технічних засобів. До останнього пункту можна віднести ту ж поліцейську систему Custody Records, яка запроваджена з метою додержання принципу дотримання прав і свобод людини, унеможливлення безпідставних обвинувачень поліції та фіксації всіх дій по затриманню особи в кримінальних та адміністративних провадженнях [82]. Позитивно відповідну систему в діяльності поліції оцінюють і науковці. Зокрема, та ж Г. М. Стояцька вказує, що автоматизована система дій із затриманими дозволяє в багатьох випадках уникнути катувань, жорстокого поводження або принижень людської гідності [226].

Звичайно, що особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час проваджень у справах про адміністративні правопорушення не обмежуються тим переліком, що наведений вище. Справедливо буде до його лав додати ще: наявність спрощеної та звичайної форми реалізації; значний перелік органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення у тій чи іншій сфері (медичній, податковій тощо); складність застосування та поєднання різних галузей законодавства, тобто як профільного, так і адміністративного; судовий та позасудовий характер розгляду справ; проблеми реалізації, у зв'язку з відсутністю консолідації таких правопорушень за родовим об'єктом в межах окремої глави КУпАП [180]. Стосовно такої особливості, як можливість судового та позасудового характеру розгляду справ про адміністративні правопорушення необхідно зупинитись дещо детальніше. Так, логіка наведеної тези добре

ілюструє, що окремі елементи процесу притягнення особи до адміністративної відповідальності взагалі перебувають поза контролем поліцейських, як наприклад, оскарження їх дій в судовому порядку. З огляду на це, очевидно, що принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України є досить широким явищем, яке бере свій початок із загальнофілософського співвідношення людина-держава та закріплення людиноцентристського підходу до всієї концепції права. Разом з тим широта зазначеного явища не є виправданням для поліції, яка дедалі продовжує порушувати права і свободи людей, подекуди зловживаючи компетенційним навантаженням не лише з корупційних міркувань, а й у обставинах недостатньої поінформованості чи будь-яких інших особливих умовах. Очевидно, що виклики сьогодення, особливо воєнних реалій України, потребують напрацювання системних рішень щодо забезпечення недопущення порушення прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності в результаті провадження в справах про адміністративні правопорушення та в дотичних до цього процесах. Тим більше, що, хоча провадження у справах про адміністративні правопорушення і наближені до проваджень кримінального типу, їм все одно не властиві ті складнощі, що характерні останнім. Справи розслідуються значно простіше, як і розглядаються, а в деяких випадках навіть не складається той-таки протокол про адміністративне правопорушення – в якості зразка можна використати ст. 258 КУпАП.

2.3. Дотримання права на свободу і особисту недоторканість в діяльності Національної поліції України

Конституція України, будучи прогресивним та людино центристським нормативно-правовим актом прямої дії, проголошує у статті 29, що кожна

людина має право на свободу та особисту недоторканість [130]. Схожі положення, де вказано, що ніхто не може бути підданим свавільному арешту або триманню під вартою, містяться й в низці міжнародних документів, додатково фіксуючи фундаментальність та визначальність права на свободу та особисту недоторканість. В подібному руслі розмірковує й правозастосовча практика. При цьому мова йде не тільки про національні суди, а й той-таки Європейський суд з прав людини, котрий, наприклад, у рішенні по справі «Де Вілде, Оомс і Версип проти Бельгії» (*De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium*) від 18 червня 1970 року зазначив, що право на свободу та особисту недоторканність найважливіше в демократичному суспільстві в розумінні Конвенції [208].

Не важко здогадатися, що базовими складниками відповідного права є «свобода» та «особиста недоторканість». М. І. Саєнко в співавторстві зі своїми студентами пише, що свобода особистості – це основоположна умова демократичного суспільства, яка, водночас, є властивістю кожної людини, що надана їй від народження. До того ж, свобода, як можливість виявлення людиною власної волі, побудованої на усвідомленні законів суспільства та здатності на власний розсуд обирати місце перебування, мати змогу вільно пересуватися та бути вільною від спостереження та охорони, є відправною точкою багатьох інших прав: права на працю, виборчого права, права на безпечні умови життя тощо, адже класичний приклад несвободних людей – рабів демонструє відсутність не тільки свободи, а й інших прав [200]. Крім того, свободу можна також розглядати з позиції концепції позитивного та негативного підходу до тлумачення термінології, коли в першому випадку щось дозволяється, а в другому закріплюється вільність від примушування до чого-небудь [15]. Виходячи з відміченого, свободу можна розглядати як право на такий стан індивіда, за якого він сам розпоряджається собою, власним тілом, психікою, мораллю, безпекою та обмежується виключно правами третіх, сторонніх осіб. В свою чергу, особиста недоторканість являє собою таку ж саме природню властивість людини, яка проявляється в пануванні

стану, при якому унеможлиблюється нехтування моральною, фізичною, психологічною чи будь-якою іншою цінністю людини через примус від держави, посадовців або інших осіб/громадян. Таким чином, як свобода, так й особиста недоторканість мають двоєдине коріння із поєднання автономної волі особистості та її психо-фізичної цілісності.

В юридичному світогляді вже досить довгий час панує, окрім права на свободу та недоторканість, ще й презумпція цього явища, коли особа початково свободна та недоторкана і це не підлягає окремому доказуванню, на відміну від іншого стану, коли потенційному правопорушнику необхідно довести, що він не вчинював протиправних дій чи зазіхань на відповідне право. При цьому, хоча право на свободу та особисту недоторканість є основоположним та таким, що знаходиться в зоні високого ризику щодо ймовірних порушень, фігуруючи й в кримінальному, й в адміністративному, й в цивільному процесі (галузі права; В. І. Маринів пише з цього приводу, що право людини на свободу та особисту недоторканість є правом, що забезпечує фізичне існування людини, а відтак захищається різними галузями права [143]), воно не є абсолютним та може бути обмежено у чітко визначених випадках. Стосовно неабсолютності права на свободу та особисту недоторканість йде мова, зокрема, в Рішенні Конституційного Суду України від 11.10.2011 р. за № 10-рп/2011, де наприкінці п. 3.3. наведена буквально ідентична теза, висловлена в попередньому реченні. Вже в наступному пункті 3.4. КСУ розтлумачує можливості обмежень на практиці, говорячи про те, що одним із засобів обмеження права на свободу та особисту недоторканість є адміністративне затримання [196], яке є одночасно як поліцейським заходом, так й заходом забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Судовий орган конституційної юрисдикції додатково наголосив на тому, що у випадках із адміністративним затриманням відбувається короткострокове позбавлення людини свободи, право на яке є конституційним, але таке позбавлення може бути вмотивованим за низки умов, висунутих законодавством для діяльності подібного характеру. До того

ж, не принципово чи з кримінальним чи з адміністративним провадженням має справу суд або поліція, адже в обох випадках дії чи бездіяльність особи охоплюються поняттям «правопорушення». До речі, в іншому Рішенні КСУ «затримання» трактується, як тимчасовий запобіжний кримінально-процесуальний або адміністративно-процесуальний захід, застосування якого обмежує право на свободу та особисту недоторканість індивіда [197].

Попри той факт, що право на свободу та особисту недоторканість є не абсолютним, варто пам'ятати, що чуттєвість даного права створює надзвичайну напругу та величезний тиск на поліцію чи інші органи правопорядку на предмет того чи не було перевищено межі вмотивованого обмеження цього фундаментального права людини, що б свідчило про зазіхання на загальні права та свободи людини і громадянина. Непоодинокі випадки, коли слабка теоретична підготовка поліцейського або цілеспрямоване бажання порушити закон з різних мотивів призводять до того, що вже поліцейський постає перед судом за протиправні дії, а не людина, яка начебто повинна була бути затриманою [161]. З огляду на це, кон'юнктура правовідносин між поліцією та громадянами схожа на шахову дошку, коли колір фігур змінюється доволі швидко від партії до партії і той, кого затримують при недодержанні процедур, незалежно від його винності, стає вже жертвою, а службовець, який охороняє правопорядок, винуватим в незаконному затриманні, приводі чи арешті, що загрожує кримінальною відповідальністю за статтею 371 Кримінального кодексу України [132]. При цьому стати незаконно затриманим достатньо легко. Коментовані кодекси вказують, що де-факто достатньо лише відсутності вказаних у законі підстав або порушення умов, що визначають порядок затримання. Так, незаконним цілком можна визнати затримання особи без складання протоколу або без зазначення підстав затримання у складеному протоколі, дати затримання чи пояснень затриманого. Ці ж формулювання релевантні по відношенню до тримання під вартою, де додаткового значення набувають строки тримання, продовження цих строків та момент, коли тримання під вартою перестало

бути необхідним запобіжним заходом тощо [152]. Красномовними зразками обмеженості права на свободу людини є, як мінімум, два наріжних висновки ЄСПЛ. У справі «Курт проти Туреччини» було встановлено, що незадокументоване затримання особи свідчить про суцільне ігнорування приписів Конвенції та базових прав людини. Поліція повинна в будь-якому разі вказувати час, місце, підстави затримання, а не маніпулювати фактами вже постфактум [209]. Водночас, у справі «Савін проти України» відбулася інша історія, коли відносно людини було вчинено адміністративне затримання з метою підтвердження підозри щодо його причетності до вчиненого злочину, що, втім, теж вбачається протиправним, а протокол про адміністративне затримання взагалі містив факти якогось фільму, а не фактичної ситуації того дня [213]. Тут також варто поставити окремий акцент на тому, що хоча тематика даної науково-дослідницької роботи зосереджується на адміністративному праві, як основи галузевого поділу, та справах щодо вчинення адміністративних правопорушень, саме цей підрозділ, пов'язаний із свободою та недоторканістю людини, дуже тісно перекликається із кримінальним правом, а відтак деякі позиції науковців та термінологічні аспекти прямо перетинаються.

За наявних умовиводів, постає логічне запитання від зворотнього: за яких тоді умов затримання особи або будь-яке інше обмеження свободи та/чи особистої недоторканості буде правомірним та не потягне за собою низку несприятливих для органів правопорядку наслідків? Для уникнення несприятливих наслідків поліції слід враховувати перелік наступних факторів:

- перш за все, обмеження права на свободу та/чи особисту недоторканість особи допустиме виключно у обмеженій кількості випадків, регламентованих законодавством України, а також реалізується тільки тими особами, котрі уповноважені законодавством на відповідну діяльність;
- обмеження вищезгаданого права є темпорально лімітованим та обмежується мірою і змістом провини відповідної особи (при цьому в будь-

якому разі Конституція оперує 72-х годинним строком, протягом якого повинна вирішуватися подальша доля особи; до речі, саме цей аспект є одним із основних запобіжників порушення прав і свобод людини і громадянина в контексті дотримання права на свободу і особисту недоторканість);

- для обмеження права на свободу і особисту недоторканість завжди має бути фактична підстава, а також нагальна необхідність вчинити саме в такий спосіб [187];

Не викликає сумнівів, що кожен з перелічених факторів підлягає більш детальному аналізу, з врахуванням законодавчої та науково-емпіричної бази. Спочатку розглянемо перший фактор, який вимагає наявності конкретних випадків, коли свобода людини може обмежуватися та осіб, що уповноважені на такі обмеження [115;116;118]. Слушними в даному розрізі здаються умовиводи І. М. Проці, яка у своїй статті виділяє наступні випадки, за наявності яких обмеження права, передбаченого ст. 29 Основного Закону України, є вмотивованим: 1) наявність кримінального провадження відносно особи, яка є обвинуваченою (в цьому випадку обмеження свободи слугує успішному правозахисному призначенню кримінального судочинства); 2) наявність спеціального статусу особи (наприклад, деякі представники силових структур, ГУР, СБУ, Національної поліції, особливо з важливих стратегічних відділів, не мають право вільно покидати межі країни, будучи носіями важливої інформації та потенційними жертвами вербувальників іноземних структур; метою таких обмежень є забезпечення неупередженості посадових та службових осіб, при виконанні владних повноважень попередження «конфлікту інтересів» та забезпечення функціонування державного апарату, органів місцевого самоврядування та стратегічних галузей економіки, таких як електроенергетика та транспорт, наприклад; може бути й інша сторона медалі, коли людина є важливим свідком та підпадає під програму захисту, водночас також не маючи змоги в повній мірі реалізувати своє право на свободу); 3) наявність спеціального правового статусу, як-от недієздатна людина, яка позбавлена права голосу у виборчому

процесі через відповідний статус, і внаслідок чого також обмежена в повному розумінні права на свободу, закріпленого у ст. 29 Конституції України; 4) наявність особливого правового режиму, коли в повному сенсі цього словосполучення є «загроза національним інтересам країни», що, в тому числі, зумовлюється потребами громадян, суспільства та держави (класичний приклад – Україна сьогодення із спеціальним правовим режимом воєнного стану, через який є обмеження для чоловіків для виїзду за кордон або переїзду з однієї адміністративно-територіальної одиниці до іншої чи обмеження права на вільне пересування протягом комендантської години тощо) [182].

Цікаво, що в усіх випадках, коли обмеження права на свободу (тут спеціально виноситься за дужки особиста недоторканість, адже недієздатність особи чи наявність воєнного стану в країні не означає право силовиків катувати людину чи завдавати інших фізичних або моральних страждань) є вмотивованим за думкою наведеної авторки, є чітко визначене коло суб'єктів, які керують відповідним обмеженням. При цьому важливо, щоб цей аспект керування так і залишався в рамках законодавчих приписів, а не розтікався на невизначених суб'єктів, як, на жаль, подекуди трапляється. Злободенний зразок – пошук ухилянтів та перевірка військово-облікових документів в чоловіків, що стало мегапопулярним у 2024 році. Вочевидь, ТЦК не має права застосовувати як обмеження свободи, так й фізичний вплив, тобто порушення особистої недоторканості людини, на чому, до речі, наголошував й член комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, народний депутат Федір Веніславський [229]. І це імперативне правило працює навіть щодо осіб, які перебувають у розшуку, адже їх затримання та подальше доправлення до ТЦК є прерогативою виключно поліції. На жаль, не всі відеоматеріали, що заповнили мережу Інтернет, є російським ІПСО і, інколи, ТЦК самі забирають до себе осіб, що начебто перебували в розшуку, або допомагають поліції в затриманні цих осіб, всупереч приписам законодавства, яке не наділило

Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки подібними повноваженнями.

Так само, у випадках із обмеженням свободи людини, яка є свідком по резонансній справі та життя якої під загрозою, виключно уповноважені структури можуть охороняти її, обмежуючи свободу. Найчастіше це буде ГУР або СБУ, але в будь-якому разі не умовна служба порятунку людей, що логічно.

Ще один важливий аспект проявляється в тому, що, зазвичай, кожен з випадків обмеження свободи має розширене правове регулювання, виходячи за межі міжнародних нормативно-правових актів або Конституції. Так, відносно спеціальних правових режимів існують той-таки Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» [178] або Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [177].

Наступним фактором, який зумовлює обмеження права на свободу є лімітованість такого обмеження. В цьому контексті важливою гарантією дотримання прав і свобод людини та громадянина є судовий порядок арешту або тримання під вартою, якщо мова йде про кримінальний процес. Кожному заарештованому повідомляється про мотивацію даного заходу, роз'яснюються його права та надається можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. При цьому, якщо протягом 72 годин з моменту затримання особі не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою, особа негайно звільняється з під арешту. Темпоральні межі КУпАП, які він встановлює в статті 263, ще більш суворі та передбачають загальний строк адміністративного затримання особи, котра вчинила адміністративне правопорушення, на рівні, що не перевищує 3-х годин. Саме за цей проміжок часу поліція повинна встановити особу та скласти усі необхідні документи.

Попри той факт, що затримання застосовується в короткочасній перспективі трьох днів або трьох години, залежно від ситуації, це є одним з найбільш серйозних та жорстких видів примусу з боку держави, оскільки

людина позбавляється цілої низки прав, які входять до складу права на свободу. Мова йде про свободу пересування, можливість спілкування з іншими людьми, можливість розпорядження майном і таке інше [131].

Останній фактор із розмірковувань О. В. Раздольської це наявність фактичної підстави для обмеження свободи чи особистої недоторканості. Тут в цілому все максимально зрозуміло, адже правовий режим воєнного стану пов'язаний напряду з фактичною основою у вигляді війни, що розв'язала країна-агресор, а умовне кримінальне провадження чітко відсилає до факту вчинення особою суспільно-небезпечних дій, які підпадають під регулювання Кримінальним кодексом України. Разом з тим очевидно й інше, що всі фактори, які дозволяють обмежити право на свободу, не виправдовують порушення особистої недоторканості, адже перебування особи у розшуку через певні проблеми з військово-обліковими документами не дозволяє застосовувати до неї жорстокість, катування, інший фізичний вплив. Так само, обвинувачений за кримінальним провадженням не може бути підданий на цій підставі катуванню, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню, навіть, якщо це дозволить отримати зізнання чи щось на кшталт, що інколи використовуються правоохоронцями для виправдання власних дій.

Де-факто для того, аби порушення права на особисту недоторканість було допустимим повинні зійтися ті ж фактори, що й для застосування поліцейським такого заходу, як фізичний вплив, про що мова йшла в підрозділі 2.1., де в голові кута постають співмірність, вмотивованість та законодавче обґрунтування відповідних дій. І. Шульган обстоює думку, що обмеження недоторканості особи з метою досягнення завдань юрисдикційного (адміністративного чи кримінального) провадження – це суто процесуальна діяльність, що здійснюється в межах процесуальних кодексів. При цьому обов'язково дотримується принцип законності та обґрунтованості. Неухильність дотримання законодавства головна запорука дотримання права на свободу та особисту недоторканність людини. Разом з

тим в цій зв'язці важливу роль відіграє й обґрунтованість відповідної діяльності, яка в даному випадку не щось аморфне, а має цілком конкретний прояв. Так, обґрунтуванням обмеження свободи та особистої недоторканності може бути виключно наявність в уповноваженого органу всіх доказів/підстав, які б свідчили про безумовну необхідність обмеження права особи для досягнення того чи іншого законного завдання [242]. За умови відсутності в нашій країні зараз війни чи інших надзвичайних ситуацій, які загрожують національній безпеці та національним інтересам, заборона на перетин кордон чоловіками призовного віку була б очевидно протиправною та дискримінаційною, оскільки це було б не обґрунтованою дією держави в особі прикордонної чи митної служби тощо.

Пріоритет і непорушність права на свободу та особисту недоторканність безумовно вимагає своєчасного авторитетного й ефективного контролю за застосуванням правообмежувальних заходів. Такий контроль покликаний забезпечити суд. В цій же канві розмірковує й М. В. Гузела, який окремо зауважує на тому, що дотримання прав і свобод людини та громадянина, зокрема права на свободу та особисту недоторканність неможливе без належного забезпечення прав та свобод людини через реально діючі державні та процесуальні механізми їх реалізації. Єдина адекватна реакція держави в разі порушення права на свободу та особисту недоторканність людини це притягнення до кримінальної відповідальності не лише відповідного поліцейського (чи іншу особу, яка винна у такому порушенні), а й проведення службового розслідування відносно керівництва, звичайно за умови доведеності факту порушення права на свободу та особисту недоторканність відповідною компетентною особою [60].

Отже, саме дотримання права на свободу і особисту недоторканність в діяльності Національної поліції України, як одна з основних форм забезпечення принципу прав і свобод людини і громадянина, вбачається чи не найголовнішим елементом правовідносин між людиною та поліцією,

оскільки цей елемент перетинається з різними галузями поліцейської діяльності та перебуває на межі різних галузей права. В певному сенсі порушення права на свободу та особисту недоторканність особи в рамках адміністративного затримання межує із викраденням людини або захопленням заручників, диспозиції яких містяться в Кримінальному кодексі України, а відтак поліція має максимально уважно дотримуватися всіх законодавчих обмежень, аби не опинитися з іншого боку правосуддя. Така кон'юнктура накладає додатковий відбиток відповідальності на всіх осіб, що навіть правомірно, з дозволу та на виконання функцій держави й інтересів суспільства дотичні до тимчасового обмеження базових прав людини.

Національне законодавство пронизане положеннями щодо неприпустимості безпідставного обмеження права на свободу і особисту недоторканність громадян під час здійснення поліцейських функцій і завдань, але це не означає, що такі ситуації виключені. Окрім добре прописаного законодавства, необхідні юрисдикційні механізми, які б дозволяли контролювати постулати, закріплені в законах. Процедури оскарження необґрунтованого затримання досі мають узагальнений характер і стосуються переважної більшості підстав для оскарження рішень, дій або бездіяльності службових і посадових осіб. В цілому ж, структура забезпечення права на свободу та особисту недоторканність містить наступні елементи: фізична недоторканність, моральна недоторканність, психологічна недоторканність, індивідуальна свобода, загальна свобода дій, особиста безпека. Відповідно, всі зазначені складові елементи відповідного явища можуть застосовуватися і в поліцейській діяльності в контексті дотримання поліцією принципу захисту прав і свобод людини.

2.4. Забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання

Розмірковуючи з приводу того, що саме вплинуло на людство в контексті розбудови демократичних канонів, які стали витокom процесу утворення державності, доволі часто наводять в якості визначальної догми рішення людей збиратися та колективно вирішувати ті проблеми, які заважають комфортному та більш-менш справедливому співіснуванню в соціумі. Зрозуміло, що такі зібрання не завжди мають мирний характер, а іноді перетворюються в інші течії. Втім, визначальна роль саме мирних зібрань та права на такі зібрання очевидно перебуває поза розумного сумніву. Чого варта хоча б та ж Революція Гідності, яка з мирного протесту та мирного зібрання перетворилася в потужний рух, який дозволив змінити проросійське керівництво держави на управлінців, що підтримали жаданий народом європейський вектор розвитку.

В цілому як в Україні, так і в будь-якій іншій країні світу право на мирне зібрання являє собою один з інструментів досягнення бажаного результату громадянським суспільством, а також своєрідний вплив на державні процеси, що, в свою чергу, є проявом участі населення в державному управлінні. Так само, право на мирне зібрання дозволяє реалізувати низку інших прав: від права на вільне вираження думок до права на вільне пересування [247]. Все це лише підтверджує необхідність змістовного дослідження по зазначеній тематиці із врахуванням того, як саме забезпечується право на мирне зібрання за чинним законодавством, а також яка роль правоохоронних органів, зокрема Національної поліції, у відповідних процесах.

Положення Конституції України гарантують громадянам право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39 Основного Закону України) [130]. В розрізі сьогоденних умов, до яких ми постійно звертаємось в рамках цієї роботи (маються на увазі умови війни

та воєнного стану), важливою є ч. 2 означеної статті, відповідно до якої обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. Разом з тим подібного судового рішення наразі не існує, а ось суттєві обмеження щодо мирних зібрань мають місце та вмотивовані – Указом Президента України В. О. Зеленського від 24.02.2022 р. за № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [172]. Так, згідно із п. 3 згаданого Указу у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії відповідного правового режиму, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, серед яких присутнє і право на мирні зібрання. Кандидат юридичних наук О. В. Білаш пише, що подібне обмеження конституційних прав, в тому числі права на мирні зібрання, є цілком виправданим та зумовлюється бажанням держави контролювати процеси в суспільстві в умовах військової агресії та підвищення ролі такого суб'єкта правовідносин як військове командування [17]. Схожа історія із обмеженням конституційних прав та об'єктивною виправданістю подібних дій була і в довоєнному періоді карантину через гостре респіраторне захворювання на COVID-19, коли, щоправда, недостатньо якісний зміст урядових постанов про правила карантину створив хибну практику поліції виписувати протестувальникам протоколи про адміністративне правопорушення, яке нібито полягає в порушенні цих правил (ст. 44³ Кодексу України про адміністративні правопорушення [123]). Звичайно, що свої правила для проведення мирних зібрань диктує і воєнне сьогодення і в цьому контексті було б занадто наївно посилатися виключно на Конституцію, яка початково формувалась очевидно під нормальні, мирні умови життя, а не під реалії перманентних ракетних загроз та безпосередньо обстрілів. Разом з тим це не означає абсолютну неможливість реалізації конституційного права на мирні зібрання в буденності сучасної України. Наприклад, в різні періоди війни вже

були мирні зібрання в Києві з приводу пришвидшення визволення українських полонених з російського полону та вчинення відповідних дій з боку уповноважених осіб, зокрема щодо героїв «Азовсталі» [1] або мітинги з приводу розподілу податків місцевих бюджетів на користь військових потреб [181]. Відбуваються процеси вираження вільних думок українцями й на тимчасово окупованих територіях в Херсоні, Енергодарі, Мелітополі, Бердянську та інших містах та містечках, що прямо впливає на хід військової кампанії агресора. Подібна реакція – найбільш красномовний показник ставлення місцевих жителів до військової інтервенції й ці маніфестації побачили у всьому світі.

Перш ніж розбиратися з деталями забезпечення органами Національної поліції конституційного права громадян на мирні зібрання (особливо в період дії правового режиму воєнного стану), необхідно трохи зануритися в понятійний апарат, який в цій темі доволі цікавий, адже законодавчого тлумачення терміну «зібрання» не передбачено і по сей день. За таких вихідних даних науковій спільноті не залишається іншого вибору, окрім як звертатися до словників та етимології досліджуваної дефініції. До нагоди тут стане Великий тлумачний словник сучасної української мови, відповідно до положень якого зібранням або зборами, що є синонімічним поняттям, виступають зустрічі членів певного колективу та/або організації з чітко визначеною метою, яка полягає в обговоренні або проведенні чогось конкретного. Водночас, мітинг, як різновид зібрань, – це збори масового характеру з приводу обговорення нагальних питань, переважно політичного характеру, котрі можуть включати до свого складу інші різновиди зборів, як-от похід – пересування організованої групи людей з певним завданням або демонстрацію – процесію осіб, що аудіо-візуально виражають певні заклики, промови, громадсько-політичні настрої [32]. Зрозуміло, що мирні збори – це зустріч певного колективу з певною метою, що може проявлятися у виді мітингу, походу та/або демонстрації із додержанням законодавства, процедури організації та завчасного повідомлення уповноважених осіб без

вдавання до насильницьких заходів або будь-яких інших протиправних дій. Наведене видове різноманіття мирних зібрань в цілому відповідає загальним законодавчим положенням, того ж КУпАП, але не є виключним та вичерпним. Р. С. Мельник висловлює впевненість, що подібний перелік дає лише приблизні орієнтири для осіб, які бажають провести зібрання, та мусять обрати певну форму своїх дій [145].

Примітно, що понятійний апарат з приводу мирних зібрань подекуди несправедливо занижують в його вагомості, що, втім, вочевидь помилково, на чому наголошує М. Л. Серeda. Так, згаданий автор пише, що у вітчизняних реаліях мирні зібрання доволі часто ототожнюють з масовими заходами, що не тільки комічно, а й прямо шкодить належному правовому врядуванню в країні [201]. Й, до речі, таке ототожнення відбувається не в умах звичайних людей, а прямо передбачено в низці підзаконних нормативно-правових актах. Продовжуючи наведену думку, постає логічне запитання, чи можна вважати, наприклад, дискотеку в барі мирним зібранням та чи необхідно її погоджувати заздалегідь, чи все ж таки це масовий захід, до якого висуваються інші вимоги? Забігаючи наперед, відповідь ні, дискотека не є мирним зібранням й характеризується все ж таки як масовий захід, але щоб впевнено розбиратися в цих відмінностях та аргументовано їх обстоювати необхідно розуміти ознаки, які за будь-яких умов притаманні мирному зібранню. Серед таких ознак слід виокремити наступне: осмисленість зустрічі певної цільової групи, об'єднаної спільними факторами (ця ознака відмежовує юридичне розуміння «мирного зібрання» від лексичного, адже «мирне зібрання» з лексичної точки зору може бути простим скупченням людей, які випадково перетнулися на єдиній площі, а ось з юридичної точки зору – «мирне зібрання» можливе виключно через бажання та цілеспрямованість зібратися саме тут саме прихильниками певної ідеї); кількісна ознака, яка передбачає наявність щонайменше двох учасників мирного зібрання, оскільки одноособова демонстрація вірніше трактується, як одиночний пікет (при цьому одиночний пікет цілком може

перекваліфікуватися в мирне зібрання, якщо до нього осмислено приєднуються люди зі схожими поглядами і таке зібрання буде абсолютно класичним, за виключенням спонтанного характеру виникнення, про що вказано в Керівних принципах ОБСЕ зі свободи мирних зібрань [114]); висловлення та формулювання спільних поглядів в публічній площині (саме публічність висловлення та формулювання ідеї дозволяє відрізнити мирні зібрання в юридичному сенсі від спортивних заходів, коли направленість пропаганди здорового образу життя направлена в більшій мірі в середину своєї ж групи); мирність зібрання, а також фізичне місце, зазвичай громадське, разом зі специфічними засобами рекламування та сповіщення про ідеї групи осіб є одними із заключних основних ознак мирного зібрання, як юридичної категорії.

З переліку наведених ознак окремо слід зупинитися на тому, що є саме мирним зібранням. В цій частині європейська правозастосовча практика та демократичні позаурядові організації сходяться на тому, що тлумачення ненасильницького характеру дій повинно бути дещо ширшим за його буквальне розуміння. У справі «Станков и ОМО «ИЛИНДЕН» срещу България» (назва болгарською мовою) Європейський суд з прав людини вказав, що зібрання продовжує залишатися мирним, попри можливість поведінки, яка ображає або дратує інших осіб, створюючи їм певні труднощі, адже це слід трактувати як плюралізм думок, а не вербально-насильницькі дії [222]. Разом з тим тут не йде мова про заклики до вбивства чи погрози схожого типу, а скоріше про протиріччя між певними етнічними, релігійними чи іншими групами, які носять дискусійний характер.

Перераховані вище ознаки мирних зібрань не є чимось новим та активно обстоюються багатьма представниками наукової спільноти в Україні. Так, зокрема думку вже згаданого М. Л. Середи поділяють й С. М. Онищенко [155], й О. В. Васьковська [29], які в унісон заявляють про обов'язковість осмисленості зустрічі (мирного зібрання), її груповий характер, публічність висловлення та формулювання позиції, думок, а також

ненасильницький характер і проведення на чітко визначеному просторі, а не десь у вакуумі. Угруповуючи наведені підходи, можна дати таке визначення мирним зібранням. Мирні зібрання – це осмислена та усвідомлена зустріч групи людей, членів одного колективу чи приватних осіб, об'єднаних спільними поглядами/цілями, яка готувалася заздалегідь чи виникла спонтанно, але в будь-якому разі свідомо з чітко сформованою метою публічно висловити вже сформовану або таку, що формується тут і зараз, ідею в ненасильницький спосіб в, об'єктивно існуючому просторі, місці, яке виділяється певними межами. Класичний приклад – мітинг людей, що передував початку Революції Гідності, коли люди через Facebook та інші соціальні мережі чи просто мережу Інтернет свідомо поєдналися в пориві публічно донести до Президента-майбутнього втікача В. Ф. Януковича свою ідею у вигляді прагнення до Європейського Союзу початково в абсолютно ненасильницький спосіб, що видозмінювалося виключно через реакцію правоохоронців, та відбувалося в чітко окресленому місці (принаймні початково) – майдані Незалежності в місті Києві.

Від базового тлумачення явища «мирні зібрання» та його юридично значущих ознак необхідно перейти до більш глибокого явища, а саме права на ці мирні зібрання та його особливостей. В цьому контексті дискусійність питання полягає в тому, політичним чи природнім є право на мирні зібрання. Іншими словами, чи є це право таким, що надано особі від народження, чи воно скоріш придбане, внаслідок еволюційних течій в процесі розвитку суспільства.

Частина дослідників наголошує на природності означеного права, яке гарантується Конституцією та міжнародними нормативно-правовими актами, котрі передбачають можливість особи вільно і публічно висловлювати власні погляди чи підтримувати погляди інших осіб, задовольняючи власний інтерес або потребу у мирний спосіб, не порушуючи права інших осіб [117]. Інший табір науковців сходиться на думці, що право на мирні зібрання є похідним, тобто політичним та являє собою здатність

частини соціуму оприлюднювати власну колективну позицію з питань, що мають соціальну значущість, використовуючи засоби, не заборонені Законом та такі, що не несуть шкоди оточуючим [240].

На авторський погляд право на мирні зібрання початково, авжеж, є природнім, але з течією часу поступово трансформувалося в більш політичне право, адже будь-яке мирне зібрання зараз оцінюється виключно через призму політики та відповідь на запитання: кому це вигідно? хто це спонсорує? хто отримує від цього зібрання перевагу? як саме це вплине на існуючий порядок? тощо. Акумулюючи зазначене, схвальних відгуків заслуговує тлумачення «права на мирні зібрання», котре запропоновано у дисертаційній роботі А. Г. Загороднюком та зводиться до того, що зазначене право – це комплекс правових норм, які встановлюють та врегульовують правовідносини, що виникають між суб'єктами права в процесі його реалізації на практиці. При цьому мета існування цього права – формування громадської думки щодо найбільш значущих питань державного/місцевого значення та реакція на дії (бездіяльність) посадових осіб, які відповідають за процес прийняття тих чи інших рішень. Сам же взаємозв'язок правовідносин відбувається за лінією: носій конституційного права-фізична особа – держава в особі органів публічної влади [96].

Зрозуміло, що практика правовідносин щодо мирних зібрань дещо відрізняється від теоретичних постулатів і в цьому розрізі важливо зрозуміти, як саме уникнути порушень прав і свобод людини під час реалізації нею свого права на мирні зібрання, які можливі, за певними виключеннями, й в умовах воєнного стану (наприклад, за Порядком проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану, затвердженого Протоколом оперативного штабу Ради оборони Київської області від 07.07.2020 р. за № 145 проведення мирних зібрань на території області можливе за виключних обставин та письмового погодження з органами виконавчої влади щонайменше за п'ять робочих днів до бажаної дати проведення зібрання з належною мотивацією необхідності проведення

зібрання та заповнення повідомлення установленого зразка; в подальшому органи виконавчої влади реєструють повідомлення та приймають рішення про погодження або відмову в задоволенні подання організації чи групи зацікавлених осіб [163]). При цьому в обов'язковому порядку до відома ставиться, тобто окремо інформується, Київська обласна військова адміністрація та місцеві органи Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій тощо. Подібні Порядки функціонують й в більшості інших областей України, де оперативно-тактична обстановка дозволяє вести більш-менш стандартне життя та не вимагає суворіших заборон.

Повідомлення поліції про проведення мирного зібрання очевидно не є примхою, а об'єктивною необхідністю, аби остання могла виконати низку завдань, покладених на неї законодавством відносно сервісних послуг населенню, а саме: запобігла потенційним правопорушенням чи провокаціям, усунула загрози фізичній безпеці людей, врегулювала рух та інші важливі аспекти пересування під час тимчасових обмежень, викликаних мирним зібранням. Де-факто виконання відмічених та деяких інших завдань поліцією є забезпеченням конституційного права українців та дотриманням прав і свобод людини і громадянина в цілому, що проходить лейтмотивом по всьому даному підрозділу відповідної науково-дослідницької роботи. Однак, на превеликий жаль, поліція доволі часто не тільки несанкціоновано припиняє або перешкоджає проведенню мирного зібрання, а й, як пише тандем науковців у складі О. П. Горпинюка та П. М. Лепісевича, не виконує позитивний обов'язок правоохоронного органу, а саме не забезпечує право громадян на проведення мирних зібрань всупереч Конституції, нехтуючи безпекою «демонстрантів» [55]. Не поодинокі випадки, коли як до війни, так й вже після неї (після її початку) так звані «тітушки» завдавали тілесних пошкоджень представникам мирних зібрань за повної бездіяльності поліцейських, що отримували «накази зверху». Звичайно, що наявна тенденція не є виключною провиною поліції та, скажімо, непрофесіоналізмом кадрів із слабкою підготовкою (в першу чергу

юридично-теоретичною), а і прямим наслідком непродуманості законодавства та недостатньої врегульованості. Це можна побачити навіть з короткого аналізу цього підрозділу, адже законодавство дозволяє обмежити проведення тих самих мирних зібрань виключно за рішенням суду, а в нас діє таке обмеження через Указ Президента (тут можна довго дискутувати на тему взагалі можливості обмежувати конституційні права Указом, а не окремим Законом, що вступає в протиріччя із Конституцією, але це вже тема іншого дослідження), а завчасність сповіщення є доволі оціночним, суб'єктивним поняттям. Той-таки Конституційний Суд України у своєму рішенні від 19 квітня 2001 року за № 4-рп/2001 вказав, що громадяни «мають сповістити органи влади про проведення заходів заздалегідь, тобто в прийнятні строки, що передують даті їх проведення. Ці строки не повинні обмежувати передбачене ст. 39 Конституції право громадян, а мають служити його гарантією й водночас надавати можливість відповідним органам виконавчої влади чи органам місцевого самоврядування вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей. Визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо є предметом законодавчого регулювання (ч. 1 мотивувальної частини рішення) [198]». Перефразуючи текст Рішення КСУ можна сказати, що законодавством не встановлено точного строку подачі повідомлення про намір провести мирне зібрання, а вказівка подібних строків у нормативному акті, що є іншим, відмінним, нижчим від Закону, суперечить статті 39 Конституції України та може бути скасована в судовому порядку. В такому разі виникає питання на мільйон: що роботи з вищезначеним Порядком з Київської області та як поліції захищати права і свободи людей, забезпечуючи конституційне право на проведення мирних зібрань? Строго кажучи, авжеж Порядок, затверджений у Київській області, вступає в суперечність як з Рішенням КСУ, так й з положеннями діючого

законодавства. Інша справа, що право це динамічна категорія. Військовий стан та війна застала законодавчі положення зненацька і навіть зараз є достатньо велика кількість неузгоджених аспектів, оскільки держава не може зосередитися виключно на правотворчості, коли стає питання виживання нації та державності, як такої. Восьмий апеляційний адміністративний суд у своїй Постанові від 25 січня 2024 року по справі за № 140/793/24 зазначив, що чинним законодавством України передбачено можливість втручання держави за певних обставин у право на проведення мирних зібрань, зокрема і шляхом заборони їх проведення, за умови, що такі обмеження встановлені законом. При цьому встановити обмеження щодо реалізації права громадян на мирні зібрання може лише суд, якому надано такі повноваження відповідно до діючого законодавства в порядку встановленому статтею 280 КАС України, яка передбачає право органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про встановлення іншого обмеження права на свободу мирних зібрань (щодо місця чи часу їх проведення тощо) [166]. Остання теза особливо важлива, адже недотримання вчасності повідомлення – це підстава для органів місцевого самоврядування заборонити певним чином мирне зібрання, але виключно через суд, а не свавільним особистим рішенням, адже в згаданому ж рішенні у формі постанови було зауважено, що по відношенню до людей та громадян держава має як негативні, так і позитивні зобов'язання. Якщо перші мають на увазі, що держава не втручається в реалізацію тих прав, що надані особі національним та міжнародним законодавством, то другі доповнюють перші та передбачають існування обов'язку держави забезпечити ефективне використання наданих особі законодавством прав. Це зокрема встановлено й в деяких рішеннях Європейського суду з прав людини [214; 148].

Негативні та позитивні обов'язки держави по відношенню до людини

та громадянина реалізуються через виконавчу гілку влади, зокрема ту ж Національну поліцію України, котра повинна, як забезпечити реалізацію права на мирні зібрання з особливостями реалій військового сьогодення, так й захистити учасників зібрання від потенційних правопорушень відносно них, зрозуміло, що не вчиняючи протиправних дій самостійно. При цьому тут важливо, що не існує правильної чи неправильної позиції зібрання. Є низка справ, коли ЄСПЛ дуже чітко виокремлює саме мирні зібрання як намір провести зібрання з метою донести свою ідею, яка в більшості випадків просто не відповідає домінантній думці у суспільстві. Тобто якщо Європейський суд з прав людини розглядає справу про втручання в право на мирне зібрання, він перш за все дивиться на намір провести акцію саме мирну і навіть не вбачає порушень у тих випадках, коли є резонансне питання, і проведення такої акції може викликати якесь невдоволення у суспільстві взагалі [171].

Міркування незаконності перешкоджання мирному зібранню з боку поліції або ж неналежне забезпечення відповідного конституційного права найбільш яскраво прослідковується через законність самого мирного зібрання та дотримання всіх процедур, що висуваються до відповідного заходу [188]. Крім того, поліція, безумовно, повинна сприяти проведенню мирного зібрання, виходячи з того, що більшість учасників (а можливо й всі) мають мирні наміри. Поряд з цим поліції необхідно з'ясувати конкретні наміри учасників, щоб визначити, яким чином можна досягнути їх реалізації. Варто пам'ятати, що завдання поліції захистити ще й людей, які випадково опинилися в зоні проведення мирного зібрання, а тому обізнаність щодо намірів демонстрантів є винятково значущою.

Логічним видається й те, що поліція має перевагу та може більш якісно оперативно реагувати на зміни обстановки за умови активного забезпечення правопорядку, а не пізнього реагування на заворушення, що вже відбулися. Ситуація повинна бути постійно під контролем та бути керованою, в тому числі нагляді підлягають й дії контрзібрання, контрдемонстрації. В

протилежному випадку мирний характер зібрання стає під питанням. Наведене означає, що поліції слід бути гнучкою, а не обмежуватися популярними останнім часом кліше, на кшталт «мирні зібрання не на часі» та «ми діємо в інтересах національної безпеки». Жорсткий та несправедливий підхід майже стовідсотково призведе до підвищення напруженості і може спровокувати агресивну поведінку, адже люди проявляють конституційне право, обмеження якого завжди сприймається болісно. Навіть у тих ситуаціях, коли лунають заклики до конфронтації або насильства, поліція повинна протистояти таким діям, застосовуючи диференційований підхід до учасників, використовуючи свої знання про присутні групи і окремих осіб, підтримуючи позитивні відносини з людьми і діючи обачно й толерантно [114].

Виходячи з наведеного та того, що мирні зібрання в будь-якому разі змінюють звичний плин та розпорядок дня, при вирішенні питання щодо обмеження права на мирні зібрання має бути дотримано принцип пропорційності, який є квінтесенцією всіх аспектів взаємовідносин між поліцією та населенням, коли мова заходить про дотримання прав і свобод людини та громадянина. Держава може обмежувати права людини лише у випадках гострої необхідності й лише в обсязі, що є необхідним для досягнення певної легітимної мети. Тобто, має бути дотримано баланс інтересів між характером і ступенем втручання, з одного боку, і причиною цього втручання, з іншого.

Красномовним прикладом того, коли баланс інтересів не дотримано, може стати справа «Tatár and Fáber v. Hungary». Протестувальники в цій справі продемонстрували своє незадоволення політикою влади, повісивши на огорожу будівлі парламенту Угорщини одяг, що символізував «брудну білизну уряду», за що були оштрафовані та затримані угорською поліцією. ЄСПЛ не підтримав «державне» вирішення конфлікту, адже, по-перше, вивішення білизни протестувальниками підпадає під визначення «мирні зібрання», не створюючи насильницьких наслідків, а, по-друге, форма цього

мирного зібрання є законною. Більш того, в наявному контексті можна казати про відповідність дій протестувальників Конвенції про захист прав і свобод людини і громадянина, адже акція мала на меті заклик до публічного обговорення, не містила ворожого чи агресивного змісту, а також не завдавала шкоди ані оточенню, ані власне будівлі парламенту [223]. Цю ж справу у власній статті, до речі, добре проаналізували М. С. Бондар та В. М. Нікітіна [21].

Підсумовуючи варто наголосити на тому, що Конституцією України чітко визначається низка підстав за умови наявності яких неможливим є проведення мирного зібрання й власне з цих міркувань поліція може чи не може впливати на факт і можливість проведення такого заходу. Водночас, за умови законності проведення зібрання, а тим більш в умовах його раптовості поліцейські підрозділи зобов'язані оперативно відреагувати на потребу забезпечення прав і свобод людини і громадянина – учасників зібрання, що й є високим правоохоронним стандартом поліцейської діяльності та прямо пропорційно впливає на реалізацію принципу захисту і охорони прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції [188]. Завжди треба враховувати чи було проявлено достатній рівень толерантності до осіб, які реалізують право на мирні зібрання, щоб свобода зібрань не втрачала свого сутнісного наповнення.

2.5. Реалізація принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України

Сьогодення світу загалом, та України зокрема, яскраво демонструє, що не існує жодної сфери суспільного життя, де б працювали або виключно чоловіки, або виключно жінки. Кожна стать доволі швидко та успішно засвоює ті професії, що історично вважалися цариною протилежної статі. В переважній більшості випадків, використовуючи словосполучення «гендерна

рівність», мають на увазі саме права жінок, які довгий час стикалися з суттєвими обмеженнями в ході різних історичних періодів та стереотипів, що склалися століттями [80;85;86;87]. Разом з тим поступово зазначений стереотип руйнується, стаючи архаїзмом, абсолютно не потрібним в сучасних реаліях. Підтримується подібний тренд й в правоохоронних та силових, військових структурах, де жінки часто фігурують в героїчних вчинках, що дедалі більше засуває стереотипне мислення в шухляду історії. Підтримку висловленим тезам надає й статистика, за даними якої все більше жінок залучаються до роботи в різних підрозділах Національної поліції України [109;46;47]. Водночас, окрім статистики на підтвердження перелічених аспектів працює й об'єктивна дійсність, в якій все більше чоловіків йдуть на фронт воювати із загарбником, а їх робочі місця повинні займати жінки.

Рух до усунення нерівності між чоловіками та жінками, а також до усунення дискримінації чи маніпуляцій на цьому тлі на підставі статевих відмінностей було започатковано із прийняттям доволі прогресивного на свій час Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», стаття перша якого проголошує, що гендерна рівність – це однаковий правовий статус жінок та чоловіків та однакові можливості для його втілення в життя, що створює комфортні умови для осіб різної статі брати рівну участь в усіх сферах життєдіяльності суспільства [174;90]. Саме з прийняття означеного нормативно-правового акту розпочалася системна розбудова національного механізму утвердження гендерної рівності, направленою на впровадження міжнародно-правових стандартів з питань рівності чоловіків та жінок, а також недискримінації за статевими ознаками. Крім того, відмічений Закон вбачався реальним кроком на виконання Україною тих зобов'язань, що були взяті державою за різними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою [193]. Не менш схвальних відгуків заслуговує й Закон України «Про політичні партії в Україні» [176], де було запроваджено гендерні квоти, що стало способом забезпечення представництва жінок у владних структурах.

Зазначений крок сприймався суспільством доволі схвально, адже дозволяв та дозволяє дотепер усунути дисбаланс можливостей на підставі різної статі та реалізувати на однаковому рівні низку громадянських прав, наданих Конституцією.

Зрозуміло, що визначення дефініції «гендерна рівність» не завершується виключно його законодавчим тлумаченням, оскільки науковці-правники знаходяться в постійному пошуку найбільш вдалого формулювання. Так, присутня позиція, відповідно до якої гендерна рівність являє собою не тільки однакові, тобто рівні можливості та правовий статус чоловіків та жінок, а ще й відсутність переваг за статтю, заборону дискримінаційних умов та мотивів при прийнятті на роботу, а також свободу вибору, розвитку і, врешті-решт, пошуку [146]. Поряд з цим аморфний вираз «відсутність переваг або привілеїв» видається доволі сумнівним, адже об'єктивність умов, в яких відбувається реалізація тих чи інших професійних обов'язків, моментами доволі жорстка. Наприклад, в деяких підрозділах правоохоронних органів представники цих підрозділів повинні вдягати на завдання бронежилети та інше екіпірування, яке важить понад сорок кілограмів. Стандартно чоловіки мають більшу вагу та вищий індекс м'язів, що створює для них об'єктивну, природню перевагу перед жінками, але це не можна вважати дискримінаційним положенням чи дискримінаційною вимогою до роботи/служби, оскільки все екіпірування, яке належить до використання, є запобіжником травм, пошкоджень чи ще більш несприятливих наслідків, що прямо впливає на можливість правоохоронців ефективно виконувати свої обов'язки, перебуваючи під відносним захистом. Наведений приклад слід вважати скоріше фактором, який впливає на формування штату та домінування тієї чи іншої статі на конкретних посадах, від яких жінки частіше добровільно відмовляються. Сама ж гендерна рівність дотримується через вимоги до вступу до навчальних закладів системи Міністерства внутрішніх справ, де показники необхідних до здачі нормативів є ідентичними як для чоловіків, так й для жінок. Це ж стосується умов

навчання та праці, розміру заробітної плати або отримання вищого звання та руху по кар'єрним сходам. Більш того, останнім часом й декретні права через законодавчі новели між чоловіками та жінками прирівнюються, що вже йде в розрізі усунення дискримінації саме по відношенню до чоловіків, що мала місце раніше в певному сенсі.

В будь-якому разі термін «гендерна рівність» було б доцільно доповнювати зауваженням про те, що чоловіки та жінки мають і рівні умови для реалізації власних прав в економічному, політичному, соціальному та культурному житті, не страждаючи від штучного заниження їхньої цінності виключно за статевою ознакою. На авторський погляд доволі влучною здається позиція Т. Є. Кагановської, яка відмічає, що гендерна рівність базується на системі вимог, котрі переслідують мету у вигляді висунення всім людям рівних умов та надання рівних можливостей незалежно від статі для реалізації наявних здібностей та без прив'язки до конкретної соціальної ролі в суспільстві [108].

До речі, щодо ролей в суспільстві, то поліцейська діяльність традиційно розглядається як різновид діяльності окремої мілітаризованої структури, де має місце суворі маскулінність, що начебто не в'яжеться із класичним портретом жінки-поліцейського. Ті ж такі голівудські фільми, де доволі часто центральним персонажем є офіцер поліції, усіляко рекламують зразок мужності та сміливості – чесного та порядного поліцейського-чоловіка. О. О. Орлова пише, що асоціації подібного роду в свідомості людини вже настільки міцні, що розрив шаблону вбачається доволі складним завданням [156]. Щоправда, такий зв'язок та асоціація поліції із силою та подекуди жорстокістю іноді призводить до протилежного ефекту, коли суспільство відкидає довіру до поліції, даючи змогу з'явитися на світ течіям, на кшталт #SayHerName чи #BlackLivesMatter [144]. Таким чином, звичні соціально-рольові механізми підлягають корегуванню, адже майже у всьому світі поліція вже давно намагається припинити асоціацію цього органу з

каральним механізмом, та побудувати новий асоціативний ланцюжок – як сервісної служби.

Важливість гендерної рівності, як одного з базових прав людини та громадянина випливає і з базових положень Конституції України. Так, ч. 3 ст. 24 Основного Закону проголошує, що рівність прав жінки та чоловіка забезпечується через: надання рівних можливостей у громадсько-політичній та культурній діяльності; здобуття освіти і професійної підготовки; працю та винагороду за неї; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям тощо [130]. Остання теза щодо вагітності, материнства і всіх аспектів, що прямо з цим пов'язані, так само як фізичні відмінності між чоловіком та жінкою має неабияке значення, адже біологічно-фізичні відмінності чоловіка та жінки в правовому контексті повинні компенсуватися забезпеченням однакових прав і свобод людини і громадянина в діяльності всіх сфер суспільного буття, коли можливості урівнюються, а дискримінація навпаки – унеможливлюється.

Примітно, що тематику даного підрозділу можна розуміти двояко. З одного боку мова йде про гендерну рівність саме в середині правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України та необхідності забезпечення рівними можливостями як чоловіків-поліцейських, так й жінок-поліцейських, з іншого боку можна зрозуміти тему підрозділу, як гендерна рівність та однакове відношення до всіх людей з боку поліції під час розгляду, наприклад, тих самих справ про адміністративні правопорушення, де не працює джентельменський принцип більш лояльного відношення до потенційних правопорушників-жінок. Як відомо, правопорушник – особа поза статевих особливостей, принаймні в морально-етичному їх вигляді. Що ж до тематики підрозділу, то дійсно неможливо обмежуватися виключно дискусією щодо гендерної рівності в питаннях роботи Національної поліції, а треба висвітлити й проблематику гендерної рівності (відповідного принципу) в

контексті дотримання прав і свобод людини під час діяльності Національної поліції, зокрема в тих же випадках адміністративного провадження або застосування певних поліцейських заходів. Тут вбачається доречним процитувати професора кафедри конституційного та трудового права Запорізького національного університету Н. В. Галіцину, яка вказує, що залучення жінок до роботи в поліції на рівні з чоловіками це не поступка євроінтеграції, а результативний процес, який підвищує ефективність ухвалення управлінських рішень, а також підвищує довіру суспільства до поліції. Жінки менш агресивні, а відтак рідше вдаються до поліцейського заходу у вигляді фізичного впливу, вирішуючи власні завдання більш м'якими способами, оскільки вони також більш комунікабельні. Не менш важливо, що в жінок спостерігається вищий рівень дисципліни, а їх незамінність у справах щодо насильства в сім'ї чи робота із жертвами інших насильницьких дій вже неодноразово підтверджена різними дослідженнями по всьому світу [45]. Такі переваги очевидно компенсують меншу фізичну силу чи витривалість, оскільки, подекуди, винахідливість важливіша за мускулатуру. В цій же канві розмірковує й Н. В. Федоровська, на переконання якої жінка-поліцейський, наприклад, на викликах за участі дітей тісно асоціюється з матір'ю, а відтак простіше встановлює контакт та домагається довіри. При цьому Н. В. Федоровська все ж таки не схильна вважати подібні привілеї компенсацією фізичної сили. Вона пише, що менший зріст, вага та схильність правопорушників зневажати жінок-поліцейських створюють не абиякі проблеми та роблять жінок-поліцейських потенційно уразливими, якщо вони опиняються у конфліктній ситуації під час несення служби [233]. Тому, тут скоріше йде мова про доповнення чоловіків-поліцейських та жінок-поліцейських, де кожна стаття має власні переваги, які можуть застосовуватися в оперативній обстановці. Не викликає сумнівів, адже вже перевірено практикою, що внаслідок меншої фізичної сили жінки частіше за чоловіків вирішують конфліктні ситуації, в яких потребується втручання поліції, без вдавання до фізичного впливу, а також краще ведуть службову документацію.

Причина цьому – стиль роботи жінок, котрі більш терпеливі, толерантні та менш агресивні [169].

Посеред іншого, необхідність залучення обох статей для виконання завдань поліції пояснюється не тільки можливістю уникнути фізичного впливу через відносно меншу агресивність жінки-поліцейського. Іноді необхідність наявності різних статей є прямою вимогою законодавства, коли мова йде про ситуації, на кшталт, огляду особи. Стаття 260 КУпАП говорить про те, що з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, допускається адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів, у тому числі посвідчення водія, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення осіб від керування транспортними засобами, морськими, річковими, малими, спортивними суднами або водними мотоциклами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції [123]. В цьому розрізі нас цікавить особистий огляд, який за ст. 264 вже згаданого кодифікованого нормативно-правового акту може провадитися уповноваженою на те особою тільки однієї статі з оглядуванням і в присутності двох понятих тієї ж статі. Інше – пряме порушення прав і свобод людини і громадянина. Навіть чисто теоретично складно уявити, коли потенційну правопорушницю буде оглядати чоловік, оскільки огляд має на увазі, в тому числі, роздягання особи та огляд різних місць на тілі, що буде просто таки нонсенсом та величезним скандалом. Тому, як можна побачити, наявність жінки-поліцейського не тільки дотримання гендерної рівності в середині структури Національної поліції та допомога у великій кількості оперативних ситуацій, де жіночі якості більш релевантні за чоловічі, а й пряма необхідність для дотримання прав і свобод людини і громадянина вже під час того самого адміністративного провадження або реалізації певних поліцейських заходів. Саме з цих підстав поліцейські команди останнім часом

мають змішаний склад та є рекомендація включати до такої команди щонайменше одну жінку.

Думки вищезгаданої Н. В. Галіциної простежуються й в позиціях інших як теоретиків, так й практиків поліцейської роботи. Зокрема експерт з гендерних питань Міжнародного центру перспективних досліджень Олена Захарова вказує, що жінки-поліцейські – це вагомий механізм скорочення насильства зі сторони правоохоронних органів по відношенню до громадян. Особливо важливим такий напрямок видається в умовах воєнного стану, коли нервові клітини всіх без виключення людей знаходяться під перманентним стресом та подекуди не витримують навантаження. Варто пам'ятати, що у поліції завжди чи майже завжди є альтернатива заходам примусу у вигляді методів переконання чи подібного до нього, де жінкам немає рівних. Жінки-поліцейські легше за чоловіків знаходять спільну мову з підвладними суб'єктами, не нехтуючи при цьому Законом, та застосовуючи його у передбачених випадках за всіма канонами [202].

На додачу до наведеної тези А. П. Стахура пише, що робота поліцейських у військовий час суттєво ускладнена, адже з одного боку вони виконують специфічні завдання особливого правового режиму (викриваючи колаборантів, умовно кажучи), а з іншого – вони знаходяться під постійним тиском, коли загострюються кар'єрні, особистісні та службові прояви гендерної нерівності [225]. Цілком вірогідні ситуації, коли поліцейський-чоловік, котрий був на фронті певний час та внаслідок поранення чи контузії повернувся до служби у лавах Національної поліції, буде вважати не справедливим кар'єрне просування жінки-колеги, яка начебто, в його очах, зробила менше для держави та народу України і цілком можливо отримує підвищення не за професійні компетенції, а в силу сторонніх факторів. Разом з тим можливо й навпаки, що така жінка-поліцейський зловила декількох колаборантів, розкрила кримінальні правопорушення, працювала на благо держави, а її колега був за три сотні кілометрів від лінії фронту, а по поверненню отримує підвищення, через що також можливі конфлікти на тлі

несправедливості та гендерної дискримінації: реальної чи уявної, оскільки межі не завжди легко простежуються.

Не можна ігнорувати й фактор того, що адміністративні правопорушення в теперішній момент доволі часто вчинюються внутрішньо переміщеними особами, які не отримують достатньої допомоги від держави та вимушені вдаватися до протиправних дій різного характеру. Ці люди вочевидь сильно постраждали від війни та потребують не тільки покарання за проступок, а й більш гнучкого відношення, зокрема з боку тієї ж поліції, яка найчастіше має з ними перетинання в силу специфіки роботи.

Міркуючи про шляхи вирішення проблем гендерної рівності в поліції в умовах воєнного стану, що однозначно позитивно відіб'ється й на гендерному регулюванні адміністративних проваджень та в цілому взаємовідносин із громадянами, необхідно знову звернутися до пропозицій А. П. Стахури, де передбачено наступний алгоритм дій: по-перше, слід забезпечити жінок-поліцейських усім спорядженням з врахуванням їх анатомічних особливостей та створити відповідні санітарно-гігієнічні умови несення служби; по-друге, зробити процедуру конкурсного відбору більш відкритою та вноrmованою; по-третє, дотримуватися всіх приписів законодавства про працю; по-четверте, профілактична та просвітницька робота по донесенню важливості гендерного балансу; по-п'яте, створити спеціальні підрозділи, які б були уповноважені реагувати на випадки дискримінації за ознакою статі та інших проявів гендерної нерівності; по-шосте, покращення психологічного забезпечення поліцейських; по-сьоме, імплементувати успішний зарубіжний досвід [225].

Примітною видається й думка Лізи Дені – дослідниці, яка займається питаннями правосуддя, зокрема через призму залучення жінок до системи правосуддя, будучи старшим науковим співробітником при декількох закладах вищої освіти в Австралії. Згадана дослідниця наголошує на тому, що можна видозмінювати законодавство та довго дискутувати на тему того, що саме слід змінити в державі, аби забезпечити гендерну рівність, віднайти

безліч проблем та навіть шляхи їх вирішення, але все це марно, якщо в середині суспільства не відбуваються зміни, які б відповідали часу. На увазі мається те, що поліція є відображенням суспільства, отже зміни у поліції – це дзеркало змін у суспільстві. Крім того, помилково зосереджуватися виключно на жінках та дівчатах, коли гендерна рівність працює в обох напрямках, і деякі чоловіки також страждають від непорозуміння їхньої природи (особливо, коли мова йде про ЛГБТ-спільноту). Хоча Закон дозволяє службу представникам ЛГБТ-спільноти в поліції, стан такої спільноти доволі важкий, адже стикається з ворожими поглядами як з боку колег-гомофобів, так й з боку консервативного соціуму, який не буде контактувати з таким поліцейським. І це вже не стільки питання законодавства та його прогресивних змін, а скоріше просвітницька робота в сфері культури в усіх сферах життя [48]. Зрозуміло, що наведені розмірковування більш характерні західному соціуму, оскільки в Україні гомосексуальна тематика ще досі табуована та люди відповідної спільноти характеризуються високим рівнем латентності, втім це не означає відсутність такої спільноти, в тому числі в лавах Національної поліції. При цьому зрозуміло, що підвищення толерантності до всіх гендерів несе низку переваг. Так, наприклад, при порушеннях правил щодо мирних зібрань того ж «Прайду» комунікація представників течії була б більш ефективною з поліцейським, який поділяє їх погляди, та міг би пояснити втручання не нетерпимістю, а вмотивованістю та законодавчим базисом. З огляду на це, очевидно, що поліція може не тільки надавати підтримку, а й бути рушійною силою інформаційно-просвітницьких кампаній у суспільстві, які розвінчують гендерні упередження та стереотипи, але виключно за підтримки держави в інших культурних сферах буття. Таким чином, поєднання політики гендерного інтегрування в усіх сферах життя і за всіма напрямками суспільного розвитку та поліпшення становища жінок/чоловіків/осіб, що не визначилися зі своїм гендером у тих сферах, де існує нерівність, має сенс та має вагоме загальнонаціональне значення [162].

Реалізація гендерної рівності в діяльності Національної поліції це, окрім квотування, формування полістатевих екіпажів, висування однакових вимог до кандидатів в поліцейські, ще й політика держави та центральних органів виконавчої влади у відповідній сфері, зокрема Міністерства внутрішніх справ, яке розробляє відповідні плани та стратегії, запроваджуючи спеціальні посади та назначаючи керівників, котрі повинні слідкувати за дотриманням принципу гендерної рівності та унеможливлювати будь-які дискримінаційні прояви (бажано не тільки на гендерній основі, а й на релігійній тощо). Стандартно, як пише О. Ю. Дрозд, такі плани та стратегії містять наступні постулати: заходи, що сприяють ефективній реалізації гендерної політики, в тому числі такі, що запобігають всім формам гендерно-зумовленого насильства, а також заходи щодо утворення окремих структурних підрозділів із забезпечення гендерної політики та забезпечення функціонування інституту радників з гендерних питань у центральних органах управління органів системи МВС [84]. Присутні гендерні постулати й в загальних нормативно-правових актах, а не тільки галузевих. Зокрема, можна навести Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», де у пункті 5 вказано: «забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат» [179]. Інша справа, що завдання держави зробити всі ці постулати реальними та ефективними, а не виключно декларативними, як іноді все одно трапляється.

Насамкінець варто наголосити, що гендерна рівність в діяльності Національної поліції України являє собою надзвичайно важливу компоненту, котра безпосередньо здійснює вплив на якість діяльності відповідного правоохоронного органу. Це, в свою чергу, дозволяє розширювати основні напрями діяльності поліції та робити процеси їх системної реалізації більш якісними та конструктивними, захищаючи права і свободи людини і громадянина. Крім того, саме дотримання принципу гендерної рівності дозволяє казати про демократичність державного устрою та слугує основою

для подальшого становлення правової державності в Україні, доктринально впливаючи на подальшу її європейську інтеграцію

Висновки до розділу 2

В рамках даного підрозділу, де розглядалися питання організаційно-правового забезпечення дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України, було зроблено масштабний аналіз думок вчених, емпіричної дослідницької бази, законодавчих положень, судової практики як національних судових органів, так й безпосередньо правозастосування з боку Європейського суду з прав людини, в контексті різних аспектів: від особливостей реалізації поліцейських заходів до гендерної рівності людей перед законом та проблематики гендерної рівності в лавах самої Національної поліції.

Окрім іншого, в підрозділі було аргументовану думку, що прихід індивідуумів до спільного життя, що сформувало так зване «суспільство» відбувся для того, аби мати більше прав, які могли б більш-менш передбачувано оберігатися, що значно безпечніше за життя за «законом джунглів». При цьому уповноваженими на захист прав і свобод людини і громадянина в будь-якій державі виступають правоохоронні, силові структури, які теоретично керуються у власній діяльності виключно принципами верховенства права, законності, прозорості, відкритості, політичної нейтральності, партнерства тощо.

Саме ж питання неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина стало особливо важливим, з огляду на розширення компетенції Національної поліції України в системі ймовірних примусових заходів, зумовлених військовим станом. Разом з тим дотримання прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної поліції, попри будь-які розширення

компетенцій, це певний базис та фундамент, без якого неможлива розбудова демократичної держави із домінуванням принципу верховенства права.

В рамках другого підрозділу було також поставлено окремий наголос на тому, що під час застосування поліцейського заходу ключовою тезою є саме словосполучення «обмеження прав», яке доволі чітко маркує сутність чи, точніше, обов'язковий наслідок застосування поліцейського заходу, підкріплюючи лінгвістично також важливу різницю між іншою юридичною конструкцією, а саме «порушення права». Враховуючи відмічену різницю, виключні повноваження поліції на застосування поліцейських заходів повинні мати чітку кореляцію з алгоритмами і приписами, які вирізняються передбаченістю та правовою визначеністю, а також надаються і розробляються через призму утвердження принципу забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина. Згадана кореляція, до речі, доволі якісно вибудовується при розумінні вектору взаємовідносин між поліцією та населенням, відповідно до якого потенційне заподіяння шкоди підозрюваному у вчиненні протиправного діяння (чи бездіяльності) є меншим або співмірним потенційній, тобто відвернутій, небезпеці суспільним правовідносинам. Водночас, не варто забувати й того, що поліцейський захід пов'язаний із динамікою буття, а відтак застосовується, виходячи із ситуації «на землі», а не «на папері», що унеможлиблює судову санкцію на його застосування.

Серед головних особливостей дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції було визначено: існування категорії прав і свобод людини обмежує поліцію в свавільному трактуванні власних повноважень, не даючи в такому разі переходити межу дозволеного; пропорційність втручання із співвідношенням нанесеної шкоди та відвернутої загрози; не ідентичність «обмеження» та «порушення»; керування поліцією в обов'язковому порядку принципами законності, верховенства права та правової визначеності; врахування критеріїв законності, абсолютної необхідності та ефективності під час реалізації

поліцейських заходів, мінімізація суб'єктивної оцінки, яка не заперечує застосування «здорового глузду/розсуду»; націленість кожного поліцейського заходу на досягнення конкретного результату та їхня строковість, що передбачає відміну заходу, що застосовувався, після досягнення законної цілі.

Важливе твердження також було зроблено в підпункті 2.1., де фігурує висновок, що суспільству та окремим його представникам «можна все, що прямо не заборонено», а органам влади, правоохоронним органам – «виключно те, що прямо дозволено». В свою чергу у підпункті 2.2. лейтмотивом відзначилася думка, що дотримання прав і свобод людини та громадянина під час адміністративного процесу – це безпосередньо можливість особи піддати аргументованому сумніву заклики щодо неправомірності його дій через оскарження дій чи бездіяльності суб'єктів із владними повноваженнями або змусити їх діяти в межах законодавчого поля, не дозволяючи приймати завідомо неправомірні та помилкові управлінські рішення, використовуючи весь наявний та наданий законодавцем інструментарій: від позовної заяви (письмових пояснень) та права на апеляційне чи касаційне оскарження у випадку невдоволення результатом розгляду справи судом першої інстанції до виконання судового рішення через звернення до тих самих органів Державного казначейства за безспірним списанням суми боргу/судового збору тощо, що виступає певним оберегом від помилкових дій владного органу подібного типу у майбутньому. Крім того, наявним є кореляційний зв'язок комплексності поліцейських заходів із адміністративним провадженням.

В підрозділі 2.3 увага зосереджувалась на недопустимості порушення права особи на свободу та особисту недоторканість. В цьому розрізі було зазначено, що, попри той факт, що право на свободу та особисту недоторканість є не абсолютним, варто пам'ятати, що чуттєвість даного права створює надзвичайну напругу та величезний тиск на поліцію чи інші органи правопорядку на предмет того чи не було перевищено межі вмотивованого обмеження цього фундаментального права людини, що б свідчило про

зазіхання на загальні права та свободи людини і громадянина. Достеменно відомо, що обґрунтуванням обмеження свободи та особистої недоторканності може бути виключно наявність в уповноваженого органу всіх доказів/підстав, які б свідчили про безумовну необхідність обмеження права особи для досягнення того чи іншого законного завдання.

Підпункти 2.4. та 2.5. зосередилися на вивченні питань дотримання прав і свобод людини та громадянина під час мирних мітингів та аспектів гендерної рівності. Головним же висновком всього підрозділу можна сміливо назвати тезу, що завжди має бути дотримано принцип пропорційності, який є квінтесенцією всіх аспектів взаємовідносин між поліцією та населенням, коли мова заходить про дотримання прав і свобод людини та громадянина. Держава може обмежувати права людини лише у випадках гострої необхідності й лише в обсязі, що є необхідним для досягнення певної легітимної мети. Тобто, має бути дотримано баланс інтересів між характером і ступенем втручання, з одного боку, і причиною цього втручання, з іншого.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Місце прецедентної практики Європейського суду з прав людини в реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України

Здійснивши вибір на користь незалежного розвитку й закріпивши цей шлях в Конституції, Україною було підтверджено намір слідувати розвитку й зміцнити принципи демократичності, соціальності й верховенства права в нашій країні, головним постулатом яких є дотримання прав та свобод людини.

Український європейський вибір став можливим через усвідомлення українцями потреби в поступовій євроінтеграції як значущого чинника стабільності в політиці, ефективного забезпечення інтересів національного характеру, скорішого розвитку економіки держави, а отже і соціального благополуччя. Беручи до уваги бажання нашої держави досягнути європейської інтеграції й дієво співпрацювати в рамках пріоритетних сфер, що в майбутньому призведе до набуття Україною статусу члена ЄС, особливо актуальними й важливими стають завдання по якісній та вчасній реалізації базових норм спільних законодавчих договорів, документів ЄС щодо України й українського законодавства по налагодженню співпраці нашої держави та ЄС й наступної євроінтеграції.

Тут неабияке значення відіграють права та свободи людини, адже саме вони являють собою абсолютну цінність, є невід'ємними та належать кожній людині від моменту народження. У всякому суспільстві ці права та свободи постають досить істотним інститутом, завдяки якому регулюється правовий

статус особи, рамки вторгнення в її особисту сферу, встановлюються гарантії захисту та реалізації її прав й свобод. Тому забезпечення прав та свобод людини є однією з найбільш головних державних функцій [105;106;107].

Зважаючи на розгалужену систему наукових доробків в рамках питання практичного застосування в якості джерела права рішень й практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) (виокремимо таких вчених: І. В. Андронов, О. К. Вишняков, В. І. Євінтов, В. П. Паліюк, П. М. Рабінович, С. Є. Федик, тощо) та більш скромну кількість наукових досліджень в сфері впливу практики ЄСПЛ на діяльність суб'єктів правозастосування в Україні (тут можна назвати доктора юридичних наук як В. А. Завгородній), важливо відмітити, що з'ясування ролі та місця практики ЄСПЛ при реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України є вельми потужним запитанням. Саме це питання і буде проаналізовано в даному підрозділі.

Для нашої держави, що є країною-членом Ради Європи, з точки зору чітких правових механізмів розв'язання спорів та дотримання права особи на свободу та особисту недоторканість, визначальним міжнародним документом є Конвенція про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. (надалі – Конвенція/ЄКПЛ). Хоч і існують документи ООН, якими передбачена певна процедура подання індивідуальних скарг щодо порушення державою прав особи, контрольний механізм Конвенції є значно розвиненішим і ефективнішим у європейському правовому контексті. Зокрема, цей механізм забезпечується діяльністю ЄСПЛ, що за роки своєї роботи створив цілу систему судової практики по реалізації країнами-учасницями норм ЄКПЛ [121].

Згідно з положеннями статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди при розгляді справ використовують Конвенцію та практику ЄСПЛ в якості джерела права [173]. Підтримує позицію законодавця і О. С. Погребняк, що визначає рішення ЄСПЛ як частину національного українського

законодавства. Суди держави-учасниці Ради Європи повинні зважати на прецеденти ЄСПЛ й здійснювати тлумачення внутрішніх норм беручи до уваги прецедентну практику [159]. Проте те, як має бути і як є в житті – це, можливо, два паралельні світи, що не перетинаються. Як вважає В. А. Завгородній, за ігнорування українськими судами практики ЄСПЛ при прийнятті рішень, слід додати нормативну підставу для подачі апеляційних та касаційних скарг, а також додатково можливість притягати суддів до дисциплінарної відповідальності за нехтування практикою ЄСПЛ. Тож, розглядаючи такі скарги вищий суд має скасувати прийняте судом нижчої інстанції рішення й прийняти нове, зважаючи на практику ЄСПЛ. Також, В. А. Завгородній пропонує також встановити додаткові премії до заробітної плати в якості засобу заохочення для суддів, що використовували б системно практику ЄСПЛ [93].

Якщо казати про практику застосування рішень ЄСПЛ, то можна побачити наступну тенденцію: вплив практики ЄСПЛ на правозастосовну діяльність судів має місце на інформаційному рівні, однак другий аспект правового впливу, зокрема мова йде про виховний аспект, відбувається частково й повільно, адже навіть зараз не всі судді розуміють роль практики ЄСПЛ, наскільки вона пріоритетна й обов'язкова для застосування судами всіх інстанцій задля дотримання принципу верховенства права та забезпечення прав людини, передбачених ЄКПЛ.

В даному підрозділі хочеться приділити увагу правоохоронній діяльності як виду правозастосовної, зокрема звернемо увагу на те, що робота правоохоронних органів часто тягне за собою порушення прав людини, які гарантуються Конвенцією [111;113].

В січні 2024 року випустили традиційний статистичний звіт ЄСПЛ за результатами роботи у 2023 році. Згідно до статистичних даних ЄСПЛ за весь 2023 рік, було отримано 34650 заяв, з яких проти України 2531 заява [224]. З 38260 розглянутих ЄСПЛ у 2023 році заяв, прийнятними визначено лише 18%, тобто ЄСПЛ прийняв до розгляду 6931 заяв. Проти України було

винесено 130 рішень, в 123 з яких Суд зафіксував хоча б одне порушення норм Конвенції (через таку кількість вирішень проти нашої держави ми посіли друге місце серед всіх країн-членів ЄКПЛ) [230].

Загалом за останніми даними ЄСПЛ (на 30.04.2024) на розгляді в Суді перебуває 65500 справ проти держав-сторін Конвенції. З них - 7950 справ проти України, що складає 12,1 % від загальної кількості заяв [153]. Ознайомитись з гістограмою та з співвідношенням справ проти всіх держав-учасниць ЄКПЛ можна у Додатку 1.

У винесених рішеннях проти України зафіксовано найбільше порушень ст. 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність), ст. 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту), ст. 3 Конвенції (в частині відсутності ефективного розслідування та нелюдського, такого, що принижує гідність, поводження) та ст. 6 Конвенції (в частині права на справедливий суд та надмірної тривалості провадження). Також присутні порушення Україною ст. 2 Конвенції (в частині позбавлення права на життя та відсутності ефективного розслідування), ст. 8 ЄКПЛ (право на повагу до приватного і сімейного життя), ст. 10 Конвенції (свобода вираження поглядів). Таким чином, на жаль, в нашій державі фіксуються жорстке, нелюдське поводження з особами, які знаходяться під державним контролем; неефективність розслідування правоохоронними органами скарг щодо жорстокого поводження представників держорганів, зокрема мова йде про місця досудового тримання осіб під вартою й в установах виконання покарань, тощо.

Зважаючи на дані статистики ЄСПЛ та ті статті ЄКПЛ, що порушуються Україною найчастіше, то основними порушниками Конвенції серед суб'єктів правоохоронної діяльності є працівники й посадовці поліції та Державної кримінально-виконавчої служби України.

Нижче пропонується дослідити міжнародні державно-правові стандарти, що відіграють значну роль у поліцейській діяльності, адже вони мають на меті захист прав та свобод людини від зловживань державними

органами та їх посадовцями, зокрема і поліцейськими:

- Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими від 1955 року;
- Міжнародна конвенція щодо ліквідації всіх форм расової дискримінації від 1965 року;
- Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 1979 року;
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок 1979 р;
- Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочину та зловживання владою від 1985 року;
- Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила») 1985 р.;
- Зведення принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в будь-якій формі (1988 р.);
- Керівні принципи ООН щодо попередження злочинності щодо неповнолітніх від 1990 р.;
- Правила ООН, щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі від 1990 року;
- Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію дискримінації стосовно жінок (1999 р.);
- Міжнародна конвенція про захист прав усіх робітників-мігрантів і членів їхніх сімей 1990 р.;
- Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від примусового зникнення від 2006 року [121].

Досить важливим міжнародним законодавчим документом в межах європейського континенту щодо ролі й місця події є прийнята Асамблеєю Ради Європи в 1979 р. «Декларація про поліцію», що юридично підтвердила положення про поведінку правоохоронців, а також затвердила статус та етичні правила діяльності поліцейських органів.

Загальні положення Декларації підкреслюють, що прийняття

державами-учасницями правил поліції буде вдосконалювати європейську систему захиста прав та основних свобод людини. Окремо зазначається, що поліцейським не мають працювати ті, хто, знаходячись на пості поліцейського, порушили права людини чи ті, хто працював у підрозділах поліції, що розформовано через антигуманну практику. Міжнародний документ рекомендує проводити для співробітників поліції активні моральну та фізичну підтримки національного суспільства, а також дати їм той же статус та права, що й працівникам державної цивільної служби. Базові розділи Декларації розповсюджуються на всіх робітників та органи, включаючи секретні служби, військову поліцію, збройні сили чи поліцію, що реалізують правоохоронну діяльність, здійснюють розслідування правопорушень, охорону громадського порядку та державної безпеки. В рамках Декларації також прописано норми поведінки поліцейських на випадок війни чи інших надзвичайних ситуацій, а також при окупації територій країни іноземною державою, що наразі для нашої держави є вкрай актуальними [121].

Згідно з європейськими стандартами правоохоронної діяльності, обов'язки поліцейського включають, перш за все, захист від насильства, грабежу й решти суспільно небезпечних дій власних громадян та суспільства, як це передбачено законом.

Поліцейський у своїй роботі має протистояти законодавчим порушенням і, у разі, коли правопорушення може спричинити непоправну та серйозну шкоду, має, не втрачаючи часу, вжити всіх можливих заходів по запобіганню такому правопорушенню. Виконуючи свої обов'язки, працівник поліції зобов'язаний рішуче діяти аби досягнути визначену чи законодавчо-дозволену мету. При цьому застосовуючи силу виключно в розумних рамках.

Якщо частина роботи поліцейського пов'язана із секретними даними, він має берегти їх в таємниці, в ситуаціях, коли виконання професійних обов'язків чи правові положення не пропонують іншої поведінки.

Під час охорони особи, якій необхідна медична допомога чи догляд,

представник поліцейських органів має забезпечити ці медичні потреби зі сторони медичного персоналу, а при потребі – вжити заходів по порятунку життя та здоров'я цієї особи. Коли затриманого передано під медичне спостереження, поліцейські мають виконувати приписи лікарів та інших компетентних медпрацівників.

Декларація присвятила окремий розділ на запобігання діянням поліції, що виходять за межі законності. Представник поліції має здійснювати власні професійні функції чесно, неупереджено та з почуттям власного достоїнства. Поліцейський має утриматися від всяких корупційних проявів та рішуче протидіяти їм.

Посадовці, зокрема поліцейські, у своїй повсякденній роботі зобов'язані неухильно дотримуватися міжнародних правових актів, які забезпечують захист прав і свобод людини. Якщо будуть порушені ці норми, особа, права якої були порушені, має право скористатися вітчизняними механізмами захисту своїх прав, а після вичерпання цих можливостей в Україні – звертатися до міжнародних судів, зокрема до Європейського суду з прав людини [121].

ЄСПЛ, що є головним правозахисним органом Європи, має явну перевагу перед більшістю інших сучасних правозахисних організацій – рішення та практика ЄСПЛ є обов'язковими для країн, що підписалися під Конвенцією. Завдяки цьому, рішення Суду впливають не лише на формування європейських, однак й світових стандартів прав людини, а також на законодавчу практику багатьох розвинених країн.

Відповідно до норм ч. 1 та 2 ст. 6 Закону України «Про Національну поліцію», поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, що застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [175]. На жаль, працівники поліції не сприймають норму Закону «з урахуванням», як щось обов'язкове та таке, чого неодмінно потрібно дотримуватись. Зазвичай працівники поліції першочерговим визнають принцип законності, згідно з яким поліція здійснює свою діяльність тільки в

межах повноважень, на підставі й у спосіб, визначені Основним законодавчим актом України [130] та іншими законами України. Отже, виходить, що практика ЄСПЛ фактично, на жаль, не постає основним й загальнообов'язковим джерелом права для використання при прийнятті рішень поліцією. Треба сказати, що навіть коли співробітник поліції знає про деякі рішення ЄСПЛ проти України, де зафіксована правова позиція, що не тотожна чинному законодавству, то для поліцейського така практика ЄСПЛ взагалі не буде мати ніякого значення [93].

Говорячи про реальний вплив практики ЄСПЛ на представників правоохоронної діяльності, зазначимо існування:

1) слабкого інформаційного впливу, що можна пояснити: бракуванню зацікавленості в ознайомленні з практикою ЄСПЛ особисто представниками правоохоронної діяльності, адже закон не вимагає від правоохоронних органів та посадовців обов'язкового застосування рішень ЄСПЛ як джерела права, а лише «верховенство права застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ»; відсутності достатньої кількості часу для вивчення практики Суду, що можна пов'язати з перевантаженістю поліцейських; доведення на заняттях службової підготовки виключно вибірових рішень ЄСПЛ [139];

2) відсутності виховного впливу через хибне розуміння ролі практики ЄСПЛ стосовно чинного законодавства, зокрема мова йде про моменти її невідповідності положенням чинного українського законодавства, а також пріоритетом принципу законності над верховенства права, якого й досі дотримується багата кількість правоохоронців;

3) залежності правоохоронного аспекту впливу від вказівок та позиції контролюючого органу, зокрема від системи прокуратури України;

4) відсутності соціального аспекту впливу практики ЄСПЛ на діяльність правоохоронних органів, адже аби правові позиції ЄСПЛ поширилися в соціумі, спершу практика ЄСПЛ має стати керівними ідеями діяльності самих суб'єктів правоохоронної діяльності [93].

Представникам правоохоронної діяльності варто не забувати, що

потрібно дотримуватися в першу чергу принципу верховенства права, й не ототожнювати його з верховенством закону, адже дуже часто останній принцип в силу помилок законодавця не відповідає верховенству права в розумінні норм Конвенції та наступної практики ЄСПЛ. Закони, що приймаються законодавцем, в першу чергу мають бути правовими для визнання таких законодавчих норм еталоном для слідування поліцейськими й іншими посадовими особами правоохоронних органів. Вони мають відповідати практиці ЄСПЛ, який в основу своєї ідеології поклав визнання людини, її прав та свобод найвищою соціальною цінністю.

Так, цілком зрозуміло те, що нехтування державою обов'язком забезпечувати та захищати право на життя призводить до непоправних втрат як людських життів, так і довіри до держави як захисника своїх громадян. Людина не може почуватися в безпеці в країні, де постійно порушують право на життя. Номінальний захист прав законом стає беззмістовним, якщо державні органи його не дотримуються, і немає ефективного механізму захисту.

Розуміння позитивного та негативного обов'язку держави у забезпеченні права на життя допомагає виявити об'єктивні причини порушень цього права поліцією. Позитивний обов'язок держави полягає у створенні належних умов для реалізації права на життя, що вимагає певних ресурсів. Іншими словами позитивний обов'язок держави передбачає, що держава повинна щось робити. Негативний обов'язок - не заважати реалізації цього права, тобто не позбавляти життя людину. Тож, ключовий правоохоронний орган України – поліція – має виконувати такі обов'язки: позитивний – створювати умови для реалізації права на життя, і негативний – не перешкоджати реалізувати це право, тобто не позбавляти життя людину [121].

Держава повинна гарантувати високий рівень професійної підготовки відповідних служб, задля зменшення ризиків, пов'язаних з їхньою професійною діяльністю, зокрема випадки заподіяння смерті. Через те, що

право на життя є непоновлюваним, на відміну від інших прав людини, тут найбільшу роль відіграють превентивні заходи по передбаченню злочинів проти життя та здоров'я особи. Якщо особа загинула під час проведення поліцейських заходів або використання вогнепальної зброї поліцією, то відповідальність перш за все лежить на правоохоронних органах, і такі випадки повинні бути ретельно розслідувані. Держава може законно порушити свій негативний обов'язок, позбавивши людину життя, однак лише у випадках, коли це є «виключно необхідним». До таких ситуацій належать самооборона чи захист інших від незаконного насильства; арешт чи запобігання втечі затриманої на законних підставах особи; правомірне придушення заворушення чи повстання.

Повноваження по обмеженню прав людини в рамках поліцейських заходів покладено на Національну поліцію України. Поліцейський захід використовується лише задля здійснення поліцейських функцій та повинен мати наступні характеристики: законність, необхідність, пропорційність та ефективність.

Права людини під час застосування поліцейських заходів повинні розглядатися як імперативний стандарт, що гарантується нормами права, які прямо описують поведінку поліцейських. Це робить права людини формально визначеними і обов'язковими для всіх, гарантованими відповідними механізмами забезпечення та захисними процедурами. Поліція, як одна з головних інституцій примусу, повинна діяти законно, обґрунтовано і виважено, що є запорукою ефективної правової системи держави.

Міжнародні стандарти з прав людини обмежують повноваження поліції на використання примусу. Згідно зі статтею 3 Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 1979 р. [122], службовці правоохоронних органів можуть застосовувати силу лише у випадках крайньої необхідності та в межах, необхідних для виконання їхніх зобов'язань. Цей пункт підкреслює, що сила правоохоронцями повинна використовуватися лише винятково. В той же час зазначається, що

правоохоронці можуть бути уповноважені застосовувати силу за умов розумної необхідності у конкретних обставинах аби запобігти злочину чи провести законне затримання або допомоги затримати правопорушників/підозрюваних. Використання сили за межами цих ситуацій не допускається.

Причини поліцейських зловживань можуть бути різноманітними, включаючи труднощі дотримання принципу співмірності при використанні сили. Порушити права людини можна через можуть відбуватись внаслідок неправильного сприйняття конкретних ситуацій. Крім того, зловживання можуть статися, коли поліцейські, скориставшись своїми повноваженнями, застосовують надмірну силу для залякування, примусу до дачі показань або через інші причини [121].

Значна частина порушень законності, включаючи фізичне насильство при досудовому розслідуванні, спричинена постійним навантаженням і потребою показувати ефективність роботи, а не спробами сфальсифікувати справу проти невинного. Як вважають самі поліцейські, «гарного поліцейського» відрізняє від «поганого» те, що він застосовує примус лише у випадку його впевненості у винуватості підозрюваного. З боку поліції, це спрощення роботи, а не метод «навісити» нерозкрити справу на будь-якої особи для показника. Брак толерантності поліцейських до катувань та жорстокого поводження можна пояснити тим, що ці дії стали корпоративною культурою й неформальними практиками по досягненню цілей, що встановлені керівництвом поліцейських.

Матеріали правозахисників та ЗМІ свідчать, що правоохоронці часто використовують насильство до затриманих для отримання зізнань, які можуть бути підставою для відкриття кримінального провадження чи підтвердження їх вини. Іноді насильство застосовують як метод отримання свідчень.

На жаль, вище описана ситуація залишається типовою для багатьох країн пострадянського простору, де затримані повинні співіснувати з неналежним поводженням при розслідуванні кримінальних злочинних

правопорушень. Натиск з боку політиків, суддів, прокурорів й іншого керівництва щодо розслідування якомога більшої кількості справ та неналежних показників ефективності поліцейської роботи, що застосовують для системи оцінки кількості «розкритих» кримінальних правопорушень, провокує зародження у поліцейських хибних стимулів для арештів та некоректного поводження.

Найчастіше тимчасові обмеження свободи відбуваються за браком судової санкції, виключно на підставі рішення уповноважених службовців поліції. Найбільший ризик порушення прав людини виникає в перші години затримання, коли затримані є найуразливішими, а поліцейські натискають на затриманих найбільше задля одержання показів. Зазвичай затримані потрапляють до приміщень територіальних органів поліції, що ускладнює контроль за додержанням прав затриманих, адже до таких спеціальних приміщень допускаються виключно певні особи.

Правоохоронці використовують тортури та жорстоке і принижуюче гідність поводження як під час боротьби з кримінальними правопорушеннями, так і при припиненні адміністративних правопорушень. Такі дії часто доповнюються іншими порушеннями, наприклад такими як необґрунтовані затримання та неповідомлення родичам щодо затримання, тощо [121].

За міжнародними нормами та чинним законодавством, використання сили під час затримання правопорушників допускається виключно тоді, коли порушник закону пробує втекти чи вчиняє опір.

Згідно з національною судовою практикою та прецедентним правом Ради Європи, найбільші претензії до держави з приводу забезпечення права на життя виникають у випадках затримання чи арешту осіб [44]. Міжнародне товариство вважає катування й інші жорстокі види поводження та принижуючими гідність покарання поліцейськими, грубими порушеннями прав людини. Катування є «ганебним» явищем, яке не може бути виправдане у системі цінностей правової держави, до якої йде Україна.

ЄСПЛ окреслив обставини, за яких таке поводження з особами, які перебувають під вартою, застосоване як запобіжний захід або виконання судового покарання, порушує ст. 3 ЄКПЛ та принижує людську гідність. Так, у справі «Мельник проти України» (заява № 72286/01) від 28.03.1996 ЄСПЛ визнав, що заявник зазнав принижуючого поводження через наступні умови утримання під вартою:

- переповненість камери, в якій заявник мав лише 1-2,5 м² особистого простору;
- можливість приймати душ та прати білизну лише раз на тиждень;
- тривале утримання у таких умовах [217].

У справі «Visloguzov v. Ukraine» (заява № 32362/02) від 20.08.2010 року, зокрема в п. 61, ЄСПЛ визнав, що неналежні фізичні (тобто побутові) умови утримання під вартою також є поводженням, що принижує гідність, а отже і порушують статтю 3 ЄКПЛ [216].

У справі «Л.С.Б. проти Сполученого Королівства» від 09.06.1998, зокрема в п. 36 рішення, ЄСПЛ звернув увагу на необхідність державі «утримуватися від навмисного і незаконного заподіяння смерті особи». Держава також повинна вжити належні заходи по захисту життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією. Суд в рамках цієї справи визначав чи зробила держава, враховуючи обставини справи, все, що можна було від неї вимагати, аби запобігти ризику для життя заявника, якого можна було б уникнути [210].

Усі випадки смертей, що відбуваються через дії державних органів без обставин, передбачених пунктом 2 статті 2 ЄСПЛ, коли сила була використана понад необхідну міру, порушують статтю 2 ЄСПЛ. Це зобов'язання першочергово відноситься до органів безпеки та поліції.

У п. 99 справи «Салман проти Туреччини» від 27.06.2000 року ЄСПЛ каже, що особи, які перебувають під вартою, знаходяться у вразливому становищі, а владні органи повинні їх захищати. Якщо особа потрапляє під

варту поліції у доброму стані здоров'я, а після звільнення в особи знаходять тілесні ушкодження, держава має надати правдоподібне пояснення характеру отримання особою таких ушкоджень (див. рішення у справі «Селмуні проти Франції» [221], № 25803/94, п. 87, ECHR 1999-V). Обов'язок влади звітувати щодо поводження з особою, яка перебуває під вартою, має особливо суворий характер при наявності випадку смерті особи [220].

У справі «Öneriıldız v. Turkey» від 30.11.2004 року, зокрема в п. 91, ЄСПЛ зазначає, що якщо життя особи було втрачено за обставин, що потенційно тягнуть за собою державну відповідальність, то статтею 2 ЄКПЛ передбачене зобов'язання держави по забезпеченню всіма можливими в її розпорядженні засобами адекватну реакцію – судову або іншу – так, аби законодавчі та адміністративні положення та приписи, утворені заради захисту права на життя, було належним чином застосовано, а всякі порушення даного права особи негайно були припинені, а винні в порушенні цього права були покарані й притягнуті до відповідальності [211].

Смерть при відбуванні покарання у в'язниці так чи інакше викликає припущення про провину держави, хоча це припущення можна оскаржити. Згідно з п. 110 справи «Ангелова проти Болгарії», якщо затриманий був здоровим на момент арешту, але помер у в'язниці, то держава має надати обґрунтоване та вагоме пояснення причин й фактів, які призвели до такої смерті [215]. За відсутності таких пояснень чи у випадку їх непереконливості, чи якщо держава без вагомих причин не надає ЄСПЛ запитуванні матеріали щодо факту смерті особи [212], ЄСПЛ вважає, що держава має понести відповідальність на підставі положень ст. 2 ЄКПЛ.

Тож, бачимо, що ЄСПЛ накладає на державу пряме зобов'язання не тільки по забезпеченню та захисту права людини на життя, однак й по обов'язковому покаранню за його порушення чи замах іншими особами.

Національна поліція демонструє свою компетенцію у впровадженні європейських стандартів прав людини в різних сферах діяльності, таких як охорона публічної безпеки, боротьба зі злочинністю, досудове розслідування,

розшук осіб тощо. Впровадження єдиних міжнародних стандартів у роботу Національної поліції є необхідним через зростання рівня транснаціональної організованої злочинності, швидку міграцію населення, великі відмінності в системах підготовки поліцейських у різних країнах, а також питаннями забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності. Підписуючи міжнародні угоди, держава має зобов'язати Національну поліцію суворо дотримуватися стандартів захисту прав людини при виконанні своїх обов'язків, реагувати на нові види злочинів та діяти згідно з міжнародними стандартами прав людини. Отже, необхідно узгодити принципи діяльності правоохоронних органів України з міжнародними, зокрема європейськими, стандартами.

З огляду на значний вплив судової практики ЄСПЛ не лише на конституційно-правову практику країн-учасниць Ради Європи, однак і на правозахисні системи в інших частинах світу, доцільно визнати рішення міжнародних правозахисних інституцій, особливо ЄСПЛ, в якості джерела міжнародних стандартів діяльності правоохоронних органів [121].

Звернемося до практичного аспекту нашого підрозділу, зокрема пропонується розглянути ще декілька рішень ЄСПЛ в сфері реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції. Так, наведемо як приклад справу «Олевник-Цеплінська і Олевник проти Польщі» (*Olewnik-Cieplińska and Olewnik v. Poland*) [245]. Пана Олевника викрали у 2001 році, а наступні 2 роки його позбавляли свободи та жорстоко поводитись, згодом у 2003 році взагалі вбили, після переданого викупу. Тіло знайшли лише у 2006 році. ЄСПЛ встановив, що відбулося порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції (мова про нездатність належно провести розслідування викрадення й захистити життя), а також її процесуального аспекту (нездатність здійснити розслідування справи після смерті).

Стосовно того, чи було дотримано владою позитивне зобов'язання, що передбачається в положеннях статті 2 Конвенції, по захисту життя пана

Олевника, зробивши все, що об'єктивно можна було чекати від держави, то Судом було враховано матеріали справи та те, що помилки слідства було добре задокументовано. Так, парламентським слідчим комітетом було проведено розслідування стосовно роботи поліцейських органів, прокуратури й інших органів держави і було доведено, що мали місце «очевидні бездіяльність, помилки, груба недбалість і непрофесіоналізм». Вони стали причиною нездатності встановлення злочинців, а отже і до смерті пана Олевника. Кількість недоліків була настільки велика, що комітету потрібно було дослідити питання про те, чи не працювали разом з бандою викрадачів самі посадові особи, а деякі помилки поліцейських стали приводом для проведення кримінальних розслідувань. ЄСПЛ вирішив, що зазначені факти чітко підкреслили відсутність у національних органів достатнього рівня сумлінності, що вимагається від державних органів при викраденні та тривалому утриманні в неволі, а також існування зв'язку між величезною кількістю багаторічних помилок і відсутністю прогресу розслідування, за часів життя жертви. Отже, державою було порушено своє зобов'язання по захисту життя пана Олевника, що означає, пряме порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції [195].

Рішення «Олевник-Цеплінська і Олевник проти Польщі» цікаве тим, що ЄСПЛ вперше використав підходи, що було викладено в рішенні у справі «Осман проти Сполученого Королівства» [246], до обставин, які пов'язано зі смертю людини після її викрадення. Нагадаємо, що підходами зі згаданої справи проти Сполученого Королівства визначено фактично існуюча та презюмована обізнаність («влада знала або повинна була знати у певний момент про існування реальної і безпосередньої загрози для життя конкретної особи або осіб внаслідок злочинних діянь третьої сторони»), що може бути підставою для виникнення у держави позитивного зобов'язання «вжити заходів в межах своїх повноважень, в результаті яких, розмірковуючи об'єктивно, можна було б очікувано уникнути цього ризику» (справа Османа, пункт 116). Тож, два питання, що вирішив ЄСПЛ в даній справі:

1) чи можна вважати викрадення та тривале позбавлення свободи «реальною й безпосередньою загрозою»;

2) якщо так, то чи було продемонстровано владою старанність, яка необхідна для знаходження пана Олевника й якомога швидшого встановлення особи злочинця задля захисту життя жертви.

Як вже було зазначено вище, ЄСПЛ в справі «Олевник-Цеплінська і Олевник проти Польщі» встановив, що відбулося порушення матеріального аспекту статті 2 Конвенції (мова про нездатність належно провести розслідування викрадення й захистити життя), а також її процесуального аспекту (нездатність здійснити розслідування справи після смерті).

Підводячи підсумки, варто сказати, що гарантії прав та свобод громадян в Україні здебільшого залежать не лише від їх проголошення в Основному законі України та в інших законодавчих актах нашої держави, а й від ефективності механізмів контролю за їх дотриманням у всіх сферах життя суспільства. Цей контроль здійснюється через велику систему державних та місцево-самоврядних органів, уповноважених на це Конституцією і законами України. Це розуміння контролю за дотриманням прав і свобод людини базується на тому, що такий контроль є одним із способів забезпечення правоохоронної функції сучасної держави. Ця функція включає охорону правопорядку, забезпечення верховенства права та законності, а також захист прав і свобод громадян.

Національна поліція, яка є характерним представником правоохоронної діяльності будь-якої держави, демонструє свою компетенцію у впровадженні європейських стандартів прав людини в різних сферах діяльності, таких як охорона публічної безпеки, боротьба зі злочинністю, досудове розслідування, розшук осіб тощо. Поліцейські у своїй повсякденній роботі зобов'язані неухильно дотримуватися міжнародних правових актів, які забезпечують захист прав і свобод людини.

Говорячи про реальний вплив практики Європейського суду з прав людини на представників правоохоронної діяльності, зазначимо існування

слабкого інформаційного впливу, що можна пояснити: бракуванням часу й що найголовніше – зацікавленості в ознайомленні з практикою ЄСПЛ особисто представниками правоохоронної діяльності, адже закон не вимагає від правоохоронних органів та посадовців обов'язкового застосування рішень ЄСПЛ як джерела права, а лише «верховенство права застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ».

Зазвичай працівники поліції першочерговим визнають принцип законності, згідно з яким поліція здійснює свою діяльність тільки в межах повноважень, на підставі й у спосіб, визначені Основним законодавчим актом України та іншими законами України. Отже, виходить, що практика ЄСПЛ фактично, на жаль, не постає основним й загальнообов'язковим джерелом права для використання при прийнятті рішень поліцією. Треба сказати, що навіть коли співробітник поліції знає про деякі рішення ЄСПЛ проти України, де зафіксована правова позиція, що не тотожна чинному законодавству, то для поліцейського така практика ЄСПЛ взагалі не буде мати ніякого значення. Також проблемою є те, що працівник поліції знаходиться під впливом вказівок та позицій контролюючого органу, зокрема від системи прокуратури України.

Впровадження єдиних міжнародних стандартів у роботу Національної поліції України є необхідним через зростання рівня транснаціональної організованої злочинності, швидку міграцію населення, великі відмінності в системах підготовки поліцейських у різних країнах, а також питаннями забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності. Підписуючи міжнародні угоди, держава має зобов'язати Національну поліцію суворо дотримуватися стандартів захисту прав людини при виконанні своїх обов'язків, реагувати на нові види злочинів та діяти згідно з міжнародними стандартами прав людини. Отже, необхідно узгодити принципи діяльності правоохоронних органів України з міжнародними, зокрема європейськими, стандартами.

3.2. Перспективи вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України

Через введення з 24.02.2022 р. в нашій країні правового режиму воєнного стану, проведення бойових дій на наших територіях, діяльність всіх державних інституцій, а в першу чергу Національної поліції України, зазнала істотних корективів та адаптацій. Проте питання захисту прав людини та громадянина проти протиправних посягань постає основним зобов'язанням правоохоронців України. Головною метою діяльності Національної поліції України є забезпечення надійного захисту прав і свобод людини, оскільки її робота безпосередньо спрямована на реалізацію цієї задачі. До того ж частиною 1 статті 7 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що одним з основних принципів поліції є гарантування додержання прав та свобод людини, що закріплені в Конституції, законах України та міжнародних договорах, що затверджені Верховною Радою України, а також сприяння їх реалізації [175].

Наразі перед Національною поліцією України стоїть, окрім підтримання правопорядку в регіонах, досить важливе завдання в рамках реалій воєнного часу – розробка дієвих заходів по протидії порушенням прав людини в нашій державі, поліпшення управлінсько-правового інструменту реакції на вчинення порушень в сфері захисту прав та свобод осіб, професійна та комплексна допомога потребуючим у важкий для держави час. Послідовне та спрямоване функціонування Національної поліції України, що націлене на ефективне забезпечення принципу поваги до прав громадян та тісної взаємодії з населенням, постає ключовою для впровадження європейських та міжнародних стандартів у роботу поліції. Отже, важливо, щоб дії поліції мали максимально прозорий та зрозумілий характер для громадян, а діяльність самої поліції здійснювалася виключно на основі закону і в межах визначених повноважень.

Зважаючи на те, що поліція відповідно до ч. 1 ст. 1 закону України «Про Національну поліцію» є центральним виконавчим органом, що спеціально створено державою для захисту прав та свобод людини й громадянина, боротьби зі злочинністю, підтримання публічної безпеки та порядку [121], суворе додержання принципів захисту прав людини правоохоронцями, зокрема поліцією, є ознакою гарантій забезпечення прав та свобод людини у демократичній країні [121].

Як зазначає А. А. Нікітін, Національна поліція України виступає в якості одного з центральних виконавчих органів в Україні, що в сучасних екстраординарних умовах спроможна консолідувати власні можливості в рамках спеціальної правосуб'єктності, як правоохоронний орган, на подолання всієї сукупності ризиків з обранням стратегії поведінки, що повноцінно складе основу існування безпеки для суспільства та людини на тривалий період часу [154]. Через вищезазначене є запит на аналізування питання дослідження перспектив удосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України.

Принцип додержання прав та свобод людини є одним з ключових принципів функціонування поліції при виконанні своїх законних задач, суть якого полягає в дотриманні поліцією наступних нормативних положень:

- дотримання тих прав та свобод людини, що гарантовані в Конституції, законах України та в міжнародних договорах України, які ратифіковані Верховною Радою України, і сприяння їхній реалізації;
- обмежувати права та свободи людини дозволено тільки на підставах й в порядку, що визначаються в Конституції та законах України, виключно при нагальній необхідності та в межах, необхідних для реалізації задач поліції;
- обмеження прав та свобод людини мають бути негайно припинені, коли ціль застосування цих заходів було досягнуто чи у випадку відсутності потреби в їх подальшому використанні;

- поліцейські в будь-якому разі мають заборону на сприяння, здійснювання, підбурювання чи терпиме ставлення до катування, жорстокого та принизливого поводження або покарання [37].

Тож, дотримання прав і свобод людини постає однією з основних умов роботи поліції, тому професійно реалізовувати функції правоохоронця без врахування цього принципу, закріпленого Конституцією, законами та міжнародними договорами України не вбачається можливим.

На сьогоднішній момент в Україні вже назріла нагальна потреба в змінах, які призвели б до покращення дієвості поліції щодо захисту громадян від незаконних посягань та посиленні соціальних та правових гарантій для населення [121].

В 21 столітті серед країн Європи одним з ключових принципів розвитку поліції можна визнати принцип «ефективності роботи поліції», яким підкреслюється необхідність якісного управління та високої якості всієї поліцейської діяльності, включаючи забезпечення дотримання прав і свобод людини та громадянина [34]. Для забезпечення ефективної поліцейської діяльності важливо мати якісне управління та високий рівень всієї її діяльності; при цьому не можна обмежуватись лише кількісними показниками. Якість поліцейської роботи завжди необхідно поліпшувати й вдосконалювати, адже потреби населення також зростають. Для цього до уваги потрібно брати критичні зауваження та побажання людей й громадян, яких обслуговує поліція.

Інноваційні підходи в правоохоронній діяльності зобов'язують Національну поліцію звернути увагу на власний внутрішній розвиток. Наставницькі (менторські) програми, постійне навчання й кар'єрний ріст, а також різноманітність служби - все зазначене вище допомагає створити корпоративну культуру, що відповідала б сучасним викликам та цінностям [157].

Наразі одним із нагальних питань вдосконалення роботи поліції є поліпшення службової підготовки працівників поліції. Все це обумовлюється

як потребою знаходження робітників поліції в щохвилинній готовності діяти в різноманітних умовах несення служби екстремального плану, так і підвищенням рівня довіри суспільства до поліції, необхідністю масових взаємовідносин між поліцією та громадськістю, а також переходом до надання сервісних послуг поліцією.

Наступний етап розвитку службової підготовки зосереджується на пошуку форм та методів навчання, з акцентом на конкретного слухача – як начальницький, так і рядовий склад органів та підрозділів поліції [137].

Зважаючи на те, що правове функціонування поліції відіграє важливу роль не лише для окремо взятої людини й громадянина України, а й для всього суспільства, варто сказати, що існує потреба в сучасному, професійно-кадровому апараті Національної поліції України. Даним запитом обумовлюється покращення змісту й якості професійної освіти поліцейських [236] в рамках прав та свобод людини. Це також покладає на ВНЗ зі специфічними умовами навчання, що є в структурі підпорядкування МВС України, задачі, вирішення яких сприятиме подальшому розвитку відомчої освіти МВС як частини національної освітньої системи [35].

Як вважає В. В. Черней, вміння та готовність правоохоронців нової Національної поліції України до вирішення задач по забезпеченню публічної безпеки та порядку, боротьби зі злочинністю, зміцнення суверенітету та територіальної цілісності країни в межах складної соціально-політичної й економічної обстановки вимагають безперервного поліпшення професійності кадрової складової, їхніх глибоких знань, аналітичного мислення, уміння прогнозувати події й відповідно з адекватністю реагувати на них. Для цього необхідний належний рівень підготовки робітників правоохоронних органів у відомчих навчальних закладах [235], особливо задля дотримання прав й свобод людини та громадянина, при практичному виконанні поліцією своїх задач [34].

Той таки вчений В. В. Черней зазначає, що в сучасній трирівневій структурі професійної відомчої освіти для поліцейських, яку повністю

узгодили з положеннями Закону України «Про Національну поліцію», слід дотримуватись наступного:

- принцип стабільності та наступності при призначенні поліцейських на посади (враховуючи їхні здібності та професійні якості);
- поетапне вдосконалення рівня знань, вмінь й навичок відповідно до просування по службі й вимог службової діяльності;
- усі типи освіти професійного спрямування, зокрема мова йде про підготовку, спеціалізацію й підвищення кваліфікації, в яких є взаємозв'язок та приналежність до практичного навчання [236].

Зазначену вище трирівневу структуру професійної відомчої освіти для поліцейських підтримує і Ю. І. Вітик, що зазначає її як одну з основ коректного розуміння принципу додержання поліцейськими прав людини [37].

Першочерговими завданнями, що сприятимуть перетворенню відомчої науки на потужний інструмент підвищення якості та креативності правоохоронної діяльності, є підвищення наукового рівня та практичної спрямованості досліджень, які проводяться відомчими вищими та науково-дослідними установами, а також створення сприятливої атмосфери задля оптимізації підготовчої системи для кадрів Національної поліції. Це забезпечить необхідні умови для наступного формування інноваційної системи по розвитку МВС України [238].

Тож, підсумовуючи цю частину дослідження, варто сказати, що однією з базових проблем вдосконалення роботи поліції та поліпшення питання додержання поліцейськими прав й свобод людини є набуття новітніх освітніх знань у сфері прав людини. Важливе місце в цьому питанні посідають заклади освіти при МВС України зі специфічними умовами навчання. Професійна освіта поліцейських – це один із важливих елементів інтеграції України до європейського освітнього простору, що спрямовано на підготовку конкурентоспроможних фахівців захищати законні права та свободи людини [35].

В той же час варто не просто вивчати, однак і активно застосовувати на практиці та впроваджувати позитивний досвід закордонних країн стосовно уніфікованого механізму управління якістю вищої освіти для підготовки професійних поліцейських в Україні. Особливо це має відношення до фахового навчання в рамках забезпечення дотримання прав та свобод людини й громадянина при виконанні службових задач та обов'язків, що можна визнати чи не найголовнішою задачею подальшої реформації Національної поліції України та важливою складовою європейської інтеграції [35].

Наступним важливим аспектом вдосконалення реалізації принципу дотримання прав та свобод людини в діяльності Національної поліції України є впровадження принципів співпраці з громадою. Беручи до уваги той факт, що поліція створена аби служити громаді, не викликає здивування те, що вона ж і повинна співпрацювати з людьми, а не протистояти їм. Використання інноваційних методів, наприклад програм медіацій, спільних патрулювань та зустрічей із громадськістю, може допомогти налагодити довірливі та зрозумілі відносини [157].

Як зазначають С. М. Гусаров, О. Ю. Салманова та А. Т. Комзюк, виходячи з ефективних форм та методів роботи поліції, варто створювати сучасні механізми по реалізації прав громадян у відносинах між поліцією і населенням. Беручи до уваги сталий й сучасний міжнародний досвід, що стосується функціонування поліцейських органів та довів ефективність в роботі поліції, слід на державному рівні створювати сучасні процеси з реалізації громадських прав у взаємовідносинах з поліцією. Варто також забезпечити особисту відповідальність кожного окремо взятого працівника поліції за їх рішення та дії перед громадою, оскільки без суспільної довіри поліція не зможе дієво виконувати свої функції [64].

На думку С. М. Гусарова та Ю. М. Павлютіна, керівництво Національної поліції України має розробити та впровадити комплексні цільові програми, які будуть спрямовані на вдосконалення системи захисту прав громадян, підвищення авторитету та довіри громадян до поліції та на

поліпшення їхніх взаємин із населенням. Вміст цих програм повинен включати:

- 1) розробку та впровадження стратегії розвитку Національної поліції України для підвищення авторитету серед громадян до поліції;
- 2) проведення опитувань для відстеження громадської думки про діяльність Національної поліції України [142];
- 3) розробку та впровадження правових механізмів відновлення законних прав та інтересів громадян, які порушила поліція, та відшкодування матеріальної шкоди;
- 4) впровадження правила прийому громадян у відділеннях поліції та за місцем проживання, поновлення контролю громадськості за тим, чи законні поліцейські дії, розробку комплексу матеріального й морального стимулу громадян до участі в діяльності правоохоронних органів [157;63].

Ще однією опцією вдосконалення функціонування Національної поліції України можна визнати розробку пропозицій стосовно законодавчих основ її роботи в межах сфери забезпечення дотримання прав та свобод людини й громадянина в Україні. Потрібно не забувати, що наша держава, як і будь-яка інша, має гарантувати захист прав, свобод й законних інтересів власних громадян, забезпечити їхнє належне виконання й непорушність. Хоч в Україні і є законодавство, яким регулюється сфера прав людини, проте державні, правоохоронні органи й інші структури не повною мірою забезпечують відповідно ефективний захист прав людини, що входить до їх компетенції, адже іноді самі ж своїми неправомірними діями ці права і порушують [158].

Науковці досить слушно підкреслюють, що кожен, хто вирішив вивчати поліцейську професію чи вже працює в поліції, має усвідомлювати, що без відповідного правового забезпечення функціонування поліцейських органів неможливо виконувати покладені на них завдання й правомірно застосовувати засоби державного примусу [2].

М. Н. Курко зауважує, що основні наміри Національної поліції України повинні стати на захист суспільства й забезпечувати процес по розкриттю й попередженню порушень законодавства, знижувати страх перед злочинністю та зміцнювати взаємовідносини та довіру між населенням та поліцією. В той же час, варто зауважити, що все це можна стверджується, що все це можна досягти завдяки трьом основним заходам:

- 1) співпраця з громадськістю (обговорення з населенням стратегічних й тактичних напрямів роботи та відповідна акумуляція спроб по наданню йому активної допомоги);
- 2) розв'язання проблем людини, суспільства та країни (підхід, який наголошує на запобіганні та протидії правопорушенням, а не тільки на їх розслідуванні, вивчення причин звернень громадян до поліції та усунення факторів, ризиків, загроз і негативних тенденцій, які спричиняють проблеми);
- 3) розширення співпраці з громадськими та державними відомствами і установами для забезпечення безпеки громадян, суспільства та держави [135].

Сформоване бачення трьох ключових заходів, які як окремі напрями професійної поліцейської діяльності повинні гарантувати розкриття та запобігання правопорушенням, зменшення страху перед злочинністю і зміцнення відносин між поліцією та населенням, має зменшити конфліктні взаємини між ними. Відповідно, ця концепція буд сприяти встановленню належних взаємин. Оскільки тільки парні зусилля здатні налагодити успішні відносини між громадянами та Національною поліцією України, що можна уважати одним з напрямів вдосконалення діяльності поліцейських органів щодо дотримання прав та свобод людини й громадянина [34].

Отже, підводячи підсумок, варто зазначити беззаперечний факт того, що гарантування захисту прав людини та громадянина є основним зобов'язанням правоохоронців України, а Національна поліція України займає основну позицію в системі забезпечення ефективного захисту прав та

свобод людини, оскільки робота останньої безпосередньо зосереджена на досягненні цієї задачі [157].

Зважаючи на умови воєнного стану Національна поліція України робить системні кроки у важливих для всіх громадян справах: обороні державної території від збройної агресії, підтримці Збройних Сил України у боротьбі з ворогом, а також забезпеченні безпеки громадян та захисті їхніх прав [63].

Забезпечення та реалізація прав людини і громадянина в Україні вимагають ефективного втілення задекларованих прав та свобод. Поліцейські органи, найближчі до громадян за своїми функціями, мають дотримуватися принципу: «заборонено все, що прямо не дозволено законом». В умовах прагнення України вступити до Європейського Союзу, поліція має стати справжньою слугою народу, готовою своєчасно надавати допомогу та повністю гарантувати захист прав й свобод громадян України [278].

На сьогоднішній момент в Україні вже назріла нагальна потреба в змінах, які призвели б до покращення дієвості поліції щодо захисту громадян від незаконних посягань та посиленні соціальних та правових гарантій для населення. Якщо казати про перспективи вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України, то зауважимо, що Національна поліція має звернути увагу на власний внутрішній розвиток. Наставницькі (менторські) програми, постійне навчання, зокрема і поліпшення службової підготовки працівників поліції, й кар'єрний ріст, а також різноманітність служби - все зазначене допомагає створити корпоративну культуру, що відповідає б сучасним викликам та цінностям [67;69;71].

Додатково наголосимо, що керівництво Національної поліції України має розробити та впровадити комплексні цільові програми, які будуть спрямовані на вдосконалення системи захисту прав громадян, підвищення авторитету і довіри громадян до поліції та на поліпшення їхніх взаємин із населенням. Вміст цих програм повинен включати:

- розробку та впровадження стратегії розвитку Національної поліції України для підвищення авторитету серед громадян до поліції;
- опитування громадської думки про поліцейську діяльність;
- розробку та впровадження правових механізмів відновлення законних прав та інтересів громадян, які порушила поліція, та відшкодування матеріальної шкоди;
- впровадження правил прийому громадян у відділеннях поліції та за місцем проживання, поновлення контролю громадськості за тим, чи законні поліцейські дії, розробку комплексу матеріального й морального стимулу громадян до участі в діяльності правоохоронних органів.

Висновки до розділу 3

Гарантування захисту прав людини та громадянина є основним зобов'язанням правоохоронців України, а Національна поліція України займає основну позицію в системі забезпечення ефективного захисту прав та свобод людини, оскільки робота останньої безпосередньо зосереджена на досягненні цієї задачі. Гарантії прав та свобод громадян в Україні здебільшого залежать не лише від їх проголошення в Основному законі України та в інших законодавчих актах нашої держави, а й від ефективності механізмів контролю за їх дотриманням у всіх сферах життя суспільства.

В рамках роботи правоохоронних органів, на жаль все ще виникають численні випадки порушення прав громадян. З цього приводу назріла необхідність змінити пріоритети у діяльності правоохоронців. Органам Національної поліції України варто спершу звертати увагу на додержання прав потерпілого й обвинуваченого, аніж на показники розкриття, впровадження в практику чого стане доказом вибору нашою державою європейського вектору руху.

Впровадження єдиних міжнародних стандартів у роботу Національної

поліції України є необхідним через зростання рівня транснаціональної організованої злочинності, швидку міграцію населення, великі відмінності в системах підготовки поліцейських у різних країнах, а також питаннями забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності. Підписуючи міжнародні угоди, держава має зобов'язати Національну поліцію суворо дотримуватися стандартів захисту прав людини при виконанні своїх обов'язків, реагувати на нові види злочинів та діяти згідно з міжнародними стандартами прав людини. Отже, необхідно узгодити принципи діяльності правоохоронних органів України з міжнародними, зокрема європейськими, стандартами.

Говорячи про реальний вплив практики Європейського суду з прав людини на представників правоохоронної діяльності, зазначимо існування слабого інформаційного впливу, що можна пояснити: бракуванням часу й що найголовніше – зацікавленості в ознайомленні з практикою ЄСПЛ особисто представниками правоохоронної діяльності, адже закон не вимагає від правоохоронних органів та посадовців обов'язкового застосування рішень ЄСПЛ як джерела права, а лише «верховенство права застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ».

Зазвичай працівники поліції першочерговим визнають принцип законності, згідно з яким поліція здійснює свою діяльність тільки в межах повноважень, на підставі й у спосіб, визначені Основним законодавчим актом України та іншими законами України. Виходить, що практика ЄСПЛ фактично, на жаль, не постає основним й загальнообов'язковим джерелом права для використання при прийнятті рішень поліцією. Треба сказати, що навіть коли співробітник поліції знає про деякі рішення ЄСПЛ проти України, де зафіксована правова позиція, що не тотожна чинному законодавству, то для поліцейського така практика ЄСПЛ взагалі не буде мати ніякого значення. Також проблемою є те, що працівник поліції знаходиться під впливом вказівок та позицій контролюючого органу, зокрема від системи прокуратури України.

Проте прецедентна діяльність такого спеціального уповноваженого суду в Європі як ЄСПЛ є безперечно позитивним аспектом й інструментом вдосконалення українського законодавства. В умовах прагнення України вступити до Європейського Союзу, поліція має стати справжньою слугою народу, готовою своєчасно надавати допомогу та повністю гарантувати захист прав й свобод громадян України.

На сьогоднішній момент в Україні вже назріла нагальна потреба в змінах, які призвели б до покращення дієвості поліції щодо захисту громадян від незаконних посягань та посиленні соціальних та правових гарантій для населення. Якщо казати про перспективи вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України, то зауважимо, що поліція має звернути увагу на власний внутрішній розвиток. Наставницькі (менторські) програми, постійне навчання, зокрема і поліпшення службової підготовки працівників поліції, й кар'єрний ріст, а також різноманітність служби - все зазначене допомагає створити корпоративну культуру, що відповідала б сучасним викликам та цінностям.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове розв'язання наукового завдання щодо здійснення теоретико-правової характеристики адміністративно-правових засад реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України задля визначення напрямів із удосконалення ефективності здійснення правоохоронної діяльності. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень та висновків. Основні з них такі:

1. Визначено, що побудова справді демократичної правової держави, яка прагне стати повноправним членом Європейського Союзу неможлива без належного захисту прав і свобод громадян, де основну роль у цьому відіграють органи Національної поліції, які повинні захищати життя, здоров'я, права і свободи громадян, їхню власність, інтереси суспільства та держави від злочинних і протиправних дій.

Аргументовано, що питання неухильного дотримання прав і свобод людини і громадянина стало особливо важливим з огляду на розширення компетенцій Національної поліції України в системі ймовірних примусових заходів, зумовлених правовим режимом воєнного стану в Україні. Разом із тим дотримання прав і свобод людини та громадянина в діяльності Національної поліції, попри будь-які розширення компетенції – це певний базис та фундамент, без якого неможлива розбудова демократичної держави із домінуванням принципу верховенства права.

2. Встановлено, що генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України було досить широко досліджено й встановлено, що етимологія та історіографія становлення відповідного явища в системі принципів поліції обліковується створенням міліцейських підрозділів в Україні, проте найбільш широкого, глобального та людиноцентристського поштовху в розвитку, даний процес набув саме зі створенням Національної поліції України та імплементацією відповідної

правової категорії саме в Закон України «Про Національну поліцію».

3. На підставі вивчення зарубіжного досвіду реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції визначено такі моделі: американська (де акцент робиться на підготовці поліцейських з питань конституційного права та етики, а також на створенні незалежних механізмів розгляду скарг на дії поліції); британська (що реалізується у запровадженні системи обов'язкової відеофіксації дій поліцейських, що сприяє підвищенню прозорості та звітності); канадська (де існує практика залучення громадськості до розробки та оцінки ефективності поліцейських програм, спрямованих на захист прав людини); японська (де велика увага приділяється професійній етиці поліцейських та їх здатності вирішувати конфлікти мирним шляхом).

Встановлено, що тенденціями реалізації дотримання прав і свобод у діяльності поліції у зарубіжних країнах є: посилення законодавчого регулювання діяльності поліції у сфері прав людини; підвищення рівня професійної підготовки поліцейських з питань прав людини; створення незалежних механізмів контролю за діяльністю поліції; залучення громадськості до оцінки ефективності роботи поліції. Наголошено, що вивчення та адаптація кращого зарубіжного досвіду є важливим фактором удосконалення діяльності Національної поліції України у сфері захисту прав людини.

4. Аргументовано, що під час застосування поліцейського заходу ключовою тезою є саме словосполучення «обмеження прав», яке доволі чітко маркує сутність чи, точніше, обов'язковий наслідок застосування поліцейського заходу, підкріплюючи лінгвістично також важливу різницю з іншою юридичною конструкцією, а саме «порушення права». З врахуванням зазначеного, виключні повноваження поліції на застосування поліцейських заходів повинні мати чітку кореляцію з алгоритмами і приписами, які вирізняються передбачуваністю та правовою визначеністю, а також надаються і розробляються через призму утвердження принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина.

До головних особливостей дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції віднесено: існування категорії прав і свобод людини обмежує поліцію в свавільному трактуванні власних

повноважень, не даючи в такому разі переходити межу дозволеного; пропорційність втручання із співвідношенням нанесеної шкоди та відвернутої загрози; неідентичність понять «обмеження» та «порушення»; слідування поліцією в обов'язковому порядку принципам законності, верховенства права та правової визначеності; врахування критеріїв законності, абсолютної необхідності та ефективності під час реалізації поліцейських заходів, мінімізація суб'єктивної оцінки, яка не заперечує застосування «здорового глузду/розсуду»; націленість кожного поліцейського заходу на досягнення конкретного результату та їхня строковість, що передбачає відміну заходу, що застосовувався, після досягнення законної цілі.

5. Визначено, що дотримання прав і свобод людини та громадянина під час адміністративно-деліктного процесу – це безпосередньо можливість особи піддати аргументованому сумніву заклики щодо неправомірності його дій через оскарження дій суб'єктів владних повноважень або змусити їх діяти в межах законодавчого поля, не дозволяючи приймати завідомо неправомірні та помилкові управлінські рішення, використовуючи весь наявний та наданий законодавцем інструментарій: від позовної заяви (письмових пояснень) та права на апеляційне чи касаційне оскарження у випадку невдоволення результатом розгляду справи судом першої інстанції до виконання судового рішення шляхом звернення до тих самих органів Державного казначейства за безспірним списанням суми боргу/судового збору тощо.

Встановлено, що особливістю дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення є необхідність поєднання оперативності реагування з безумовним дотриманням процесуальних гарантій особи.

6. Зроблено висновок щодо недопустимості порушення права особи на свободу та особисту недоторканість (не абсолютне право) – обґрунтуванням обмеження свободи та особистої недоторканості може бути виключно наявність в уповноваженого органу всіх доказів/підстав, які б свідчили про безумовну необхідність обмеження права особи для досягнення того чи іншого законного завдання. Підкреслено, що питання забезпечення права на свободу та

особисту недоторканність у діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану в Україні слід формулювати таким чином: навіть за умов запровадження воєнного стану на всій території України, правоохоронні органи, здійснюючи кримінальне провадження, зобов'язані діяти в межах чинного законодавства та гарантувати реалізацію прав і свобод громадян.

7. Визначено, що дотримання прав і свобод людини та громадянина під час мирних мітингів має відповідати досягненню балансу інтересів між характером і ступенем втручання, з одного боку, і причиною цього втручання, з іншого.

До проблем забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання в Україні віднесено: невизначеність законодавчої бази (відсутність спеціального закону про мирні зібрання створює прогалини у правовому регулюванні, що ускладнює однозначне тлумачення повноважень поліції); надмірне або непропорційне застосування сили; низький рівень підготовки персоналу, що визначається недостатністю рівня правової та психологічної підготовки для належного реагування в умовах масових заходів; відсутність ефективних механізмів громадського контролю.

8. Акцентовано, що впровадження гендерно орієнтованого підходу у внутрішні процедури, кадрову політику та підготовку персоналу Національної поліції сприяє підвищенню рівня професіоналізму, гуманізації службових відносин і зміцненню довіри громадськості.

До напрямів впровадження гендерно орієнтованого підходу у внутрішні процедури, кадрову політику та підготовку персоналу Національної поліції України спрямовані на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, а також на формування інклюзивного та недискримінаційного службового середовища віднесено: удосконалення нормативно-правового забезпечення, що регламентує гендерну рівність у сфері служби та просування по службі шляхом внесення змін до внутрішніх положень МВС та Національної поліції, що регулюють порядок добору, оцінювання, атестації й просування по службі, із включенням чітких антикорупційних та антидискримінаційних норм, які забезпечують рівність доступу до посад незалежно від статі; запровадження

гендерного аналізу у процесі розробки та реалізації внутрішньоорганізаційних рішень і стратегій; розширення участі жінок у керівних посадах і забезпечення прозорих механізмів кар'єрного зростання; проведення гендерно чутливого навчання та тренінгів для особового складу щодо недопущення дискримінації, гендерних стереотипів і насильства; розвиток інститутів довіри, включаючи гендерних радників, служб підтримки та механізмів внутрішнього реагування на порушення гендерної рівності.

9. Встановлено, що практика Європейського суду з прав людини відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України. Визначено, що рішення ЄСПЛ створюють прецеденти, які є обов'язковими для застосування національними судами та правоохоронними органами, включаючи поліцію, а також допомагають запобігти зловживанням з боку поліції, встановлюючи чіткі критерії правомірності її дій. Визначено, що дотримання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) вимагає підвищення професіоналізму поліцейських, їх обізнаності про стандарти прав людини та вміння застосовувати їх на практиці, що має визнаватися як частина їх професійної підготовки.

10. До перспектив вдосконалення реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України віднесено необхідність розвитку наставницьких (менторських) програм, забезпечення постійного навчання та поліпшення службової підготовки працівників поліції, а також створення умов для кар'єрного зростання та різноманітності форм служби, що сприятиме формуванню корпоративної культури правоохоронця, яка б дозволила визначити сучасні проблеми, що стоять перед суспільством та державою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Ми – вдома, вони – в полоні»: у центрі Києва відбулася акція на підтримку звільнення військовополонених. Суспільне: Київ. URL: <https://suspilne.media/kyiv/722160-mi-vdoma-voni-v-poloni-u-centri-kievi-vidbulasa-akcia-na-pidtrimku-zvilnenna-vijskovopoloneni/>
2. Адміністративна діяльність Національної поліції: навч. посіб. кол. авт.; кер. авт. кол. В. А. Глухверя. Дніпро: Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с.
3. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях: навчальний посібник. за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки; О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв [та ін.]; передм. О. М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. 242 с.
4. Адміністративне право України (загальна частина): навчальний посібник. О. І. Остапенко, М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, Л. С. Гулак., Н. Я. Отчак, Л. О. Остапенко [та ін.]; Львів: НУ «Львівська політехніка», 2021. 618 с.
5. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х т.: Том 1. Загальна частина. За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: Ін Юре, 2005. 584 с.
6. Адміністративне право: підручник. Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький [та ін.]; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2013. 656 с.
7. Бандурка А. М., Тищенко Н. М. Административный процесс: учебник. Харьков: Изд-во НУВД, 2001. 353 с.
8. Бандурка О.О. Управління державною податковою службою в Україні: організаційно-правові аспекти: монографія. Харків : Вид-во НУВС, 2005. 506 с.
9. Баранов С.О. Профілактика злочинів на у транспорті: навчальний посібник. Одеса: ОДУВС, 2010. 449 с.
10. Батан Ю.Д. Вплив превентивного механізму права на неправомірну поведінку. Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані :

монографія. за ред. О. В. Козаченка. Є. Л. Стрельцова. Миколаїв : Іліон. 2016. С. 625-642.

11. Батиргарєєва В. Контроль та застосування санкцій як основні напрями запобігання дорожньому травматизму в Україні. *Забезпечення правопорядку та протидії злочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення*: матер. І Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 черв. 2021 р.). Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2021. С. 17–20.

12. Батраченко О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2017. 218 с.

13. Бевзенко В. М. Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: монографія. В. М. Бевзенко. К.: Прецедент, 2010. 475 с.

14. Беньковський С. Ю. Правові засади та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2009. 219 с.

15. Берлін І. Дві концепції свободи. Сучасна політична філософія: Антологія. І. Берлін; Упоряд. Я. Кіш: Пер. з англ. К.: Основи, 1998. С. 56-113.

16. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Права людини. Ужгород, 2003. 189 с.

17. Білаш О. В. Питання законодавчого врегулювання мирних зібрань в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету (Серія: Право)*. 2022. Випуск 71. С. 216-221.

18. Блінова Г.О., Потіп М.М. Судовий захист приватно-правових таємниць: вітчизняний та іноземний досвід. *Приватне та публічне право*. 2021. № 4. С.27-34.

19. Блінова Г.О., Потіп М.М. Таємниця особистого життя: зміст та захист. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 113-116.

20. Бондар Г.Ю. Правове забезпечення взаємодії слідчих правоохоронних відомств у кримінальному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 230 с.

21. Бондар М. С. Реалізація права на мирні зібрання: фактори обмеження та механізми забезпечення законності. М. С. Бондар, В. М. Нікітіна. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2019. Том 4. С. 3-13

22. Боняк В.О. Міжнародно-правові стандарти діяльності органів охорони правопорядку: поняття та його видова диференціація. *Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід*: матеріали міжнар. наук.-практичної конференції (16.05.2019 р.). Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. С. 84-87.

23. Борденюк В. Концептуальні основи співвідношення функцій місцевого самоврядування та його органів з функціями держави. *Право України*. 2003. № 11. С. 17-23.

24. Бродовський С. С. Окремі аспекти забезпечення дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції. *Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності*: тези доп. учасників XXIV наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 17 трав. 2017 р.)/ МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. т-во студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів і молодих вчених. Харків: ХНУВС, 2017. С. 122-124.

25. Будь О.А. Загальна характеристика адміністративних процедур в діяльності Національної поліції України. *Актуальні питання у сучасній науці*. Серія Право. 2022. № 3(3) 2022. С. 162-171.

26. Булатін Д.О. Адміністративно-правові засади здійснення превентивної діяльності поліцією: порівняння досвіду України та країн ЄС : дис. ... д-ра філософії : 081. Харків, 2020. 247 с.

27. Булатін Д.О. Поняття «превенція» і «превентивна діяльність» в адміністративно-правовому аспекті. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2018. Вип. № 1/2018. С. 15-22.

28. Варга Т. М. Дотримання принципу прав і свобод людини в діяльності Національної поліції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. Том 1. № 77. С. 85-89. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/15-1.pdf>

29. Васьковська О. В. Конституційне право на мирні збори та механізм його реалізації в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Київ, 2007. 20 с.

30. Ведерніков Ю. А., Шкарупа В. К. Адміністративне право України: навч. посіб. К.: Центр навченої літератури, 2005. 334 с.

31. Великий енциклопедичний юридичний словник. За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Юридична думка, 2012. 1020 с.

32. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

33. Вітик Ю. І. Дотримання прав і свобод людини: принцип діяльності Національної поліції. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 5. С. 116-121. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.5.20>

34. Вітик Ю. І. Забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України: дис. ... д-ра філософії: 081. Київ, 2022. 287 с. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/832d3250-ac18-4e09-b5d2-378e2dc3404e/content>

35. Вітик Ю. І. Освіта у вищих навчальних закладах МВС України: фактор професійного забезпечення прав людини. *Актуальні питання психологічного забезпечення діяльності Національної поліції та закладів вищої освіти МВС України*: матеріали III міжвідом. наук.-практ. круглого столу (29.04.2021 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 181-184. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/ccdea34e-67ab-4850-a935-7501baf8a14e/content>

36. Вітик Ю. І. Правова основа діяльності поліції – вихідне положення забезпечення поліцією дотримання прав і свобод людини. *Кримінологічна теорія і практика*: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.) у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С. 118–127.

37. Вітик Ю. І. Принцип дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України: стан наукового дослідження. *Підприємництво,*

господарство і право. 2021. № 4. С. 205–209. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/4/32.pdf>

38. Вітик Ю. Міжнародно-правові стандарти поліцейської діяльності у сфері забезпечення дотримання прав і свобод людини. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2020 № 7 (35). vol. 3. URL: <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/3215>

39. Владовська К., Морщук Т. Дотримання міжнародних стандартів прав людини працівниками Національної поліції України. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019 Випуск 4.

40. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2009. 202 с.

41. Волинець Р. М. Напрямки вдосконалення правових та організаційних засад застосування адміністративного примусу органами поліції Юридична наука. 2020. № 4 (106). С. 79-85. URL: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-106-4-1.10>

42. Волошин Ю. О. Принцип. Юридична енциклопедія: В 6 т. за ред. Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) [та ін.]; К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998- 2004. Т. 5. 2003. С. 110-111.

43. Волуйко О.М. Стратегія community policing: філософія, сутність, основні принципи та форми реалізації. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 4. С. 122-126.

44. Гайдулін О. О., Худолей В. Ю., Шаркова І. М. Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення. навч. посібник: Київ, Видавництво «ФОРМ Голембовська О.О.» 2018. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_3_copy.pdf

45. Галіцина Н. В. Механізм забезпечення гендерної рівності в органах Національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 113-120. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/25>

46. Гапоненко Л.В. Громадський контроль за діяльністю органів виконавчої влади: сутність та механізм реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. №4, 2015 с. 43-47. URL:http://lsej.org.ua/4_2015/11.pdf

47. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 413 с.

48. Гендерні питання у поліції (збірник інформаційно-методичних матеріалів «Гендерні питання у секторі безпеки») за авторством Лізи Дені. 74 с. URL:<https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Tool%202%20UA.pdf>

49. Гладун Ю.Я. Удосконалення організаційно-правового механізму державного управління забезпеченням публічного порядку територіальними підрозділами Національної поліції України : дис. ... канд. наук з держ. управл. : 25.00.02. Львів, 2018. 198 с.

50. Глобальне дослідження незаконного обігу вогнепальної зброї. Публікація Організації Об'єднаних Націй. 2020. URL: https://www.unodc.org/documents/firearms-protocol/2021/Global_Study_Compedium_UKR.pdf

51. Головка О. Місце дільничного офіцера поліції в системі суб'єктів адміністративної діяльності Національної поліції України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 184-186.

52. Голосніченко І. П. Адміністративний процес: навч. посіб. за заг. ред. І.П. Голосніченка. К.: ГАН, 2003. 256 с.

53. Гончарук С. Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. К.: Українська академія внутрішніх справ, 1995. 78 с.

54. Горова О.Б. Громадянські права в системі конституційних прав і свобод людини та громадянина. *Часопис Київського університету права*. 2006. № 2. С. 38-42.

55. Горпинюк О. П. Дотримання права на свободу мирних зібрань працівниками Національної поліції України з урахуванням стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. *Порівняльно-*

аналітичне право. 2018. № 3. С. 174-177. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2375/1/стаття_лепісевич.pdf

56. Григоренко О. В. Зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав людини в діяльності органів Національної поліції. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2019. Випуск 1(26) том 2. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-2_2019/15.pdf

57. Гринчук Ю. С., Шемігон О. І., Вихор М. В. Контроль як функція державного управління: економіко-правова сутність та механізм застосування. *Ефективна економіка: електронний журнал.* 2019. № 4. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2019/5.pdf

58. Громадська думка як чинник ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/468/>

59. Громовенко К. В., Тицька Я. О. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав людини: теоретико-правовий аспект. *Держава та регіони.* Сер.: Право, Запоріжжя: Гельветика. 2021. № 2. С. 120-125.

60. Гузела М. В. Проблема затримання як заходу кримінального процесуального примусу: забезпечення прав затриманого в світлі ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* (Серія: «Юридичні науки»). 2020. № 4 (28). С. 238-245.

61. Гуменюк В. Адміністративно-правове регулювання здійснення органами внутрішніх справ дозвільної системи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 1999. 202 с.

62. Гурковський М.П., Єсимов С.С. Основні форми і методи діяльності поліції щодо забезпечення конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2016. № 4. С. 171–186.

63. Гусаров С. М. Щодо проблеми забезпечення прав громадян у діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану. *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану:* тези доп. учасників наук.-практ. конф. (07.12.2022 р.). Вінниця:

ХНУВС, 2022. С. 21-23. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1f549564-2321-4b17-93f5-1016bcd3600a/content>

64. Гусаров С. М., Салманова О. Ю., Комзюк А. Т. [та ін.]. Актуальні проблеми адміністративно-правового регулювання діяльності Національної поліції України: монографія. Міністерство внутрішніх справ України; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків: Факт, 2022. 452 с. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/6929>

65. Дворкін Р. Серйозний погляд на права. Р. Дворкін ; пер. з англ. А. Фролкіна. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. 519 с.

66. Декларация о полиции : резолюция № 690 (1979) Парламентской ассамблеи Совета Европы от 08.05.1979. БД «Законодавство України» ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803

67. Денисюк Д.С. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності ДАІ МВС України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 192 с.

68. Денисюк Д.С. Правові основи діяльності Національної поліції України в умовах верховенства права. *Наук. вісн. Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 39. Т. 1. С. 133–135.

69. Денисюк Д.С. Принципи діяльності Національної поліції України: теорія та практика реалізації. *Митна справа*. 2015. № 5(101). С. 63-68.

70. Денисюк С.Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 394 с.

71. Денисюк С.Ф. Громадського контролю за діяльністю органів Національної поліції України : сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 3. Т. 1. С. 131–134.

72. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: адміністративно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.7. Харків, 2015. 572 с.

73. Джафарова О.В. Дозвільна діяльність органів публічної адміністрації в Україні: питання теорії та практики: моногр. Харків : Диса плюс, 2016. 688 с. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7754>.

74. Джафарова О.В. Національна поліція України як провідний суб'єкт здійснення превентивної діяльності. *Шлях успіху і перспективи розвитку (до 26 річниці заснування Харківського національного університету внутрішніх справ*. матер. Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 20 лист. 2020 року). Харків : ХНУВС, 2020. С. 176-178. URI: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/11629>.

75. Джафарова О.В. Місце адміністративних договорів в адміністративній діяльності правоохоронних органів. *Форум права*. 2009. № 2. С. 108–111 URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3181/>.

76. Джафарова О. В., Шатрава С. О. Адміністративно-правові інструменти взаємодії сервісних центрів МВС з іншими правоохоронними органами. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 21-28. URL: [10.32631/pb.2022.2.02](https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.02).

77. Джафарова О.В., Шатрава С.О. Зміст превентивної діяльності Національної поліції як складової державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 71–73.

78. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. *Інформація і право*. 2020. № 2(33). URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/3_16.pdf

79. Добровінський А.В. Європейські стандарти діяльності поліції та їх реалізація в Україні. Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України. Харків, 2019. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/11_04_2019/pdf/47.pdf

80. Долинний А.В. Адміністративно-правове забезпечення Національною поліцією України публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2017. 198 с.

81. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні. 1 серпня 2020 – 31 січня 2021. URL: 31stReportUkraine-ukr.pdf

82. Дотримання прав людини під час застосування адміністративного затримання підрозділами Національної поліції: наук.-практ. рекомендації. О. В. Бочковий, І. С. Дрок, Б. О. Логвиненко [та ін.]; Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 100 с.

83. Доценко О. С. Основні напрями діяльності поліції зарубіжних країн, основним завданням яких виступає забезпечення громадської безпеки. *Митна справа*. 2014. № 2 (92). Ч. 2. Кн. 2. С. 217–220.

84. Дрозд О. Ю. Забезпечення гендерної рівності в системі МВС України: питання сьогодення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. С. 112-116.

85. Дрозд О. Ю. Зарубіжний досвід застосування медіації та інших альтернативних процедур вирішення спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 133-136. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/28.pdf.

86. Дрозд О.Ю. Співвідношення норм трудового та адміністративного права при регулюванні проходження державної служби в Україні : монографія. О.Ю. Дрозд. Дніпро : Видавничий дім «Гельветика», 2016. 420 с.

87. Дрозд О.Ю. Теоретико-правова характеристика відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні. *Київський часопис права*. 2023. № 1. С. 181-186. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/271/258>.

88. Дрозд О.Ю., Сорока Л.В. Вплив війни в Україні на європейський стратегічний курс протидії торгівлі людьми. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Том 2. С. 202-207. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/30.pdf.

89. Дрозд О.Ю., Сорока Л.В. Миськів Л.І. Загальнотеоретичні основи концепту «адміністративно-правовий статус державної служби» з оглядом його

особливостей на прикладі органів державної виконавчої служби. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 506-508. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2023/126.pdf.

90. Дрозд О.Ю., Сорока Л.В. Публічне адміністрування, судова влада та громадянський контроль. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 75-77. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/15.pdf.

91. Жбанчик А.В. До питання про сутність і значення превентивної діяльності Національної поліції України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 232-233.

92. Жила С.Ю. Правові та організаційні засади забезпечення громадської безпеки підрозділами Національної поліції : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2016. 222 с.

93. Завгородній В. А. Вплив практики Європейського Суду з прав людини на правозастосовну діяльність в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 5. С. 10-14. URL: http://lsej.org.ua/5_2017/3.pdf

94. Завістовський О.Д. Професійна, службова та службово-бойова діяльність національної поліції: сутність та розмежування понять. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 5. С. 258-262.

95. Загальна теорія держави і права: підручн. за ред.: М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 427 с.

96. Загороднюк А. Г. Конституційне право громадян на збори, мітинги, походи і демонстрації: питання теорії та практики: дис. ... д-ра філос. у галузі права: 081. Вінниця, 2021. 268 с.

97. Задирака Н.Ю., Литвин Н.А. Врегулювання спорів про застосування заходів відповідальності до державних службовців на досудовій стадії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 593-595.

98. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії права.) URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63854/04-Zaychuk.pdf?sequence=1>

99. Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка. О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно [та ін.]; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.

100. Запровадження основних принципів захисту прав людини у реформування органів внутрішніх справ. Українська Гельсінська спілка з прав людини. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/zaprovadzhennya-osnovnyhji-pryntsypiv-zahystu-prav-lyudyny-u-reformuvannya-orhaniv-vnutrishnih-sprav/>

101. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2023 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2023/zvit_NPU_2023.pdf

102. Зеленчук В. Неочевидні загрози єдиної системи відео моніторингу. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/neochevydni-zagrozy-yedynoyi-systemy-videomonitoringu-i59814>

103. Зільник Н. М. Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення в галузі стандартизації, якості, якості продукції, метрології та якості продукції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2016. С. 391-398. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/aug/5760/vnulpurn201685060.pdf>

104. Іванцов В. О. Характеристика поліцейських заходів крізь призму методів адміністративної діяльності поліції. Процес модернізації системи державного управління: конституційний, адміністративний та фінансовий аспекти: колект. Монографія. за заг. ред. А. С. Нестеренко; Міжнар. гуманітар. ун-т, Ін-т нац. та міжнар. права. Одеса: Гельветика, 2017. С. 158-173.

105. Іщенко І. В. Community policing як «дорожня карта» здійснення превентивної діяльності Національною поліцією в об'єднаній територіальній громаді. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2023. № 4 (82). Том 2. С. 121-127. URL: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2023.4.2.22>.

106. Іщенко І. В. Адміністративно-правовий статус Національної поліції України як суб'єкт реалізації превентивної функції держави. *Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні* : тези доп. учасників наук.- практ. конф. (м. Харків, 17 листоп. 2021 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 47-51. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0fd14019-ca6e-46fe-b81a-1c3f27d01b78/content>.

107. Іщенко І. В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо реалізації превентивної функції держави в умовах правового режиму воєнного стану: *Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану: наук.-практич. конф.* (Вінниця, 07 груд. 2022 р.). Вінниця : ХНУВС, 2022. С. 75-77. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fde67ef9-fd35-406c-accc-dfaa7e4f4502/content>.

108. Кагановська Т. Є. Сутність принципу гендерної рівності в системі органів публічної влади України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: ПРАВО. 2021. Вип. 32. С. 33-38

109. Казначеев Д. Г. Забезпечення принципу гендерної рівності в правоохоронній діяльності. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*: тези наук.-практ. конф. (м. Харків). 2020. С. 31-33. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/29_05_2020/pdf/7.pdf

110. Кальман М. Р. Механізм забезпечення прав і свобод людини під час поліцейського піклування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету України*. 2023. Серія: Право, Вип. 77: Ч. 2. С. 61-65.

111. Карбовський Д. О. Публічне адміністрування діяльності територіальних органів Національної поліції України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 231 с.

112. Квач Н.С. Дотримання прав людини в діяльності поліції. Актуальні проблеми сучасної науки і правоохоронної діяльності. Харків, 2018. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2018/pdf/30.pdf

113. Кваша О. О. Зміст і значення поняття «взаємодія» та «система» у філософських і правових дослідженнях. *Держава і право*. Вип. 56. С. 32–38.

114. Керівництво з моніторингу свободи мирних зібрань (ОБСЕ: підручник). 85 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/8/140366.pdf>

115. Кікінчук В.Ю. Адміністративні процедури проходження служби в органах внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 205 с.

116. Клименко І. В українців на руках може бути від мільйона до п'яти мільйонів одиниць трофейної зброї. URL: <https://mvs.gov.ua/news/v-ukrayinciv-na-ruках-moze-buti-vid-miliona-do-piati-milioniv-odinic-trofeinoyi-zbroyi-igor-klimenko>

117. Клименко О.І. Конституційне право громадян на мирні зібрання та його забезпечення в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2014. 20 с.

118. Климчук О. Нелегальна зброя в Україні: скільки її та як її вилучити. URL: <https://www.dw.com/uk/a-52763579>

119. Коваленко В. В. Механізм захисту прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 81-87.

120. Ковалів М. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 240-248.

121. Ковальова О. В., Берендєєва А. І., Пишна А. Г., Томіна В. Ю. Дотримання прав людини в діяльності органів Національної поліції: навч. посіб. Одеса: ОДУВС, 2020. 180 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a1cc823-2d4f-4e34-b81c-cd1d3261ebeb/content>

122. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979. ООН. URL: https://zakon.cc/law/document/read/995_282

123. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон, Кодекс від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. додаток до № 51. ст. 1122.

124. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій. *Право України*. 2017. № 11. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/22ed5ed8-a0c4-450d-a56b-cad459b8cf46/content>

125. Колодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

126. Колодій А. М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація, місце і роль у правовій системі України. *Правова система України: історія, стан та перспективи* : у 5 т. за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х. : Право, 2008. Т. 1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України. С. 689–704.

127. Колодяжний М.Г. Досвід Великої Британії у використанні громадськості щодо запобігання злочинності. *Форум права*. 2013. №3. С. 317-323.

128. Комзюк М. А. Обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом. Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України: зб. в матеріалів наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 квіт. 2015 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2015. С. 106-112.

129. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950 р. дата набрання чинності для України 11.09.1997 р. Рада Європи. Урядовий кур'єр. 2010. № 215.

130. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141

131. Корнієнко М. В., Берендєєва А. І., Томіна В. Ю. Захист та дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів: навчальний посібник. М. В.

Корнієнко, А. І. Берендєєва, В. Ю. Томіна. Одеса: Одеський державний університет внутрішніх справ, 2021. 104 с.

132. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. ст. 131.

133. Кузьменко О. В., Гуржій Т. О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник. За ред. О. В. Кузьменко. К.: Атіка, 2008. 416 с.

134. Куракін О.М., Романов М.Ю. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції праворозуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 2. С. 33-36. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_2\(1\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2015_2(1)__9)

135. Курко М. Н., Біленчук П. Д., Ярмолюк А. А. Поліція України (національна поліція): історіографія створення, стан законодавчого і ресурсного забезпечення та перспективи розвитку. *Право.ua*. 2015. № 1. С. 21-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pravo_2015_1_4

136. Кучинська О.П., Іванов М.С. Загальнотеоретичне та праксеологічне розуміння прав людини. *Вісник кримінального судочинства*. № 1/2017.

137. Лапіна Л. С., Охріменко І. М. Напрями підвищення ефективності службової підготовки поліцейських. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2018. С. 82-84. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/24_05_2018/pdf/19.pdf

138. Легеза Є. О., Легеза Ю. О. Напрями вдосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового забезпечення реалізації економічної функції держави. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 2 (8). С. 28–33. URL: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.173383>

139. Легеза Ю.О. Адміністративно-правове забезпечення безпеки ведення публічних інформаційних сервісів як складова національної безпеки України. *Man and society in the dimensions of socio-cultural transformation: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. 301 p. P. 6–21.

140. Легеза Ю.О. Децентралізація податків та зборів як гарантія соціально-економічного розвитку територіальної громади. *Правова позиція*. 2023. № 4 (41). С. 100–103.

141. Легеза Ю.О. Функції держави як зміст її сутності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 68-75.

142. Майоров В. В. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства. *Право і суспільство*. 2020. № 2. ч. 2. С. 185-190.

143. Маринів В. І. Конституційні гарантії забезпечення права людини на свободу та особисту недоторканність та їх реалізація в кримінально-процесуальному законодавстві України. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 1. С. 166-175.

144. Марутян К. К. Маскулінність як культурна особливість діяльності поліції та її вплив на безпеку громадян. *Публічне управління та митне адміністрування (Механізми публічного управління)*. 2021. № 4 (31). С. 14-17. URL: <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2021-4.3>

145. Мельник Р.С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. Р. С. Мельник. Київ, 2015. 168 с.

146. Мельник Т. Сучасне гендерне мислення: словник. Т. Мельник, Л. Кобелянська. К.: К. І. С., 2005. 280 с.

147. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: Міжнародний документ від 23.07.1996 р. № 995_788. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text

148. Мішина Н.В. Виконання рішень Європейського суду з прав людини органами місцевого та регіонального самоврядування: актуальні публікації. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2023. Т. 33. С. 52-57. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom33/7.pdf>

149. Мкртчян Р. С. Підстави та порядок застосування поліцейських заходів примусу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 393-395. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/101>

150. Мозоль В.В. Європейський досвід державного управління органами поліції. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/.../1/ЄВРОПЕЙСЬКА%20ІНТЕГРАЦІЯ_p077-080.pdf

151. Морозов Є. Є. Історіографія становлення принципу дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/4-2_2023/15.pdf

152. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К., 2002. 1104 с.

153. Нерозглянуті заяви, розподілені до судового формування (30/04/2024). офіційний веб-сайт ЄСПЛ. URL: <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/stats-pending-month-2024-bil>

154. Нікітін А. А. Перспективи удосконалення законодавчого регулювання діяльності Національної поліції України як суб'єкта сектору безпеки і оборони. *Дотримання прав і свобод людини Національною поліцією України в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27.10.2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. с. 99-102. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f1274312-d3b9-447a-bd10-6d79ce178963/content>

155. Онищенко С. М. Адміністративно-правове забезпечення права на мирні зібрання: дис. кандид. юрид. наук: 12.00.07 . Київ, 2019. 209 с.

156. Орлова О. О. Гендерні аспекти у формуванні іміджу поліцейського в Україні. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 2. С. 45-51.

157. Павлютін Ю. М. Інноваційні підходи щодо забезпечення дотримання прав людини Національною поліцією України. *Дотримання прав і свобод людини Національною поліцією України в умовах глобальних викликів сьогодення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27.10.2023 р. Одеса: ОДУВС, 2023. С. 102-105. URL:

<https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a13e7828-861a-47da-909d-3ef82377f1db/content>

158. Пильгун Н. В., Вінічук О. Ю. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2018. № 1 (17). С. 1-14. (Серія «Право»). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n1/18pnvhvu.pdf>

159. Погребняк О. С. Рішення Європейського суду з прав людини як частина національного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 3. С. 154-161.

160. Погребняк С. Висновки та рекомендації з національної правничої дискусії. *Право України*. 2017. № 7. С.3-12

161. Поліцейський постане перед судом за незаконне затримання особи URL: <https://procherk.info/news/7-cherkassy/104322-politsejskij-postane-pered-sudom-za-nezakonne-zatrimannja-osobi>

162. Полішко Н. Л. Реалізація основних засад державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності під час прийняття жінок на службу до Національної поліції України: проблеми і шляхи вирішення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 170-172. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/b5703f14-b6db-40f5-866b-eafc80debf2f/content>

163. Порядок проведення масових заходів на території Київської області в умовах правового режиму воєнного стану, затверджений Протоколом оперативного штабу Ради оборони Київської області від 07.07.2020 р. № 145. URL: <https://koda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/poryadok-provedennya-masovyh-zahodiv-na-terytorii%CC%88-kyi%CC%88vskoi%CC%88-oblas.pdf>

164. Постанова Виноградівського районного суду від 26.05.2024 р. по справі № 299/854/24.URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119289845>

165. Постанова від 01.04.2021 по справі № 331/1610/21 Жовтневий районний суд м. Запоріжжя.URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/95956383>

166. Постанова Восьмого адміністративного апеляційного суду від 25.01.2024 р. по справі № 140/793/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117533258>

167. Постанова Житомирського апеляційного суду від 06.12.2021 р. по справі за № 272/460/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101720954>

168. Постанова Ковпаківського районного суду м. Суми від 30.01.2020 р. по справі за № 592/344/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87423776>

169. Права жінок правоохоронців та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/prava-zhinok-pravoohorontsiv-ta-polityka-hendernoji-rivnosti-dosvid-inshyh-krajn-u-vitchyznyanomu-konteksti/>

170. Права людини: філософські та загальнотеоретичні проблеми. *Філософія права і загальна теорія права: додаток до журналу «Право України»*. 2013. № 2. С. 403.

171. Правова абетка: дії поліції під час мирних зібрань. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/pravova-abetka-diji-politsiji-pid-chas-myrnyh-zibran/>

172. Про введення воєнного стану в Україні: Указ від 24.02.2022 р. № 64/2022. Президент України. *Голос України* від 24.02.2022 № 37.

173. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. ст.260.

174. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон від 08.09.2005 р. № 2866-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2005. № 52. ст. 561.

175. Про Національну поліцію України: Закон від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 40-41. ст. 379.

176. Про політичні партії в Україні: Закон від 05.04.2001 р. № 2365-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 23. ст. 118.

177. Про правовий режим воєнного стану: Закон від 12.05.2015 р. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2015. № 28. ст. 250.

178. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон від 16.03.2000 р. № 1550-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2000. № 23. ст. 176.

179. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ від 30.09.2019 р. № 722/2019. *Урядовий кур'єр*. від 02.10.2019 р. № 188.

180. Провадження в справах про адміністративні правопорушення у сфері охорони здоров'я: навч. посіб. Б. О. Логвиненко. Дніпро: Видавець Біла К. О., 2020. 106 с.

181. Протести подіяли: з місцевих бюджетів забрали військовий ПДФО (ТЧН). URL: <https://www.unian.ua/multimedia/video/news/10469421-protesty-podeystvovali-iz-mestnyh-byudzhetrov-zabrali-voennyi-ndfl.html>

182. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381-384.

183. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібник. Вид. 5-те, зі змінами. Київ: Атіка, 2001. 176 с.

184. Рабінович П. М. Принципи права. Юридична енциклопедія: В 6 т. за ред. Ю. С. Шемшученко (голова ред. кол.) [та ін.]; К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998-2004. Т. 5. 2003. С. 128.

185. Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація. Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. редкол.: В. Я. Тацій [та ін.]; Х.: Право, 2013.

186. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина. П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. Київ: Атіка, 2004. 463 с.

187. Раздольська О.В. Дотримання права на свободу і особисту недоторканість в діяльності Національної поліції України. *KELM*. 2023. № 3(55). С. 290–293 (Республіка Польща).

188. Раздольська О.В. Забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 349–354.

189. Раздольська О.В. Зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної

конференції (Кременчук, 2–3 груд. 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 100-102.

190. Раздольська О.В. Міжнародне нормативно-правове регулювання принципу дотримання прав людини в діяльності поліції. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 24–25 лют. 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 84-86.

191. Раздольська О.В. Особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 3. С. 218–222.

192. Раздольська О.В. Проблемні питання забезпечення функціонування принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 528–530.

193. Раздольська О.В. Реалізація принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 234–238.

194. Рекомендації Rec (2001) 10 Комітету Міністрів державам-учасникам Ради Європи «Про Європейський кодекс поліцейської етики» (Ухвалена Комітетом міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів). Центр політико-правових реформ. URL: <http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf>

195. Річний звіт Європейського з прав людини за 2019 рік, Рада Європи (Огляд практики). 91 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Short_Survey_2019_UKR.pdf

196. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та пункту 5 частини першої статті 11 Закону

України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання): Рішення від 11.10.2011 р. № 1-28/2011 (№ 10-рп/2011). *Офіційний вісник України*. від 07.11.2011 р.. № 84. стор. 117. стаття 3089.

197. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України "Про статус народного депутата України" та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності): Рішення від 26.06.2003 р. № 1-15/2003 (№ 12-рп/2003). *Офіційний вісник України* від 25.07.2003 р. № 28. стор. 119. стаття 1381.

198. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання): Рішення від 19.04.2001 р. за № 1-30/2001 (№ 4-рп/2001). *Офіційний вісник України* від 25.07.2003 р. № 28. стор. 109. стаття 1379.

199. Руднєва О.М. Розвиток концепції прав людини під впливом глобалізаційних та інтеграційних процесів. *Бюлетень Міністерства юстиції*. 2010. № 11. С. 30-37.

200. Саєнко М. І. Застосування правових позицій Європейського суду з прав людини судьями України в рамках забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 50-53. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-12/7>

201. Середа М. Л. Сутнісні ознаки «мирних зібрань» як юридичної категорії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* (Серія:

Право). 2018. Випуск 53 (Том 1). С. 39-43. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28017/1/Сутність%20ознаки.pdf>

202. Силові відомства і гендерна рівність: якою є роль жінки у реформованих та nereформованих органах правопорядку. URL: <https://icps.com.ua/sylovi-vidomstva-i-enderna-rivnist-yakoyu--rol-zhinky-u-reformovanykh-ta-nereformovanykh-orhanakh-pravoporyadku/>

203. Синенький В. М. Застосування поліцейськими підручних засобів в стані необхідної оборони або крайньої необхідності в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2022. Вип. 32. С. 242-248.

204. Система державного управління Королівства Норвегія: досвід для України. уклад. Л. А. Пустовойт ; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, С.В. Загороднюка. К.: НАДУ, 2011. 52 с.

205. Словник синонімів української мови Текст : у 2 т. А. А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С. І. Головащук [та ін.]; К. : Наук. думка, 1999. Т. 1. 1040 с.

206. Солнцева Х.В. Організація поліцейської діяльності в Україні та США: структура. *Право і безпека*. 2016. № 1(60). С. 69-73.

207. Солов'ова О. М. Забезпечення прав особи під час застосування поліцейських заходів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 272-276. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/71>

208. Справа «De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium» (заяви № 2832/66; 2835/66; 2899/66) рішення від 18.11.1970 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57605>

209. Справа «Durmuş KURT and Others against Turkey» (заява № 12101/03) рішення від 23.05.2006 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75885>

210. Справа «L. C. B. ПРОТИ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА» (L. C. B. V. The United Kingdom) (№ 14/1997/798/1001) рішення ЄСПЛ від 09.06.1998 URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58176>

211. Справа «ÖNERİ YILDIZ V. TURKEY» (заява № 48939/99) рішення ЄСПЛ від 30.11.2004 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-67614>

212. Справа «ORHAN V. TURKEY» (заява № 25656/94) рішення ЄСПЛ від 06.11.2002 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-60509>

213. Справа «Savin v. Ukraine» (Заява № 34725/08) – рішення від 16.02.2012 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109130>

214. Справа «Wilson and the National Uniot of Journalists, Paimer, Wyet and the National Uniot of Rail, Maritime and Transport Workers and Doolan and Others v. the United Kingdom») (заяви № 30668/96, 30671/96 та 30678/96) рішення ЄСПЛ від 02.07.2022 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60554>

215. Справа «АНГЕЛОВА ПРОТИ БОЛГАРІЇ» (Angelova v. Bulgaria) (заява № 38361/97) рішення ЄСПЛ від 13.09.2002. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-60505>

216. Справа «ВІСЛОГУЗОВ ПРОТИ УКРАЇНИ» (заява № 32362/02) рішення ЄСПЛ від 20.05.2010 року (остаточне рішення від 20.08.2010 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_568#Text

217. Справа «МЕЛЬНИК ПРОТИ УКРАЇНИ» (заява № 72286/01) рішення ЄСПЛ від 28.03.2006 року. *Офіційний вісник України* від 25.10.2006. № 41. стор. 278. стаття 2789. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_049#Text

218. Справа «НАЧОВА ТА ІНШІ ПРОТИ БОЛГАРІЇ» (Nachova and others v. Bulgaria) (заяви № 43577/98; 43579//98) рішення ЄСПЛ від 06.07.2005. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-69630>

219. Справа «ПАГЕРІ ПРОТИ ФРАНЦІЇ» (Pagerie v. France) (заява № 24203/16) рішення ЄСПЛ від 19.04.2023 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222410>

220. Справа «САЛМАН ПРОТИ ТУРЕЧЧИНИ» (Salman v. Turkey) (заява № 21986/93) рішення ЄСПЛ від 27.06.2000 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58735>

221. Справа «СЕЛМУНІ ПРОТИ ФРАНЦІЇ» (Selmouni v. France) (заява № 25803/94) рішення ЄСПЛ від 28.07.1999 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287>

222. Справа «СТАНКОВ ТА ОМО «ИЛИНДЕН» ПРОТИ БОЛГАРІЇ» (Stankov and the United Macedonian Organisation "ILINDEN" v. Bulgaria) (заяви

№ 29221/95 та 29225/95) рішення ЄСПЛ від 02.10.2001 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59689>

223. Справа «ТАТАР ТА ФАБЕР ПРОТИ УГОРЩИНИ» (Tatár and Fáber v. Hungary) (заяви № 26005/08, 26160/08) рішення ЄСПЛ від 12.06.2012 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-111421>

224. Статистика ЄСПЛ за 2023 рік. Statistical reports (Statistics by year 2023) офіційний веб-сайт ЄСПЛ. URL: <https://www.echr.coe.int/statistical-reports?fbclid=IwAR3Hn1bCgM55GZD4EMBJQQgU4qMltYaXnlBhTcJ9iVljetGdFVI8VivKmqQ>

225. Стахура А. П. Забезпечення гендерної рівності у Національній поліції України під час воєнного стану: основні тенденції. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 9.

226. Стояцька Г. М. Запровадження та функціонування «Custody Records» в Україні. *Філософський аналіз правового потенціалу. Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2022. № 1. С. 102-108.

227. Сучасний словник із суспільних наук. за ред. О. Г. Данильяна, М.І. Панова. Х. : Прапор, 2006. 432 с.

228. Ткаля О. В. Проблеми поняття адміністративно-правових заходів. Приватне право в умовах глобалізації: ключові проблеми модернізації сучасного права: зб. наук. пр. за ред. П. М. Шапірка, І. Г. Оборотова; МОН України, НУОЮА. Миколаїв: Іліон, 2015. С. 187-192.

229. ТЦК не має права примусово доправляти людей до військомату, але є нюанс. URL: <https://shtab.novyny.live/ttsk-ne-maie-prava-primusovo-dopravliati-liudei-do-viiskkomatu-ale-ie-niuanans-180234.html>

230. У 2023 році ЄСПЛ постановив 130 рішень у справах проти України: про що ці справи 19.02.2024. Д. Воюта. URL: <https://goo.su/4pdjk>

231. У Дніпрі під час затримання застрелили водія: подробиці гучної справи. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-66662965>

232. Федіна Н.В. Сучасні погляди на розуміння прав і свобод людини та громадянина в умовах реформування в Україні. *Науковий вісник Львівського*

державного університету внутрішніх справ. 2015. № 4. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1856/1/4-2015fnvrvu.pdf>

233. Федоровська Н. В. Гендерна рівність в органах Національної поліції. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: тези наук.-практ. конф. (м. Харків). 2020. С. 177-180. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/27_03_2020/pdf/53.pdf

234. Центральное управление уголовной полиции. Министерство внутренних дел Грузии. URL: <https://police.ge/ge/ministry/structure-andoffices/tsentraluri-kriminaluri-politsiis-departamenti>.

235. Черней В. В. Концептуальні засади удосконалення системи професійного навчання поліцейських: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (13.05.2016 р.) Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2016. С. 10-14.

236. Черней В. В. Напрями вдосконалення освітнього процесу у вищих навчальних закладах МВС України: європейський досвід та вітчизняна практика. *Правоохоронна та правозахисна діяльність поліції в умовах формування громадянського суспільства в Україні*: матеріали підсумк. наук.-практ. конф. (09.04.2016 р.) редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський [та ін.]; Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 3-7.

237. Черней В. В., Чернявський С. С. Запровадження інституту кримінальних проступків у контексті реформування системи досудового розслідування в Україні. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ*. 2019. № 3 (112). С. 7-14.

238. Чернявський С. С., Орлов Ю. Ю. Актуальні проблеми організації науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи в системі МВС України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 5-18.

239. Чушенко В. І., Заєць І. Я. Конституційне право України: підручник. Київ: Ін Юре, 2007. 488 с.

240. Шевченко А. Є. Реалізація конституційного права на мирні зібрання в Україні: монографія. А. Є. Шевченко, М. М. Денісова, О. С. Денісова. Донецьк: Ноулідж (Донецьке відділення), 2011. 137 с.

241. Шубіна Н. М. Адміністративно-правове регулювання застосування поліцейського піклування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2020. 229 с.

242. Шульган І. Деякі аспекти забезпечення права на свободу та особисту недоторканність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* (Серія: «Юридичні науки»). 2021. № 4 (32). С. 43-48.

243. Щербина О. Феномен мовчання в юридичній аргументації. *Філософія права і загальна теорія права*. 2014. № 1-2. С. 160-174.

244. Юшкевич О. Г. Особливості провадження у справах про адміністративні правопорушення патрульними поліцейськими. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості використання в діяльності Національної поліції України* : Матеріали Всеукраїнської конференції (м. Харків). 2019. С. 265-266.

245. CASE OF OLEWNIK-CIEPLIŃSKA AND OLEWNIK v. POLAND (Application № 20147/15) рішення ЄСПЛ від 05.09.2019 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-195544>

246. CASE OF OSMAN v. THE UNITED KINGDOM (87/1997/871/1083) рішення ЄСПЛ від 28.10.1998 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58257>

247. Drozd O., Romanov M., Moroz V., Stremenovskyi S., & Zelenyi V. The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11(51). 257-266. URL: <https://amazoniainvestiga.info/check/51/26-257-26>

248. The idea of law. Dennis Lloyd Lloyd of Hampstead. 1966. Baltimore [etc.]: Penguin Books.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

11. Раздольська О.В. Особливості дотримання прав і свобод людини поліцією під час провадження в справах про адміністративні правопорушення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 3. С. 218–222.

12. Раздольська О.В. Проблемні питання забезпечення функціонування принципу дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 528–530.

13. Раздольська О.В. Дотримання права на свободу і особисту недоторканість в діяльності Національної поліції України. *KELM*. 2023. № 3(55). С. 290–293 (Республіка Польща).

14. Раздольська О.В. Забезпечення органами Національної поліції права громадян на мирні зібрання. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2. С. 349–354.

15. Раздольська О.В. Реалізація принципу гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 234–238.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

16. Раздольська О.В. Принцип дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Пріоритетні напрями розвитку правової системи України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 28–29 січ. 2022 р.)*. Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2022. С. 56–58.

17. Раздольська О.В. Генезис реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 21–22 січ.*

2022 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2022. С. 123–124.

18. Раздольська О.В. Зарубіжний досвід реалізації принципу дотримання прав і свобод людини в діяльності поліції. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Кременчук, 2–3 груд. 2022 року). Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського. Львів-Торунь: Liha-Pres, 2022. С. 100–102.

19. Раздольська О.В. Міжнародне нормативно-правове регулювання принципу дотримання прав людини в діяльності поліції. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 24–25 лют. 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 84–86.

20. Раздольська О.В. Особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів. *Восьмі Таврійські юридичні наукові читання*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16–17 черв. 2023 р.). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 156–157.

Нерозглянуті заяви, розподілені до судового формування

